

400 (2)

Könyvtáros

'86|3

KK

**A budakeszi
Erkel Ferenc művelődési ház,
központjában
az ötvenezer kötetes
könyvtárral
(MTI Fotó –
Tóth István felvételei)**

36. évfolyam, 3. szám
1986. március

KK

Könyvtáros

TARTALOM

Bereczky László	Így állt össze a márciusi szám	123
Urbán László	Ellenpontok a könyvtáreépítés témájára II. Kitüntetések	124 132, 139
Sz. Kiss Csaba	Mit hol őrizzünk?	133
Windisch Aladárné	Miért jók a svéd könyvtárak?	135
Korompai Gáborné dr.	Tanácskozás az indexelés kérdéseiről	138
Harmat Béla	A magyar könyvtárügy és a hazai sajtó	140
Kiczenko Mária	Amit olvashatnak „ott”, miért ne olvashatnák „itt” is! (<i>Visszhang</i>)	142
Bárdosi Mária	Kisszámítógépes programok bemutatója (<i>Figyelmébe ajánljuk</i>)	144
	A Magyar Könyvtárosok Egyesületének kérése	145
FÓRUM		
Papp István	A szakszervezeti könyvtárügyről	146
Sövegjártó Lászlóné	Teremtünk korszerű működési feltételeket a szakszervezeti könyvtáraknak is!	152
	A SZOT kulturális, agitációs és propaganda osztályának ajánlása a szakszervezeti könyvtári hálózat középtávú feladataira	154
	A SZOT titkárságának határozata a szakszervezeti könyvtári hálózat, a munkahelyi könyvtári ellátás továbbfejlesztésére	157
	Lapozgató	158
KÖNYVTÁRI ÉLET		
Füleki Mihály	Egy tanfolyamhallgató gondolataiból	159
Köbölkuti Katalin	Az országos középiskolai tanulmányi verseny résztvevőinek segítése könyvtári eszközökkel	162
Dr. Környei Lászlóné	Az ünnepi könyvhét eseményei, tanulságai Miskolcon	163
Gábos Zsuzsa	Számítógépek alkalmazásának lehetőségei az MKKE Központi Könyvtárban (<i>Műhelykérdések</i>)	166
HÍREK		
LÁTÓKÖR		
Tószegi Zsuzsa	Bemutatjuk a szegedi Élelmiszeripari Főiskola könyvtárát	170
Papp István	Tallózás könyvtári mezőkön (<i>Görbe tükör</i>)	173
Ecsery Elemér	Veszprémi Endre (<i>A Könyvtáros galériája</i>)	175
BIBLIOGRÁFIÁK		
Györe Pál	A tudományos-technikai haladás társadalmi kérdései	176
Bíró Ferenc	Videokatalógus '86	177
KÖNYVTÁRI SZAKIRODALOM		
Lukácsy Sándor	Egy könyvtár hétköznapjai	178
		121

Hiller István	A hatodik freibergeri–miskolci tanulmánykötet Kérdezz – felelek	179 180
SZAKMAI FOLYÓIRATOK – HÁLÓZATI HÍRADÓK		182
KÖNYVTÁRI KIADVÁNYOK		184
A lapunk e számában közölt grafikák Veszprémi Endre alkotásai		

Из содержания

Ласло Урбан: Опыт строительства библиотек в Венгрии. Часть II. (124);
 О венгерских профсоюзных библиотеках (постановление, рекомендации, мнения) (146);
Михай Фюлеки: Мысли о курсах по повышению квалификации для библиотекарей (159).

From the contents

László Urbán: Experiences on building libraries in Hungary Pt. II. (124);
 On Hungarian trade union libraries and librarianship (Resolution, recommendations, opinions) (146);
Mihály Füleki: Some thoughts on library refresher and continuation courses (159).

Aus dem Inhalt

László Urbán: Erfahrungen mit Bibliotheksbauten in Ungarn II. (124);
 Über das ungarische Gewerkschaftsbibliothekswesen (Beschluss, Empfehlungen, Meinungen) (146);
Mihály Füleki: Gedanken über die Lehrgänge zur Weiterbildung der Bibliothekare (159).

Cikkeink szerzői

Bárdosi Mária, az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; *Bereczky László,* a Könyvtáros főszerkesztője; *Bíró Ferenc,* az OSZK KMK munkatársa; *Ecsery Elemér,* a Magyar Nemzeti Galéria művészettörténésze; *Gábos Zsuzsa,* a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtárának munkatársa; *Győre Pál,* a KG-INFORMATIK ny. szaktanácsadója; *Harmat Béla,* az OSZK KMK munkatársa; *Hiller István dr.,* az Erdészeti és Faipari Egyetem Központi Könyvtárának főigazgatója; *Sz. Kiss Csaba,* a Gondolat Kiadó irodalmi vezetője; *Korompai Gáborné dr.,* a Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárának tudományos munkatársa; *Lukácsy Sándor,* az Irodalomtudományi Intézet fősztályvezetője; *Papp István,* a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár főigazgató-helyettese; *Sövegjártó Lászlóné,* a szombathelyi SZMT Központi Könyvtár igazgatója; *Tószegi Zsuzsa,* a Magyar Iparművészeti Főiskola Elméleti Intézetének könyvtárvezetője; *Urbán László,* az OSZK KMK munkatársa; *Windisch Aladárné,* a Hadtudományi Könyvtár ny. könyvtárvezető-helyettese.

Főszerkesztő: **Bereczky László**

A szerkesztőség címe: 1051 Budapest, Alpári Gyula u. 2. IV. em. 31.

Telefon: 189-895

Kiadja: a **Lapkiadó Vállalat**

1073 Budapest, Lenin krt. 9—11. Tel.: 221-285. Levélcím: 1906 Budapest, Pf. 223

Felelős kiadó: **Siklósi Norbert** vezérigazgató

Szedte a Nyomdaipari Fényszedő Üzem (867274/09)

Petőfi Nyomda — 86/60027 Kecskemét, 1986

Felelős vezető: **Ablaka István** igazgató

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a Posta hírlapüzleteiben és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR) Budapest V., József nádor tér 1. — 1900 —, közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a HELIR 215—96 pénzforgalmi jelzőszámra. Előfizetési díj ¼ évre 78 forint. Egy szám ára 13 forint. Külföldön terjeszti a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat. H—1389 Budapest, Postafiók 149.

Így állt össze a márciusi szám

Az első helyen közöljük *Urbán László* újabb „Ellenpontjait” okulásul a könyvtárépítő könyvtárosoknak és építészeknek. Nagyon kíváncsian várjuk, hogy a szókimondó megfogalmazások és a felsorakoztatott példák milyen visszhangot váltanak ki az érintettek körében. Már most szeretnénk elmondani, hogy szívesen helyt adunk az ellenvéleményen levőknek, a magyarázattal szolgálóknak. (Ez nem szerzőnk cserbenhagyását jelenti, csupán úgy véljük, hogy a vita további segítséget adhat az eljövendő évek építkezőinek.)

Közöljük *Sz. Kiss Csabának*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár volt főigazgatóhelyettesének a vitacikkét, amelyben *Pataki Ferencnek* az FSZEK selejtezési politikáját bíráló *Új Tükör*-beli cikkére reflektál. Annak ellenére döntöttünk a megjelenése mellett, hogy nem kívánunk beavatkozni a meglehetősen nagy hullámokat vető ügybe, már csak azért sem, mert a cikk leadásának időpontjában minisztériumi felülvizsgálat igyekszik tisztázni a tényeket. A szerkesztőség azt szeretné, ha a könyvtári állományapasztás általános elveinek, gyakorlati végrehajtásának oly fontos általános kérdéseit vitatnák meg sokoldalúan a könyvtárosok a lap hasábjain. Elsősorban azoknak a könyvtáraknak, illetve hálózatoknak a szakembereire gondolunk, amelyekben a közelmúltban hajtottak végre általános állományrevíziót, és ennek folyamányaként nagyarányú állománykivonást. A némileg szenvedélyes hangnemben fogalmazott cikk ilyen vita indítására alkalmasnak tűnik a számunkra.

Az utóbbi időszakban sokszor került szóba a szakszervezeti könyvtárügy jövője, számos mendemonda keringett, jó néhány „jólétesült” már a munkahelyi ellátás megkérdőjelezéséről is tudomással bírt. Éppen ezért örömmel adunk helyt a SZOT kulturális, agitációs és propaganda osztálya ajánlásának a szakszervezeti könyvtári hálózat középtávú feladataira és a SZOT titkárság határozatának a szakszer-

vezeti könyvtári hálózat, a munkahelyi könyvtári ellátás továbbfejlesztésére. Az ajánlás és határozat tiszta vizet önt a pohárba: megnyugtatja az aggódókat és elhallgattatja a fecsegőket. Ennek ellenére, úgy gondoltuk, hogy nem érdemtelen *Sövegjártó Lászlóné* és *Papp István* problémafelvető cikkeinek olvasása sem, jóllehet, főleg Papp István gondolatmenete nem mindenben egyezik az ajánlás és a határozat tartalmával. Úgy véljük, hogy ez a négy írás együttesen hű képet ad a szakszervezeti könyvtárak jelen helyzetéről, feladatairól, továbblépési lehetőségeiről.

Füleki Mihály cikkében a Könyvtártudományi és Módszertani Központ két továbbképző tanfolyamán szerzett benyomásait összegezi. Nem fukarkodik a dicsérettel, de nem hallgatja el fenntartásait sem. Érdekes lenne megtudni, vajon hallgatótársaiban is hasonló kép rögződött-e a két tanfolyamról?

Harmat Béla azt vizsgálja, hogyan alakult az utolsó időszakban a magyar könyvtárügy és a sajtó kapcsolata, összevetve a nem mindig rózsás helyzetképet három, hasonló jellegű korábbi felméréssel.

Környei Lászlóné, a Miskolci Megyei Könyvtár igazgatója az ünnepi könyvhét rendezésének miskolci tanulságait szedi csokorba. Úgy gondoljuk, idejében tesszük közzé, hogy a tanulságokat a könyvtárak az ideai könyvhét előkészítése és lebonyolítása során hasznosíthassák.

A Műhelykérdések sorozatban *Gábos Zsuzsa* a számítógépek alkalmazásának lehetőségeit vizsgálja a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtárának tapasztalatai alapján.

Hát így állt össze a márciusi szám, amely sajnos csak áprilisban fog az olvasók kezébe kerülni, pedig mi február 7-én leadtuk a kéziratot.

Bereczky László

Ellenpontok a könyvtárépítés témájára II.

A könyvtárak alapterülete általában 50-től 50 ezer négyzetméterig terjed, a végtelektől eltekintve. A legkisebbek tanteremnyi mérete nem ösztönöz nagyvonalú elképzelésekre. A nagyobbak kiszolgáltatottsága azonban méretükkel azonos arányban fokozódik. A lakó- és irodaépületeknél ki nem bontakoztatható fantázia az ezer négyzetméterekre gondolva szárnyalni kezd. Színháztermek, templomok, karzatok és galériák képe jelenik meg a tervezők lelki szemei előtt. Az egykori teremkönyvtárak emlékei pedig meg is erősítik őket asszociációik jogosságának hitében. Nem gondolnak arra, hogy a teremkönyvtárak soha nem voltak fűtött helyiségek, a mai intézmények viszont nem képzelhetők el temperálás nélkül. A két vagy több szint belmagasságú térszermény árát vagy az olvasókkal, vagy a könyvekkel, vagy az energetikussal szokták megfizettetni. Mert valakinek „fizetnie kell”! A nagy belmagasságú terekben, térkapcsolatokban a meleg levegő óhatatlanul mozgásba lendül. A régi könyvtárakban nem tartózkodtak huzamosabb ideig az olvasók. Amit megkerestek, megtaláltak, azt celláikba vitték, vagy a kerengőkön sétálva olvasták. A könyvek tárolására a hűvös környezet kifejezetten előnyös volt. A mai könyvtárban viszont éppen az olvasószolgálati terekben törekszenek élményszerű architektúrára. Pedig itt, egyszintes térben megoldhatatlan, hogy az olvasóknak 22 °C, a könyveknek 16 °C hőmérsékletről gondoskodjanak. A többszintes térben ez elképzelhető volna, ha lenn csak könyvek, fenn csak olvasók kapnának helyet, de ebben az esetben tulajdonképpen raktár és olvasóterem kettőse alakulna ki egységes olvasószolgálat helyett. Ilyen terekben az épületgépész géppel és újabb energia felhasználásával „visszakeveri” a gravitáció ellenében a felszökött energiát, vagy az olvasó fázik, vagy a könyvek szétszáradnak a magas hőmérsékletből következően túlságosan

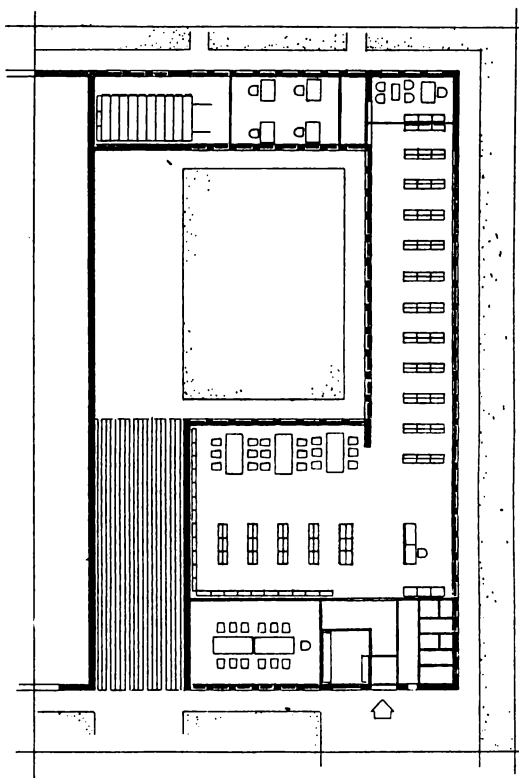
száraz levegőben. A mai energiaárak mellett ezek a terek pazarlónak tűnnek. A könyvtáros, aki felelősséggel gyakorolja hivatását, könyveknek legnagyobb részét nemcsak a mának szánja, hanem az utánunk jövő nemzedékek – reméljük végtelen – sorának is, márpedig ezek csak akkor maradhatnak meg számukra, ha folytonos éberséggel őrizzük őket a káros hatásoktól. A rosszul tervezett, rossz légállapotú teret az olvasó bármikor elhagyhatja és kipihenheti magát másutt. A könyveknek azonban nincs választásuk. Számukra az árnyalatnyi ártalom is a pusztulást jelenti, ha az évtizedek során halmozódik. Több évszázadot épen átélt kódexek mentek tönkre néhány év alatt, mert – élve a civilizáció adta lehetőségekkel – gondtalanul fűtött terekben helyezték el őket, a fokozott megőrzés szándékával. Am a korábban lappangó vegyi folyamatok a melegben úgy felgyorsultak, hogy a papírok tönkrementek. A papírt nem lehet gyógyítani, csak őrizni a betegség ellen.

Az átrium-eszmény (7. kép) különféle megvalósításai szereznek kellemes órákat, élményeket alkotóknak, használóknak egyaránt. Hozhat örömet a nagykönyvtárak életébe is. De csak az igazán nagyokéba, ahol a terjedelmes tércsoportok közepébe kell világosságot, levegőt, szabadságérzetet „csepegtetni”. Erőszakolt és hátrányos megoldásról árulkodik az alaprajz, ha az átriumot 4–6 méter széles, külső oldalról is bevilágítható helyiség sorok övezik. A szolgálati utak hossza megkeseríti az alkalmazottak életét, rabolja a munkaidőt. Az ilyen átrium olyan, mint ha valaki reggel követ tesz a cipőjébe, hogy délben kivethesse, és élvezze: milyen jó, hogy megszabadulhatott tőle. Az udvar befedésével értékes teret lehet nyerni, amely nem elválasztja, hanem összeköti a belső funkcionális rend elemeit.

Az olvasóterasz ötletét ugyanaz a jó szándék sugallja, amely az átriumokat: összekapcsolni

a belső és külső tereket, kisebb épületek programját gazdagítani. A valóságban azonban többnyire olyankor jön létre a terasz, amikor a könyvtáros nem lehet jelen a tervek bírálatánál. Ugyanis a közterületekre nyíló ajtók mellé akkor is állandó felügyeletet kell szervezni, ha senki sem megy olvasni az erkélyre. Ennek hiányában az odavihető könyveket leltárhiányként kellene kezelni a továbbiakban. A szegedi könyvtár épületén három olyan erkély is akad, amely mellé felügyelőt kellene telepíteni, ha használnák. Az építészeti költség milliós nagyságrendű, használata pedig további ötvenezer forintos bérleletet emésztene fel évadonként. A legszomorúbb azonban az, hogy ezek az erkélyek a könyvtárosok állandó és határozott tiltakozása ellenére születtek. Az építészek itt is, mint a bejáratoknál, egyenlőségelet tettek a sörbár és a könyvtár közé. Ha ott jó a kedves vendégnek a teraszon fogyasztani, akkor a könyvtárban miért ne lehetne az? Az épület architektúrájának kialakításakor nem vették figyelembe, hogy egy kifizetetlenül „felejtett”

7

pikoló világos és egy – némi összejátszással eltulajdonítható kézikönyvtári lexikonkötet értéke nem azonos. Az összejátszást még „sámlí” is segíti az egyik terasz alatt (8. kép).

Ablakok. A belső és külső tér kapcsolatrendszerének eszköztárába tartoznak az ablakok is, különösen azok, amelyek a mennyezettől a padlóig szaladnak le. Amennyire szerencsés ez a földszinti könyvkiválasztó tér esetében, mert az így szinte kirakatba kerül, annyira kétséges az eredmény az emeleteken. Ide ugyanis általában a nem kölcsönözhető anyagok, és így az olvasótermek kerülnek. Fügőnyfal esetében asztalok csak némi erőszakkal lennének telepíthetők az ablakok közelébe. Ha a hasznos terek peremére passzázs kerül, ez a természetes fényvel legjobban megvilágított sávot rabolja el az olvasótól.

Az ablakokkal kifejezetten *szembefordított fotelsor* a természetre nyíló látvánnyal rendkívül hangulatos kikapcsolódást kínál. Az olvasás-tanulás – azonban a külső és a belső világítás erejének kiegyenlíthetlensége és az ellenfény miatt fárasztó. A feladathoz rugalmasabban alkalmazkodó berendezés a fotelok mobil – egyenkénti – telepítése, ami csak látszólag csökkentené a férőhelyek számát, mert a szorosan összeépített fotelokra sem ülnek egymás mellé az olvasók, de ha mégis, azt az egyenként állított bútorok összetételével is el lehet érni.

A szalagablakok akkor okoznak gondot, ha megszakítás nélkül körülölelik az épületszinteket a sarkokon is. Meglehet, hogy a sarokszobákat nem véletlenül szokták igazgatóknak, főosztályvezetőknek odaitélni. A sarokablak státus-szimbólum, ilyenre azonban aligha van szükség olvasószolgálati terekben. Kétségtelen, hogy a vegetáció jól érzi magát a fényfűdőben, de az is, hogy amikor a könyvgyűjtemény törvényszerű halmozódása kiszorítja a luxus-értéket, akkor ugyanitt jobban használható lenne az egyik oldalon tömör falfelület, amely kötetek százainak adhatna helyet. Miskolcon az egész épületben 8000 kötettel több szorul majd raktárakba a felesleges ablakok miatt.

A magas parapettel épített ablakok kétségteljes gondokat okoznak a könyvtárosoknak. Az alattuk kínálkozó szabad felületek sohasem maradhatnak üresen, könyvállvány vagy legalább katalógus-szekrény nélkül. Amikor pedig az ablakokat tisztítani kell, akkor a vizes eszközök örök fenyegetést rejtenek. Ilyen ablakokon ritkán jön annyi fény, hogy kárpótoljon ezért a veszélyért, szellőztetés pedig szőba sem

jöhet, mert a beáramló levegő egész portartalmát a könyvekre szórná.

Olykor még az is tetten érhető, hogy a szalagablak rendeltetése legkevésbé a szellőzés vagy világítás. Nem több, mint architektónikus elem, amely a homlokzat kellő tagoltságát szolgálja: kívülről jól hat (9. kép). De a belső-építész már képtelen alkalmazkodni ehhez a belül is megjelenő elemhez. Vagy csak klubasztalokat helyezhet el az alacsony parapethez igazodva, vagy el kell takarnia. Klubasztalra itt ilyen hosszan nincs szükség. Így a hasznosabb választásra került sor. Bár ez sem sikerülhetett tökéletesen, mert a sorozatban gyártott állvány nem terjed pontosan pillértől pillérig. Az állvány mögül kilóg a lóláb...

A külső ablakok után vessünk egy pillantást a „belsőkre” is. Azokról az esetekről van szó, amelyekben az üvegválaszfalak rendeltetése kizárólag az akusztikai elhatárolás. Ugyanakkor több-kevesebb zavaró elem ellenére – az optikai élmény is érvényesül.

Az „optikai élmény” építészeti gondolat, a megrendelőt, a majdani üzemeltetőt más elképzelés vezeti. Az általam ismert esetekben az igazgatók szorgalmazták ezeknek a szerkezeteknek a beépítését, a munkafegyelem szigorításának nem titkolt eszközét keresve bennük. Éppen ebből következik a reakció is, amelyet a szerkezet kivált. A beosztottak „pótfalak” mögé menekülnek. Ha a függönyök felszerelését megtiltják, akkor térképek, naptárak, plakátok és képek felragasztásával enyhítik az igazi falak hiányát: kuckósítják munkahelyüket. Egy német egyetemi könyvtár igazgatója a szükségesnél gyakrabban rendeli meg az üvegfelületek takarítását – külső vállalatnál –, hogy a dekoráció elburjánzását fékezze. Másutt az alacsonyabb-magasabb könyvállványok mögé vonulnak „dekkungba” a harcos felek. Kaposváron az ablakok két évtized után átengedték helyüket a beépített bútoroknak, amelyekre minden bizonnyal már korábban is szükség lett volna.

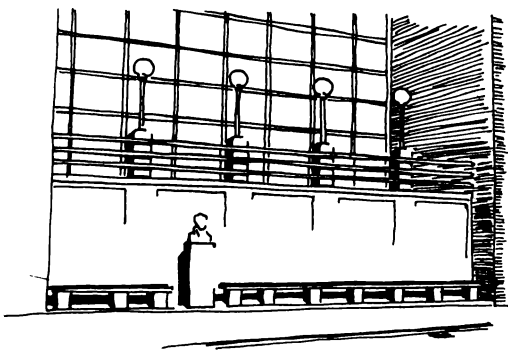
A térszémények egyike a „lepény”. Az olvasószolgálati terek több száz, olykor több ezer négyzetméteres igénye elvileg az „egy tér elv” szerint is kielégíthető. És, ha már így van, akkor ez jó alkalom a nagyot alkotásra. A térszémény jelenlétét akkor lehet felismerni, ha a berendezés magassága alig haladja meg a horizontot, az álló ember szemmagasságából áttekinthető az egész terem vagy annak legalább a mennyezete. Az állványok alacsonyak, a pillérek ritkák. Az utóbbinak épületszerkeze-

ti konzekvenciája a födém vastagodása, és ezzel drágulása a feszítávolság növekedésének függvényében. Az állványzat magasságának visszametszését három módon kell megfizetni. Ha a gazdaságos hét polcos állványok helyett négy polcosakat kapunk (10. kép), akkor 43 százalékkal kevesebb könyvet lehet önkiszolgálásra kínálni, tehát ennyivel többet kell kihordani, vagy 75 százalékkal(!) több állványt kell betenni a kívánt befogadóképesség eléréséhez. Ezt a többletet vagy a berendezés sűrítésével lehet elhelyezni, vagy ha a sűrűség már eredendően maximális, akkor az épület alapterületének ugyanilyen arányú növelésével. Ebben a harmadik változatban tehát működésben látjuk a térszémény önindukciós gerjedését.

A törekvés sajnálatos ellentmondása, hogy végül a tér alig érvényesül, legfeljebb egy keskeny ablaksáv látszik a távolban. Az egyetlen, ami maradéktalanul hatáshoz jut, a mennyezet. Az alacsony belmagasság miatt az is erős rövidülésben, a világítás fényfelületei monoton mezővé olvadnak össze.

A nem kívánt monotonia megtörésének egyik csábító módszere a „térlepcsőzés” (11. kép). A néhány lépcsőnyi vagy fél emeletnyi szintkülönbséggel kialakított térrész határán minden közlekedési nehézség felmerül, ami többszintes épületekre jellemző. A rámpa, amely kisebb szintkülönbség esetén még elfogadható kényszermegoldás, a félemelet esetén már végtelenül sok területet rabol el. Jönnek helyette a felvonók, hidraulikus emelők – a balesetvédelmi megelőző rendszabályok nyűgeivel. Az eszménykép megvalósításának következménye a költséges gépészet. A közlekedési nehézségek mellett megjelennek a galériáknál tárgyalt légállapotbeli különbségek. Mi-

8

nél markánsabb a térlépcső, annál inkább kiváltja a kedvezőtlen jelenségeket, legelsősorban a relatív páratartalom csökkenését.

Épületszerkezetek a flexibilitás nevében

A modul-rendszerű tervezés elmélete Amerikában a harmincas évek elején érte el a könyvtárakat. Az erről szóló publikációk címeiből még nem derült ki, hogy a rendszer könyvtári alkalmazása kezdettől fogva sokkal többet ígért, mint a méretegységek bevezetését. (A modul-rendszer maga is csak a vasbeton- és acélszerkezetek tekintetében volt újdonság, mert a téglaméretek évezredek óta moduljai voltak a gyakorlatnak, modulok szerint faragták a görög oszlopok részleteit és sorait stb.) A lényegesen új gondolat az *átalakíthatóság* elve volt, ami azonban csak a háború utáni publikációkban kapta meg a jelentőségét megillető hangsúlyokat. Az az évszázados tapasztalat, hogy a könyvtárakat folytonosan alakítgatni kell, hogy új és új raktárakat kell berendezni, kikényszerítette a minőségileg újat, az átépítést megkönnyítő szerkezetet. Az akkor már elterjedten alkalmazott acélvázak kínálták a megoldást. Az új gondolat, amint a háború befejeztével átkelhetett az óceánon, szinte azonnal meghódította Európát is. *A könyvtáros kézikönyve* már első kiadásában (1956) is utalt rá, majd a második kiadásban részletes kifejtését is megtaláljuk.

Az eredetileg végtelenen és merészen megfogalmazott új épületszerkezet fél évszázad rendkívül gazdag gyakorlatában világszerte kiforrta magát, letisztult, kialakultak az időtálló alkalmazáshoz szükséges kompromisszumok.

A flexibilitás elvének hazai jelentkezésével pontosan egybe esett a szabadpolcos könyvtárhatalmas elterjedése is. Sőt e két korszerű gondolat ikertestvéként jelent meg, olyannyira, hogy a témában kevésbé tájékozott kollégák olykor szinonimaként használták a két kifejezést egymás helyett.

Mind a szabadpolcos könyvkiválasztás, mind a flexibilitás eszméje megvalósíthatónak látszott a minél nagyobb, összefüggő olvasószolgálati terek létesítésével, amelyek akár az egész gyűjtemény felkínálását is lehetővé tették. Ennek a kornak nyitánya és jelképpé növekedett jelentőségű megoldása a békéscsabai polgárházban működő megyei könyvtár szobáinak összenyitása volt. Nyomában válaszfal-

ak százait döntötték le országszerte. Még a vályogházak évezredes tapasztalatokkal épített falainak létjogosultságát is megkérdőjelezték. Ezt a törekvést – ma, visszatekintve – nem akarjuk hibáztatni, hiszen minden átépítésben jó szándék munkált. Csak rá szeretnénk mutatni, hogy milyen volt a korszellem, amelyben megszülettek az akkori új épületek, sok száz négyzetméteres könyvkiválasztó- és olvasótermek. A lelkesedés mellett szinte törvényszerűen háttérbe szorult a raktárépítés gondolata. Nem tűnt korszerűnek. Szinte szégyenkezve beszéltünk róla, hogy vannak nagyon féltett könyveink és olyanok is, amelyeket szégyellünk, de meg nem tagadhatunk; amelyeket sem olvastatni, sem eldobni nem akartunk. Ezért arra törekedtünk, hogy a raktár – a szükséges rossz –, legalább minél kisebb legyen.

A két évtizeddel ezelőtt épített könyvtárak gazdái ma rendre arra kényszerülnek, hogy az egyre jobban hiányzó raktárakat valami módon pótolják. A flexibilitás jelszavával fogant terekről azonban rendre kiderült, hogy mégsem azok. Egy-egy állvánnyal többet még be lehetett szorítani a meglévők közé, de az eredeti gondolat, a terek belmagasságának megosztásával kialakítható kétszintes raktár, sehol sem valósult meg. Van, ahol azért, mert a belmagasságból hiányzik néhány centiméter, van, ahol csak az értékes tereket sajnálják „elrontani”. Akad, ahol a belmagasság elég lenne, de nincs statikus, aki nevet adná a kétszeres terhelés felelősségéhez.

A baj ritkán jár egyedül. Az említett két eszmény sorsát még nem láttuk előre, amikor tovább űzött az úton az új jelszó: a „szakrészleges” tagolású könyvtár. Ennek jegyében a hat-ezer négyzetméteres épületek alaprajzai ugyanolyan elgondolások alapján készültek, mint amilyenek a 36 ezer négyzetméteres nagyságrendnél merültek fel. A tervezés során csak azt nem vette számításba senki, hogy a századfordulón korszerűnek tartott és akkor meghonosított raktárakból szakrészleges olvasótermekbe telepíteni egy félmillió kötetes gyűjteményt – a katalóguscédulák „átírányításának” minden konzekvenciájával együtt – akkora munka, mint felépíteni egy új házat. Hozzávetőleges számítások szerint 40–45 jól képzett feldolgozó könyvtárosnak 3–5 évi munkát adott volna. De honnan vegyének egyszerre ennyi szakembert, és mi lesz a sorsuk, ha befejezték a nagy művet?

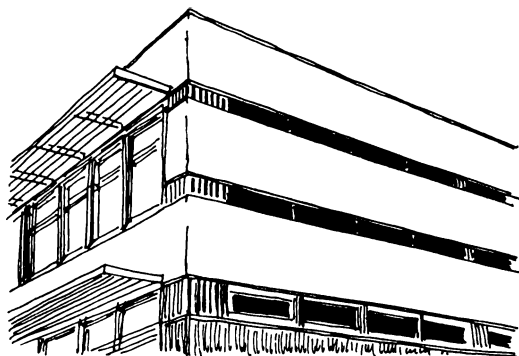
Az új épületek éppen a cölöpjeit süllyesztették a talajba, amikor elkezdődött az energia-

mizéria. Mire kitűnt, hogy nem csupán átmeneti nehézségekről van szó, addigra állt a teljes épületszerkezet, amelyben alig párszáz négyzetméteres raktár szolgálja a műemlék raktárberendezés és a műkincs értékű kötetek tárolását. Minden más tér flexibilis és szabadpolcos lehetne. Ám a gyűjtemény átalakíthatatlan rendje – amely akár könyvtártörténeti bemutató célját is szolgálhatná – lényegében raktárrá minősíti vissza a tereket, amelyek azonban – mivel emberi tartózkodásra szánták, és ezért fűtik, továbbá mert olvasótermi világítással látták el – szárítják és sárgítják az úgynevezett müncheni rendszerben felállított legrégebbi köteteket.

Amikre nem gondolhattunk. Szegény embert még az ág is húzza. Amikor a tervezés az említett eszmék jegyében a legkorszerűbbnek vélt törekvésekhez igyekezett igazodni, okkal-joggal feltételezhattük azt is, hogy a szabadpolcos terekben kínált állomány biztonságát – éppúgy, mint mintaképeink esetében – könnyen elérhető másológépek sora fogja garantálni. A feltételezés azonban túlságosan jó-hiszeműnek bizonyult. A gazdasági kényszerhelyzet nem kedvez a külföldi beszerzéshez kötött technika (és kultúra) meghonosításának. A remény, persze, még él. Egyszer talán nem lesz kockázatos, hogy leakasszák azokat a zsinórokat, amelyek ma kényszerűségből megtiltják az olvasók belépését az állványok közé, amelyek ma értelmetlenné teszik mindazt a törekvést, amely a tervezésben és a megvalósítás ráfordításaiban megnyilvánult.

Arra is érdemes kitérni, hogy a flexibilitás iránti hevíletünkben nem tűnt szemünkbe egy sor új épület terve. A hannoveri és a kölni Landesbibliothek épületszerkezete – és tömegformálása is – *Leopoldo della Santa* elveinek továbbéléséről tanúskodik, elvszerű alapon folytatva a hármas tagoltság gyakorlatát.

A Landesbibliothekok megőrző feladatainak teljesítését szolgálják a raktártömbök. Hozzá kell tenni, hogy közvetlen szomszédságukban és tágabb környezetükben az egyetemi könyvtárak egész sora épült fel a totális önkihasználás gyakorlatához igazodva, millió kötetes állományokat kínálva szabadpolcon, hiszen a reggeli órákban betóduló ezernyi hallgatót néhány fős személyzettel másképpen kiszolgálni nem volnának képesek. Mi megépítettük mindkét könyvtártípus ellenpéldáját. A miskolci egyetemi könyvtárat raktártömbbel (12. kép), a Somogyi Könyvtár regionális feladat-

9

10

körének hajlékát érdemi tárolási lehetőséget nyújtó raktárak nélkül.

A flexibilitás reményében terveztük be rendre minden lehetséges programba az előadótermeket. Tudatában voltunk annak, hogy a gyűjtemények napenkénti gyarapodását az épületek jó, ha negyedszázadonként képesek követni, és így a folyamatos gyarapodás, valamint a nagyon is szakaszos növekedés között állandóan fokozódó feszültség alakul ki. Az eleinte kellemesen kényelmes terek végletes bezúfolódásának megelőzését, elodázását reméltük az előadó-, kiállító- és társalgóhelyiségektől, amelyek funkciói mindenképpen csak másodlagosnak minősíthetők a könyvtárakban. E termék méretét mindenkor úgy maximáltuk, hogy ne legyen szükség a padlók lejtős kiképzésére, így a terek átalakíthatók legyenek akár olvasótermek, akár különgyűjtemények, akár raktározás céljaira. Az átmenetinek szánt funkció gyakorlásához szükséges nagyobb szerkezeti feszítávolságok árát hasznos áldozatnak tekintettük.

Az üzemeltetés meglepő fordulata, hogy a másodlagosnak feltételezett – a gyűjtemény közvetlen használatához nem kötődő – feladatkört, a rendezvények szervezését, mind a fenntartók, mind a könyvtárosok fontosabbnak ítélik az elsődleges tevékenységi körnél. A rendezvények presztízséről senki sem akar lemondani. Három példa is van arra, hogy a betelt raktárak pótlására épületen kívül kerestek és létesítettek helyiségeket, de az előadótermeget nem alakították át a gyűjtemény szolgálatára. Noha mindhárom intézmény közvetlen szomszédságában állnak olyan épületek, amelyekben rendezvényi termek sora kínálkozik. A könyvtárosok nem az előadásokat viszik albérlésbe, hanem a könyveket, inkább feláldozzák szolgáltatásaik kényelmét, gyorsaságát; a könyvek szállítgatásával töltik a maguk és az olvasók értékes idejét, semmint a szomszédokkal osztoznának a presztízszen.

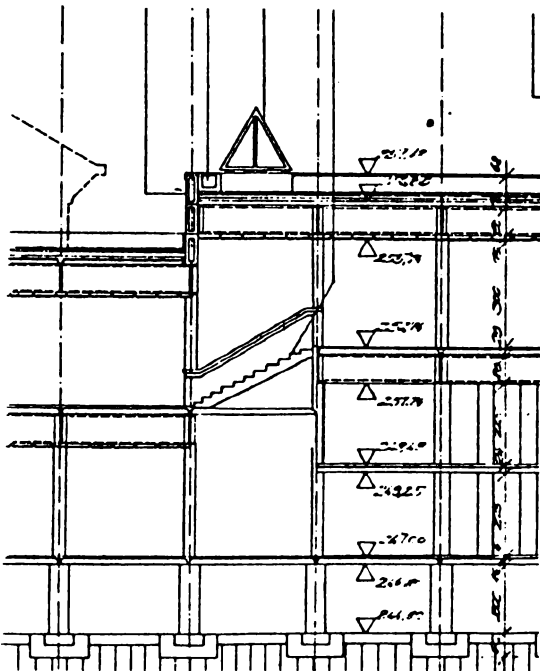
A nemzetközi méretegység. Az építőiparban széles körben alkalmazott 30 centiméteres alpméretegységgel önmagában nem lenne semmi baj. A gondok abból fakadnak, hogy ennek többszöröse adják az épületek és a részletek ritmusát, csak nem minden esetben szerencsésen. A pillérváz periódusait (raszter) úgy kellene megválasztani, hogy azok a könyv-

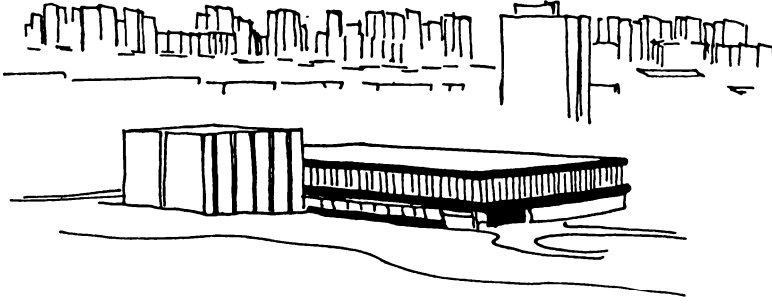
tárban előforduló állványtengelytáv típusok legkisebb közös többszöröse legyenek. Ilyen periódus lehet a 6 vagy a 7,2 méter. Az előbbi az 1,2 méteres raktári, 1,5 méteres hírlaptári, 2 méteres olvasószolgálati tengelytávolságok többszöröse. Mivel azonban a két méter nem a 30 centiméter keres számú többszöröse, várható, hogy diszharmonikiák jelentkeznek majd az épületszerkezetek részleteivel, tagolásaival, az ablakok osztóbordáival, a mennyezet tagolásának, a világítás szerelésének ritmusával. Ezért is szokás mérlegelni az 1,2 1,44–1,8 métersort, amelynek többszöröse a 7,2 méter. Ebben a közép érték elhanyagolhatóan kevéssel tér el az 1,5-től és ritkán is fordul elő.

Az érdi könyvtár képe arra mutat példát, hogy a külső határoló szerkezetek ritmusát a három méterenkénti pillérek adják, és ez a szerkezet rákényszerítette magát az állványzat ritkaságára is. Amennyire gazdaságos ez a szerkezet az épület kivitelezésének költségeiben, annyira megbosszulja magát a berendezés tervezésekor. Hasznos területek rosszul hasznosíthatóvá válnak. A ritmus nem elég nagy ahhoz, hogy a pillérekhez igazodó állványok közé még egyet-egy elhelyezzünk, de arra sem, hogy ülőbútorok kapjanak helyet a ridegység enyhítésére. Az állványok közötti utcák túlzottan szélesek lettek, különösen a tényleges forgalomhoz viszonyítva. Ha szerencsésebben lehetett volna sűríteni az állványokat, akkor a terem közepén vagy valamelyik végében lett volna mód egy tágasabb térrészt nyerni a nagyon hiányzó ülőbútorcsoport elhelyezéséhez.

Azt remélhetnénk, hogy ha a legkisebb közös többszörös helyett nagyobb egységet választunk, akkor talán nagyobb szabadságot is nyerünk a berendezés csoportosításához. Sajnos, olykor a szerkezetekben is bujkál egy-egy ördög, és az építész készséges segíteni akarása, a beruházó nagyvonalú ajánlata is visszajára fordulhat egy-egy apróságon. A Somogyi Könyvtár tereinek 12 méter feszítávolságú szerkezete némi szabadságot ígért. Meg is épült, majd megtörtént a függönyfalak felszerelése, és ezt követően tűnt ki, hogy a két szerkezet nem „kollaborál”. Ugyanis a födém a négyzetméterenként ezer kilogrammig engedélyezett hasznos terhelést csak 5 centiméteres lehajlással képes elviselni. Az ablakkeretek azonban már 5 milliméter süllyedés esetén túlfeszítik az üvegtáblákat. Ezért az ablakok közé nem szabad állványokat telepíteni. Pillanatnyilag nem teljesíthetetlen megalkuvás a feltétel elfogadása, de vajon emlékezni fognak

11

12

a jövő század könyvtárosai arra, hogy amit lehet a terem közepén, azt nem szabad a szélén!

Egy régi épület földszinti helyiségeinek belmagasságát meg kellett osztani, hogy az odatelepülő könyvtár megfelelő raktárhoz jusson. A beépítés eredeti elképzelése vasbeton síkfödémeket vett számításba, ehhez készültek a berendezési tervek is. A szerkezet kizsaluzásakor kiderült, hogy a kivitelező önhatalmúlag eltért a tervektől, és az új födémeket 200 milliméteres magasságú acéltartók támasztják alá, a szokásos méterenkénti sűrűséggel. Ily módon a villanyvezetők sem tarthatók a világítás tervezett távolságait, alkalmazkodniuk kellett a gerendák ritmusához. Végül az állványok behelyezésekor kellett mindennek az árát megfizetni: az utcák fele szűk lett, más része kétszeresen tágas, a befogadóképesség pedig 17 százalékkal csökkent (13. kép).

Mennyezetek, fényforrások

A természetes világítás legnagyobb ellensége az épületszerkezet, és ezen belül különösen a födém. Ez – ma még – szükségszerűnek látszik a többszintes épületeknél, ám a legfelső emelet világítása is csak ritkán történik az eredeti energiával. Pedig lenne mód a legnagyobb terek középső részeinek minden igényt kielégítő természetes világítására. Azonban elképesztően nagy gondot okoz a víz és a fény szétválasztása. Ha a tervező és a kivitelező mégis vállalkozik rá, hogy bebocsássa a fényt, és tökéletessé tegye a vízszigetelést, akkor kitűnik, hogy a szerkezetek gazdagodásával párhuzamosan fokozódik a figyelmetlenségek előfordulása is. A pestlőrinci könyvtár terveinek revíziója alkalmával megállapították, hogy a vi-

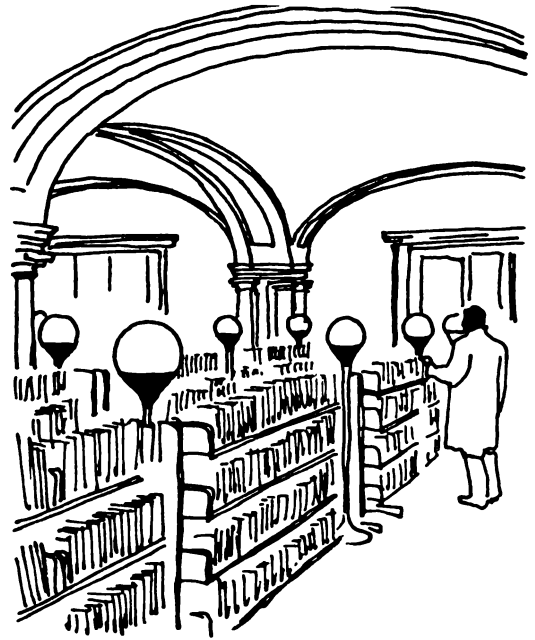
szonylag kedvezően tervezett világítás miatt gazdaságtalanra kell csökkenteni a könyvállványok magasságát, és ezzel a befogadóképességet. A mennyezetet ugyanis egymást váltva helyezkednek el a természetes világítás fényaknái és a fénycsőarmatúrák. Ennek következtében vagy az egyik, vagy a másik alá fognak kerülni az állványok, amelyek ha magasak, rontják a világítás hatásfokát, tehát vagy nappal, vagy este lenne rossz az egész világítás. Az sem segítene, ha az állványtengelyeket a fénytengelyekre merőlegesen helyeznék el, mert a fényaknák periódusa a másik tengely irányában ritkábbra sikerült, így az ehhez illeszkedő állványtengely-távolságok oly nagyok lennének, hogy épp annyi veszteséget okoznának, mint az alacsonyabb, de kedvező sűrűségű állványzat. Ez a példa rendkívül sajnálatosan bizonyítja, hogy a társtervezők nagyon kevésbé törekednek alkalmazkodni egymás igényeihez. Akik a mennyezetet rajzolják, feltételezik, hogy a berendező minden feltételhez alkalmazkodni fog. Ez talán meg is történik, és az eredmény szemre nem lesz elfogadhatatlan. Csak a könyvtáros fizeti meg mindennek az árát a helykihasználás alacsony mutatóival, a forgalom kényelmetlenségeivel.

Azt, hogy a tervezők együttműködésének hiányára vonatkozó feltételezésünk jogos, bizonyítja az érdi városi könyvtár esete is. Az állványokat nem lehetett máshova állítani, csak a falsíkokat tagoló pillérek tengelyeibe, az ablakok közötti rövid szakaszokra. Ha nagyon összezsúfolják a berendezést, teljesen raktárszerűre, akkor esetleg az ablakok tengelyvonalaiba is. De a mennyezetet pontosan ide vannak felszerelve az armatúrák. Ritka állványzat esetén a legfelső polcok az összes fényenergia harmadát, sűrű állványzat esetén kétharmadát elnyelik.

Ha a könyvtári terek belmagassága nagy, akkor nagy gondot is okoz. Kaposváron csőingaerdővel javították a megvilágítást, és ezzel elrontották a tér megjelenését. Ahol hat méter magasból kell megteremteni a földszinti állványok legalsó polcain álló könyvek jelzeteinek és gerincszövegeinek olvasásához szükséges világítást (valamennyi galériás szerkezetű tér ilyen), ott már a csőinga sem segít. Hiába vannak fényaknák és gazdag lámpasorok, az állványoknak csak a teteje lesz kellően világos.

A csőingaerdővel ellentétes véglet az „úthengerelt” vagy „borotvált” mennyezet, amelyen minden egy síkba simul. Ezzel a formaeszménnyel a világító felületek 33 százalékavész el. Vagy ennyivel kellene több armatúra és energia, vagy ennyivel lesz sötétebb a környezet.

A gördülőszekrényes tömörraktárak világításának tipushibáját Kispesztől Kőbányaig, a Nagyvárad tértől a Gellérthegyig, Tatabányától Szombathelyig és bizonyára másutt is dokumentálni lehet. A tervezők csak ritkán szentelnek figyelmet e sajátos feladat lényegének megértésére. A gördülő állványok között bárhol nyithatnak utcát, így mindenhol szükség lehet világitásra. Még ha 40 wattos csövek armatúráit szereltetik is fel, akkor is ötven százalék a valószínűsége annak, hogy a fénytengelyek nem lesznek a sínekkel párhuzamosak,

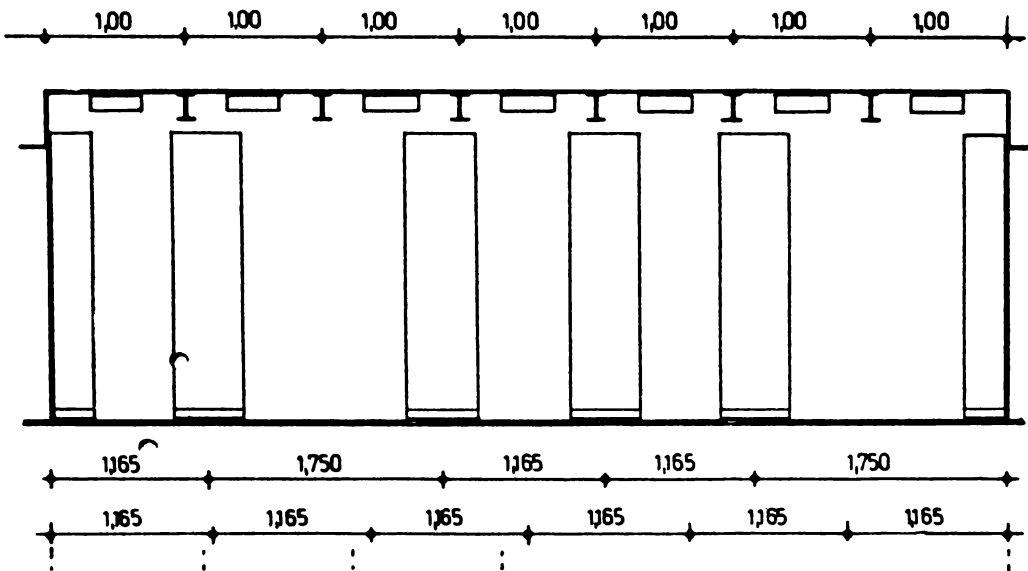

14

hanem arra merőlegesek. Ezért az utcák fele sötétben marad.

A csillárokat évszázadok tapasztalatai tökéletesítették, valamikor nem okozott gondot na-

13

ponta százával cserélni a gyertyákat, korunk építésze a mesterséges fényforrások viszonylag magas élettartamának tudatában teljesen elfelejtkezik a kiégett izzók cseréjének kényszeréről. Nem ritka az olyan csillár, amelyik 500–1000 óra elteltével teljes sötétségbe borul. A miskolci könyvtár igazgatója a csillár izzóinak cseréje helyett az egész szerkezet cseréjét rendelte meg – okkal. Egy másik dísz, egy három emelet magasságig húzódó térbeli rács-szerkezetet sajnos úgy méreteztek, hogy nem bírja el a villanszerelő súlyát, ezért az izzók kicseréléséhez az egész lépcsőházat kellene állványozni.

Külön téma a műemléképületek nyűge. A gyönyörű boltok és hevederek ívei idegen testként kilöknek magukból minden civilizációs praktikát. A keszthelyi példában különösen kemény diónak bizonyult a feladat megoldása, mert a mennyezet fényvisszaverő hatása szinte semmi, így a közvetett világítás hatásfoka nem kielégítő, a közvetlen irányú fényforrásokat mégis mellőzték. A legkevesebb fényt a könyvgerincek sorai kapják (14. kép). Tény, hogy a feladat felmerülésének idején nem vol-

tak beszerezhetőek a kifejezetten ilyen célra konstruált armatúrák, még ma is csak import útján lehet hozzájutni a megfelelő fényforrásokhoz. Félő, hogy a beszerzés nehézségei további évekre, évtizedekre konzerválják ezt az elképesztően lehetetlen állapotot.

Mosonmagyaróváron, Kőbányán és Tamásiban a másutt szokásos porózus anyagú álmennyezet helyett fém felületek takarják az épületszerkezetek egyenetlenségeit és a gépészeti titkokat. Látványosság dolgában gazdagítják a teret, de a funkciót zavarják, ha ez alig vehető is észre: könyvtárakban minden felületnek az akusztikai csillapítást kellene szolgálnia, ettől a mennyezettől ez nem remélhető.

Legújabb büszkeségünk azzal hívta fel magára a nemzetközi szakmai közvélemény figyelmét, hogy a fénycsövek 1,2 méterenként vannak felszerelve, az állványok pedig – velük párhuzamosan – 1,5 méter tengelytávolsággal állnak. Így az utcák 20 százalékában van jó helyen (tengelyben) a világítás, 40 százalékában aszimmetrikusan. A fénycsövek 40 százaléka pedig csak az állványok tetejét világítja meg. (*Folytatjuk*)

Urbán László

Kitüntetések

A művelődési miniszter a Magyar Könyvtárosok Egyesülete megalakulásának 50. évfordulója alkalmából *Kabainé Tokácsli Boglárkának*, a szegedi Somogyi Könyvtár olvasószolgálati osztályvezetőjének; *dr. Kovács Ilonának*, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetőjének és *Ottovay Lászlónak*, a Közlekedési és Távközlési Műszaki Főiskola könyvtárigazgatójának A SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT; *dr. Kormos Lászlónak*, a Tiszántúli Református Levéltár igazgatójának a KIVÁLÓ MUNKÁÉRT kitüntetést adományozta; *dr. Csapó Györgynét*, az Ipari Informatikai Központ főmunkatársát, *Károlyi Zsigmondné dr. Czeglédy Ágnest*, az Országos Széchényi Könyvtár ny. főmunkatársát, *Kerekes Pálnét*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár főmunka-

társát, *dr. Kovács Zoltán* nyugalmazott könyvtárigazgatót és *dr. Tóth Dezsőt*, az Oktatástechnikai Központ osztályvezetőjét MINISZTERI DICSÉRETben részesítette;

az 1985. évi Országos Múzeumi és Műemléki Hónap alkalmából *dr. Cserbák Andrásnak*, a Néprajzi Múzeum könyvtárosának és *dr. Németh Zsoltnénak*, a Természettudományi Múzeum könyvtárosának a KIVÁLÓ MUNKÁÉRT kitüntetést adományozta; *Ambrus Jánost*, az MTA Filozófiai Intézet Lukács Archivum és Könyvtár tudományos segédmunkatársát, *Monostori Ilonát*, a Petőfi Irodalmi Múzeum könyvtári kiségitőjét és *Török Rózát* a Petőfi Irodalmi Múzeum szerződéses könyvtári kiségitőjét MINISZTERI DICSÉRETben részesítette.

Mit hol őrizzünk?

„Szigorúan ügyeltünk arra, hogy a Könyvtár működési programja által megszabott kereteken túl ne terjeszkedjünk és kíméletlenül kiselejteztünk és kizártunk mindent, ami azokon kívül esett.”

Szabó Ervin 1915

Dörge delmes írást közölt „Őrizzük és használjuk” címmel az *Új Tükör* 1985. december 15-i száma *Pataki Ferenc*től, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár osztályvezetőjétől, aki számonkéri a központi könyvtár állományában végrehajtott állítólagos durva selejtezést, nem máson, mint a főigazgatón és volt helyettesén. (Kiss Jenő válasza az *Új Tükör* 1986. januári első számában jelent meg.) Úgy tűnik a cikkíró értékes könyveink és a demokratikus döntéshozatal védelmében száll síkra a vezetői hozzá nem értés és önkény ellen. Soha rokonszenvesebb magatartást!

A dolgok ismeretében azonban ez a magatartás póznak bizonyul. Pataki – szándékától eltérően – riasztó példát statuált arra a vaskalapos könyvtárosi mentalitásra, melyet Kiss Jenő főigazgató okkal bíralt az *Élet és Irodalom* 1985. november 1-i számában „Őrizzük vagy használjuk?” cím alatt.

Avult dokumentumokat az olvasónak!

Nézzük a fő kérdéseket! Szükség van-e az FSZEK központi könyvtárában nagyarányú állománykivonásra, vagy nincs? Pataki „elvben” egyetért a könyvkivonással, végül mégis nagy fegyvertényként könyveli el, hogy a könyvtár négy régi osztályvezetője állítólag megakadályozta ezt a munkafolyamatot, „remélhetőleg nem csak időlegesen”.

Úgy látszik, az „elv” erre a könyvtárra nem

érvényes. A tény az, hogy a világon nincs olyan városi könyvtár, ahonnan ne kellene rendszeresen eltávolítani a profildígen, avult, fölöslegessé és használatra alkalmatlanná vált dokumentumokat, s ez hozzátartozik az egyetemi és a tudományos gyűjtemények életéhez is, itthon és külföldön egyaránt. Ezt a munkát azonban az FSZEK központi könyvtárában évtizedeken át elhanyagolták. Már a hatvanas években tartott felüyeleti vizsgálatok figyelmeztettek rá, hogy a tartalmilag értéktelenné vált, illetve használaton kívül rekedt, vagy eleve más könyvtárakba való kötetek száma eléri itt a több tizezret. Azóta számuk csak gyarapodott.

A központi gyűjtemény egészének valamiféle „Szabó Ervin-i” tudományos múzeumként való felfogása a könyvtár néhány régi dolgozójának kedvenc vesszőparipája. Szerintük ez „a világon egyedülálló univerzális társadalomtudományi szakkönyvtár”, vagy „több száz éves szociológiai gyűjtemény”. Könyvtárhasználati kultúránk fogyatékoságaira vall, hogy ez az ábránd, mely vonzó ugyan, de ellenkezik az intézmény adottságaival, rendeltetésével és a józan ésszel, bizonyos értelmiségi körökben is elterjedt és különféle publikációkban is hangot kapott.

A valóságban a csaknem félmillió kölcsönözhető állománynak kb. egytizede a szociológiai szakkönyvtári anyag, az ehhez kapcsolódó társadalomtudományi állományrész sem tehet ki többet a gyűjtemény egyharmadánál. A könyvtár tartós megőrzési kötelezettsége – a muzeális különgyűjteményeken kívül – legfeljebb erre az állományrészre vonatkozik. A könyvek zöme közművelődési célokat szolgáló ismeretközlő irodalom és szépirodalom. A használat döntően erre az anyagra irányul, melyben különösen fontos az elavult, téves és hiányos információt tartalmazó dokumentumok felváltása korszerűbbekkel, akárcsak más,

laikus tömegigényeket kielégítő könyvtárban.

Ha ez nem történik meg rendszeresen, a könyvtár tömegesen ad a gyanútlan olvasók kezébe pontatlan, avult, félrevezető dokumentumokat, a „köz művelése” helyett – részlegesen – népbudítást végez. Különösen akkor, ha egyre több témakörben korlátozza vagy megszünteti a friss anyagok beszerzését, míg az avultat kegytárgyként tartogatja, sőt kölcsönzi.

A „Szabó Ervin-i gyűjtemény” – muzeális fetisizálása folytán – sajnos jócskán előrehaladt ezen az úton, ami senkit nem háborítana fel jobban, mint éppen Szabó Ervint. Ő ugyanis egész életében megvetette, a társadalom elleni merényletnek tartotta haszontalan könyvküpacok közpénzen történő felhalmozását. A gyűjteményt nemcsak gyűjtőkörétől idegen, avult, használaton kívül rekedt, illetve fizikailag tönkrement, időben nem pótolta könyvek óriási ballasztja terheli évtizedek óta, hanem jelentős hiányok is, melyek részben az előbbiekből következtek. A valóban meglévő, számtalan becses értékre való ezerszeres hivatkozás sem takarítja el ezeket a gyengeségeket, és a fogyatékoságok felszámolása nem csorbitja, hanem kidomborítja a gyűjtemény erőnyeit. A könyvtár egészét oktalanság valamiféle „szent tehének” tekinteni.

Állománykivonás fejtellenül – kik miatt és meddig?

Az érték és a nem-érték közti különbségtevése – a könyvtár funkciója, az olvasói igények, a társadalmi hasznosság szempontjából – a könyvtárosi hivatás lényege. Pataki homályos fejtegetése *Madách* és *Katona József* zsenijének kései felismeréséről mintha éppen ezt a lényegét tagadná. Olyasmit sugall, hogy „a könyvtárnak” válogatás nélkül mindent gyűjtenie és őriznie kell. Ilyen könyvtár egy-egy meghatározott nyelvetterület, illetve kultúrkör vonatkozásában is csak egy van, a nemzeti könyvtár. A többi könyvtár felelőssége (ennél is) korlátozottabb. Túllépése azzal a kockázattal jár, hogy voltaképpen feladatukat tökéletlenül teljesítik, s adott esetben éppen erről van szó. Az FSZEK központja a pincétől a padlásig tizezerszám őrizget olyan, nem muzeális értékű dokumentumokat, melyeket országosan 30, 50, 100 évenként egyszer keresnének (ha egyáltalán, s akkor is másutt). Ugyanakkor naponta száz és száz jogos és sürgős igényt

– ideértve a szakkönyvtári igények egy részét is – képtelen kielégíteni.

Ami az állománykivonás körüli kezdeti fejtelenséget illeti (amit Pataki a tényekkel ellentétben tartósnak tüntet fel), annak oka az olyan munkatársak hozzáállása volt, akik például a védelemre szoruló muzeális dokumentumok mennyiségére vonatkozó OSZK-felmérés kérdőívére azt a neveléses választ adták, hogy az FSZEK-ban nyolcszázézer ilyen dokumentum található. Vagyis lényegesen több, mint a teljes állomány az újságkivágatokkal együtt, és több, mint amennyit a felmérésben részt vevő összes többi könyvtár együttesen megadott. Az állománykivonás az ilyen „muzeális” szemléletű könyvtárosok számára tabu, vagy lidérces látomásokra készíti őket, mint Pataki Ferenc cikke tanúsítja.

Fölvethető, hogy ha a viszonylag új felső vezetés annyira kétbalkezes, mint amennyire a cikkíró beállítja, akkor a kitűnő régi szakemberek miért nem szervezték meg szakszerűbben az állománykivonást 1982-ben? Vagy már 1962-ben, hiszen a szakma elemi normái erre őket régóta kötelezték? A magyarázatot én abban látom, hogy a régi osztályvezetők egy része többet törődött Szabó Ervin bicskájának és temetési koszorúszalagjának hollétével, a kollégáik és a vezetőik elleni intrikákkal, különféle följelentésekkel „befolyásos személyiségek-nél”, könyvtári kérdésekben tájékozatlan újságírók és szerkesztők félrevezetésével, mint a szakmai irányelvekkel és az állomány karbantartásával. Keményen ellenálltak mindennemű változtatásnak, és meddő vitákkal odázták el az égetővé vált döntéseket.

Kész csoda, hogy ebben a légkörben 1982 után viszonylag rövid idő alatt sikerült demokratikusan kialakítani (Pataki Ferenc legalábbis látszólagos egyetértésével) az állománykivonásnak olyan rendjét, mely garantálja a felelős és hozzáértő emberek beleszólását a helyszűke miatt immár halaszthatatlanná vált munkába, és tiszteres kontrollal minimálásra csökkenti a tévedés kockázatát. (Pataki cikkéből ez kimaradt.) Eszerint az állományért felelős hat osztályvezető bármelyike megvétőzhatja az egyes könyvek fölőspéldányként való kivonását. A könyvtár az MTA Szociológiai Intézetének, az ELTE Szociológiai Tanszékének és a Tömegkommunikációs Kutatóközpontnak külön is megküldte az OSZK fölőspéldány-központja által körözött jegyzékeit, hogy ezek mintegy külső kontrollt gyakoroljanak a máshová irányított anyag felett.

A jegyzékekre olykor felkerült hasznos művek nem bizonyítanak semmiféle tévedést, ugyanis kivétel nélkül *megtalálhatók* a könyvtárban, kellő példányszámban. Nincs ok rá, hogy az FSZEK legyen az a világon egyedülálló könyvtár, mely korlátlan mennyiségben halmoz fel duplumpéldányokat. A *The Times* esete, ahogyan Pataki dramatizálja, éppúgy nem felel meg a valóságnak, mint a nekem tulajdonított elképzelés az összes gót betűs könyv kipusztításáról, az „erejük teljében” lévő szakemberek brutális nyugdíjazása, a négyéves távra „megszabott” 125 ezres „selejttervszám”, vagy hogy a vezetőség nem foglalkozott az állomány elemzésével.

Nyilvánvaló, hogy a cikkírók olyan indulatok vezérelték, melyek nem férnek össze a tények és érvek józan mérlegelésével. Aggasztó azonban, hogy diadalként lehet reklámozni olyan mulasztások (remélt) tartósítását, me-

lyek a fővárosnak már eddig is tetemes anyagi és szellemi veszteséget okoztak, hogy a kulturális értékek védelme és a demokratizmus jelszavával kardoskodni lehet voltaképpen a népbütítés, a hozzánemértés, a pazarlás és a tunyaság mellett.

Ráadásul mindez eltereli a figyelmet az igazi gondokról. A főváros központi könyvtára rég megtelt. Működése hosszabb távon csak úgy tartható fenn, ha új épületet kap. A fölösleges könyvek kivonása is csak ideig-óráig javíthat a helyzeten. Ám veszteségek nem akkor érik a könyvtárat és használóit, amikor a fölösleges vagy tönkrement dokumentumokat eltávolítják a polcokról, hanem akkor, amikor a mostoha körülmények miatt a dokumentumok idő előtt tönkremennek, ha a haszontalan könyvkupacok miatt az anyagi-szellemi gyarapodásunkra szolgáló olvasmányokhoz nem lehet hozzájutni.

Sz. Kiss Csaba

Miért jók a svéd könyvtárak?

Néhány tapasztalat

Négy hónapot töltöttem gyermekeimnél a svédországi Uppsalában, s mivel egész életemben könyvtárban dolgoztam, fokozott érdeklődéssel próbáltam bepillantani az ottani könyvtárak életébe.

Régi könyvtárban – korszerű szemlélet

Uppsala mintegy 150 ezer lakosú egyetemi város, igazi kulturális központ, rengeteg fiatalal. A város legszebb pontján, a középkori várkastély mellett áll az 1620-ban alapított *Egyetemi könyvtár* impozáns épülete. Ez a könyvtár Svédország legrégebbi és legnagyobb tudományos könyvtára. II. Gusztáv Adolf király alapította, több felosztott középkori szerzetesrend latin nyelvű kéziratanyagát és számos könyvet adományozva a könyvtárnak. A harmincéves háború alatt a svéd csapatok – a kor

szakásának megfelelően – értékes könyveket is zsákmányoltak, amelyeket a király szintén a könyvtárnak ajándékozott. Így került a könyvtár tulajdonába 1648-ban a prágai vár ostromát követően a legértékesebb kincs: az ezüst biblia, a *Codex Argenteus*. A későbbi évszázadokban főleg főúri adományok útján mintegy húszezer ritkaság gyűlt össze a könyvtárban. A 17. század végén körülbelül harmincezer kötetes volt a könyvvállomány, s már akkor, 1692-ben elrendelték, hogy az országban bárhol kiadásra kerülő minden fontosabb tankönyvből egy példányt megőrzésre át kell adni az uppsalai könyvtárnak. 1707-ben ezt a rendeletet minden svéd nyomdai termékre kiterjesztették, így ettől az időtől kezdve őriz kötelempéldányokat a könyvtár.

A 18. században elsősorban adományok útján gazdagodott az állomány, ezek között a legjelentősebb III. Gusztáv király kéziratgyűjteménye volt, amely nagyon sok állami

dokumentumot és hivatalos levelezést tartalmazott. A 19. században a természettudományok fejlődése megkövetelte, a könyvtár rendelkezésére álló szerény pénzkeretek pedig nélkülözhetetlenné tették a nemzetközi cserekapcsolatok kiépítését, ezek a mai napig a könyvtár állománygyarapításának jelentős forrásai. Századunkban kiépült a svéd egyetemi könyvtárak hálózata, s ennek központja éppen az uppsalai egyetemi könyvtár lett. Központi katalógusa mintegy 130 intézet állományáról nyújt tájékoztatást, 1974-től számítógépes feldolgozással. A könyvtár mintegy 90 ezer folyómeéter, körülbelül 3 millió kötet könyvet és 28 ezer folyóiratot őriz, évi gyarapodása 40 ezer kötet. Az éves kölcsönzések száma 275 ezer mű, a könyvtárnak körülbelül 200 alkalmazottja van.

★

E rövid ismertetéshez szeretném hozzáfűzni a magam tapasztalatait. Százával állnak az olvasók kerékpárjai a könyvtár előtt, amely szombat-vasárnap is nyitva tart, még nyáron is. A helyi újság rendszeresen ad hírt a könyvtárban folyó kutatásokról, például arról, hogy egy-egy neves tudós, akár külföldről is, milyen anyag után kutat a könyvtárban, illetve milyen kiállítás vagy rendezvény lesz ott. Ugyaninnen tudjuk, hogy *a nyári időszak különösen kedvező*

a tudományos kutatóknak (külön asztalokon hetekig odakészítve áll a kikért könyvanyag), mert akkor az oktatási szünet miatt kicsi a forgalom. (Mi lenne, ha a svéd példát hazai tudományos könyvtáraink is követnék a nyári nyitvatartás terén?! – A szerk.)

A magyar könyvtárost természetesen első-sorban az érdekli, milyen gazdag a saját hazájából származó könyvanyag, és mennyire frissek a legújabb szerzemények. Örömmel tapasztaltam, hogy például a *Magyarország történelme* címszónál mintegy ezer könyvcímet találtam, köztük a hetvenes években megjelent, viszonylag új tudományos munkákat is. Ugyanígy örömmel láttam a város központjában álló háromemeletes közművelődési könyvtár szabad polcain a mintegy 8–10 ezer kötetnyi magyar szépirodalmat (mely magába foglalja az emigráns irodalmat is), ennek válogatása azonban nem a legszínvonalasabb, és az új magyar szépirodalom szinte teljesen hiányzik a polcokról (*Szabó Magda* egy-két könyvét kivéve). Nem tudom, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár vagy az *Új Könyvek* című kiadvány nem segíthetné-e a külföldi közművelődési központok magyar szerzeményezését, az új magyar szépirodalomból válogatott, esetleg angol nyelvű ajánló bibliográfiákkal, s az idegen nyelvű fordításokban megjelent művekre külön is felhívhatná a figyelmet.

Unokáimmal voltam a legnagyobb uppsalai gyerekkönyvtárban, s ott örömmel gondoltam a Pataky István Művelődési Központ gyerek-

könyvtárára: nekünk sem kell szégyenkeznünk (bár több hasonló lenne). A lakótelepi könyvtárak viszont este 9-ig vannak nyitva, s még egy-egy ilyen fiókkönyvtárban is 5–600 kötetes magyar szépirodalmat láttam a polcokon! Persze a legkülönbébb nyelvek szépirodalma szinte minden közművelődési könyvtárban megtalálható.

A siker titka

Szembetűnő különbség a hazai könyvtárugyhöz viszonyítva a mindenütt megfigyelhető nagy forgalom, a nyüzsgő élet volt. Hogyan érték el Svédországban, hogy ennyien járnak a könyvtárakba, ennyien olvasnak? A válaszra első osztályos unokám vezetett rá. Az első napon hazajött az iskolából, elmesélte, hogy két órájuk az osztályban volt, kettő a könyvtárban. Másnap ugyanezt mondta. Egy hét után büszkén vett elő a táskájából egy könyvet: ő maga kölcsönözte. Minden héten két könyvet vehetnek ki, az egyik az iskolai padjukban van, ott nézegethetik, a másikat hazahozhatják! Ezek után elmentem ebbe a csodálatos iskolába. A tanító néni kedvesen üdvözölt, megmutatta a könyvtárat, és elmesélte, hogy a körülbelül 20 fős osztályt 2–3 csoportra osztják, s míg ő 6–7 gyereknek tanít, addig két segítőtje könyvtárba viszi a többi gyereket, s ott vagy mesét hallgatnak, vagy filmet néznek, vagy a gyerekek egy részével a közlekedési szabályokat tanulják az utcán. A könyvtár kisiskolás kortól életük mindennapos terévé válik, amit megszeretnek, használnak. Természetes, hogy a könyvtár szabadpolcos, és a gyerekek bármit megnézhetnek, kézbe vehetnek. Nagyon ügyes sorozatok közül válogathatnak; *Mit kell tudni?*, *Ismerd meg a környezeted!* stb., s ezekben a gyerekek számára írt képes ismeretterjesztő munkákban a kötetek végén betűrendes és képes index utal vissza a könyvben szereplő új fogalmakra. Az első kölcsönözött könyvben ez külön érdekesség volt az unokám számára. Azt hiszem, az iskolai könyvtárak jelentőségét ennél szemléletesebben semmi sem világíthatta volna meg számomra. Az alapokat kell jól lerakni, az olvasásra és olvasóvá nevelést – amint azt itthon is hányszor megállapítjuk *elméletben* – az iskolában kell elkezdeni. Sok a klub, élénk a közösségi élet, aminek az iskolapadokban eszmélő gyerekek már a könyvtár falai között részesei lesznek. Nem tanulmányúton voltam, csak be-

nyomásokat szereztem, de ezekből is lehet talán tanulságokat levonni.

★

Érdemes még pár szót írnom a videokazetták kölcsönzéséről. A videofilmelek készítése, vásárlása és kölcsönzése állami monopólium. Rengeteg kis üzlet kölcsönöz videofilmet éjjel és nappal, a nap 24 órájában lehet kölcsönözni nyitva találni, még a benzinkutaknál is. Az üzletekben – miként a könyvtárakban – polcon sorakoznak a filmek, témák szerint csoportosítva. Nagy üzlet a videokölcsönzés, a gyerekek és a felnőttek legkülönbözőbb rétegei megtalálják az érdeklődésüknek és izlésüknek megfelelő legfrissebb vagy legrégebbi filmeket (a gyerekfilmek közt ott láttam a polcon a *Vukot* is). Íme egy példa az előre kétkedőknek: könyv és film nem zárja ki egymást, sőt kettőjük méginkább gazdagítja az ismereteket.

Windisch Aladárné

Tanácskozás az indexelés kérdéseiről

1985. szeptember 26-án a Magyar Könyvtárosok Egyesületének bibliográfiai bizottsága a Könyvtártudományi és Módszertani Központtal közösen tanácskozást rendezett az indexelés általános kérdéseiről, különös tekintettel a helyismereti munkára. Az Országos Széchényi Könyvtár budavári épületében tartott konferencián *Hernádi László Mihály* és *Rónai Tamás* előadása hangzott el. Az előadások és a vita tárgyát a periodikumok és más kiadványok mutatózásának elvi, gyakorlati és szervezési kérdései, valamint a helyismereti bibliográfiai munkában használható tárgyszójegyzék problémáinak megbeszélése alkotta.

Közismert gond, hogy hazai tudományos és szakfolyóirataink jelentős részéhez nincs mutató. A meglévő folyóiratrepertóriumokról, indexekről, mutatókról évekkel ezelőtt igen hasznos bibliográfiát szerkesztett *Kertész Gyula*; munkája ébren tartja a könyvtárosi lelkiismeretet, hiszen mióta használjuk, nyilvánvalóak előttünk a hiányosságok: *adósságaink*. Sajnos – ez *Lisztes László* örökös és jogos fájdalma – Magyarországon nincs bibliográfiai intézet, amely számon tartaná és szakszerűen meg is oldaná a sürgető feladatokat, vagy legalább megszervezné és irányítaná a munkát. A tevékenység koordinálásában a KMK és az MKE bibliográfiai bizottsága tehet valamit, s ami szűkös lehetőségeik között megvalósítható, azt meg is tesszik. De bármilyen világosan látjuk, hogyan lehetne, sőt kellene továbbhaladni, s ezt tanácskozásaink ajánlásában rendre közzétesszük, alig érünk el vele nagyobb hatást, mintha a pusztába kiáltanánk szavainkat!

Nem most hangzott el először, hogy a bibliográfiai munkában, a folyóiratok indexeléséhez elengedhetetlenül szükség lenne számítógép alkalmazására, központi adatbázis létrehozására. A kutatókkal, kutatómunkáival közvetlen kapcsolatban álló könyvtárosok ezt régen tudják, és azt is, hogy a könyvtárak gépesítésé-

nek fejlettebb szakaszában egy központi adatbázishoz kapcsolódva kiváló országos információs hálózatot lehetne működtetni, de a megvalósítást máris el kellett volna kezdenünk ahhoz, hogy belátható időn belül rendszert hozhassunk létre. Korábbi összejöveteleinken biztató kísérletekről, tapasztalatokról kaptunk hírt, ezzel szemben most azt kellett hallania a tanácskozás résztvevőinek, hogy a számítógépes repertóriumszerkesztés sok tapasztalattal rendelkező hazai szakértője, *Hernádi László Mihály* – eltávolodva a számítógéptől – hagyományos eszközökkel mintegy *szimulált* gépi indexek létrehozásán fáradozik!

A szakmai útkeresésnek hasonló példáját szolgáltatta a városi könyvtárak számára tervezett helyismereti tárgyszójegyzék, amely a helyismereti dokumentumok országos visszakereső rendszerének távlati lehetőségét sejteti.

Az előadásokat követő hozzászólásokból is az tűnt ki, hogy a feladatok tisztábban állnak előttünk, mint azok lehetséges megoldásai. *Vajda Erik* kritikai megjegyzései mellett a legfontosabb elvi és módszertani szempontokra hívta fel a figyelmet. *Kiss Gábor*, *Tóvári Judit*, *Barna Zoltán*, *Tóth György* és mások a helytörténeti szempontú sajtófeltárás speciális igényeiről, a helyenként változó adottságok motíváló hatásáról, az egységes szemléletű munka megvalósításának nehézségeiről és lehetséges módozatairól szoltak.

Lisztes László elnök összegző, értékelő zárszavában a sajtófeltárás, indexelés és helyismereti munka – jelen tanácskozáson is tapasztalható – összekapcsolódását mint biztató jelenséget elemezte, de felhívta a figyelmet arra, hogy a bibliográfusok és a bibliográfiák használói, a kutatók között is ki kell alakítani az egységes szemléletet a munka tartalmát és módszereit illetően. Közös megegyezéssel célszerű döntést hozni arról, hogy mit érdemes feldolgozni a bibliográfusnak, s milyen módszerrel készüljön a kutatómunka számára legjobban használható mutató vagy bibliográfia. Az elnök befejezésül a konferencia ajánlásait ismertette, amelyeket a jelenlévők elfogadtak.

Korompai Gáborné dr.

1. A számítógép igénybevételével előállított folyóirat és hírlaprepertórium módszertani problémáit tovább kell vizsgálni.

2. A folyóirat és hírlapfeltárás terén alkalmazott módszerek egymáshoz való közelítése érdekében a KMK segítségével speciális tanfolyamokat célszerű szervezni. E témakörben érdemes még szakmai tanácskozást is rendezni.

3. A hagyományos és számítógépes repertóriumszerkesztés és az indexelés érintkező és egymástól eltérő vonásainak vizsgálatát kutatási témaként ajánljuk. Ezzel a kérdéssel a jövőben az MKE bibliográfiai bizottsága is foglalkozni kíván.

4. A helyismereti gyűjtemények analitikus feltárására alkalmas tárgyszórendszer módszertani kérdéseit tanulmányozni kell a megoldások egységesítése érdekében. Megbízás alapján készüljön módszertani segédlet, amely a helyismereti tárgyszóalkotás alapvető elméleti és gyakorlati problémáit foglalja össze.

Kitüntetések

A művelődési miniszter a bajai Ady Endre Városi Könyvtár átadása alkalmából *Bartos Aranka* és *Bencsik Gáspár* könyvtárosoknak; eredményes munkája elismeréseként, nyugdíjnyújtásba vonulása alkalmából *Kiszely Olivérnének*, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezető-helyettesének; a Baranya Megyei Könyvtár új épületrészeinek átadása alkalmából *Nikolai László* gazdasági igazgatónak, valamint az Akadémiai Könyvtár rekonstrukciós munkálatainak előkészítése során végzett munkájáért *Szirtes Zoltán* gazdasági tanácsadónak A SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT;

a nagy októberi szocialista forradalom 68. évfordulója alkalmából, eredményes munkájuk, társadalmi tevékenységük elismeréseként

Jurenka Lászlónénak, az Országgyűlési Könyvtár könyvkötőjének és *Jónás Zoltánnak*, a Szakszervezetek Heves Megyei Tanácsa Központi Könyvtára igazgatóhelyettesének; eredményes munkája elismeréseként, nyugdíjnyújtásba vonulása alkalmából *Németh Istvánnénak*, az OSZK ügyviteli dolgozójának a KIVÁLÓ MUNKÁÉRT kitüntetést adományozta; a nagy októberi szocialista forradalom 68. évfordulója alkalmából, eredményes munkájuk, társadalmi tevékenységük elismeréseként *Bátonyi Bélánét*, a Művelődési Minisztérium Vezetőképző és Továbbképző Intézet és *Fodor Zsoltot*, a Budapesti Műszaki Egyetem könyvtárosát, valamint a bajai Ady Endre Városi Könyvtár átadása alkalmából *dr. Mihály Gyuláné* könyvtáros MUNKASZERETBEN részesítette.

A magyar könyvtárügy és a hazai sajtó

Eddig három alkalommal jelent meg elemző összegezés a könyvtárügy és a sajtó kapcsolatáról. Először a *Könyvtáros* 1963/5. számában *Gönczi Imre* foglalta össze a tapasztalatokat, majd rövid időn belül a *Könyvtári Figyelő* 1963/6. számában *Papp István*, végül legutóbb ugyancsak a *Könyvtáros* 1980/7. számában *Bárdosi Mária* értékelte egy-egy negyedév könyvtárakról szóló publikációit. A legkorábbi és a mostani felmérés között több mint húsz év telt el, s ez az időtartam már alkalmas arra, hogy összehasonlításokat tegyünk.

A feldolgozott anyag többsége a Magyar Hirdető Sajtófigyelőjétől előfizetés útján jutott hozzánk. Tapasztalatunk szerint a beérkezett sajtókivágatok nem tartalmazzák a teljes anyagot, így azokat kiegészítettük saját gyűjtésünkkel.

Vizsgálatunk 1984 egy negyedévének könyvtári tárgyú publikációit dolgozza fel. Az augusztus–szeptember–október hónapokban tapasztaltak többé-kevésbé általánosíthatók az egész évre. Bebizonyosodott, hogy a kistélepülések könyvtárainak hírei az újságokban igen gyakran „szezonális” információkként szerepelnek, például év elején a beiratkozások, év végén a statisztikák, vagy az év közbeni könyvtárvatások, átadások, máskor az ünnepi könyvhetek. A „mi időnkben” a Magyar Könyvtárosok Egyesületének vándorgyűlését rendezték. A vizsgált negyedév alatt 91 különböző napilapban, folyóiratban 1024 esetben jelent meg könyvtári tárgyú írás. (Ezt megelőzően 70-féle periodikumban csaknem ezer közlemény.) A 91-ből augusztusban 58, szeptemberben 57, októberben 53 lapban volt közlés. 29 lap mindhárom hónapban, 19 két hónapban, míg 43 lap csupán egy hónapban közölt számunkra érdemleges írást. Itt jegyezzük meg, hogy fölmérésünkör azokat az írásokat vettük figyelembe, amelyekben szerepelt a *könyvtár* vagy *könyvtáros* szó! Vizsgálódásunkban, akárcsak korábban, úgy most sem

szerepelt a könyvtár- és tájékoztatásügyi szak-sajtó.

Központi napilapok. Ha rendszeresen olvassunk napilapot, előbb-utóbb találunk könyvtári vonatkozású közleményeket, híreket. Az országos napilapok cikkeiben a könyvtár ma havonta szerepel annyiszor, mint húsz évvel ezelőtt fél év alatt. Például a *Magyar Hírlapban* 1984 első három hónapjában 19, a *Magyar Nemzetben* 25, a *Népszabadságban* 20, a *Népszavában* 19 alkalommal. Ugyanezek a számok az általunk alapos megfigyelés alá vett augusztus, szeptember és október hónapokban így alakultak: Magyar Hírlap 18, Magyar Nemzet 36, Népszabadság 27, Népszava 27. Ha ehhez hozzávesszük az *Esti Hírlap* 11 közleményét, akkor negyedév alatt több mint száz (pontosan 108) publikációval találkoztunk. Idézzünk Papp István 1963-as írásából: „Az országos napilapok fél év alatt ennyiszor foglalkoztak könyvtári, vagy kapcsolódó problémákkal: Népszabadság 8 ízben, Népszava 8, Magyar Nemzet 7, Esti Hírlap 1. Ezekből a számokból, ha leszámítjuk a napi híreket, az olvasással általában foglalkozó riportokat, cikkeket s azokat, amelyeket csak a sajtófigyelő nagylelkűsége juttatott a barna borítékba, mert egy mellékmondatban a könyvtárakra is utalt, akkor bizony a kép nem valami rózsás.” A sajtófigyelő „nagylelkűsége” révén figyelembe vehető írások továbbra is vannak, de a számok azt mutatják, hogy – a lapok megjelenési gyakoriságát figyelembe véve (az egyes napilapoknak havonta 24–27 száma jelenik meg) – naponta egy információ jelent meg. (Hasonló adatok szerepelnek Bárdosi Máriánál is: negyedév alatt összesen: 115.)

Az információk egy része természetesen mindegyik lapban megtalálható, mivel ezek az MTI közlésein alapulnak. A megjelent közlemények számával azonban még így is elégedettek lehetünk, hiszen a tájékoztató műfajcsoportban tematikus híreket, információkat, tu-

dósításokat, riportokat és interjúkat is találunk. A publicisztikai műfajcsoportban jóval szerényebb a választék. Megjegyezzük: a legtöbb hír hazai, alig-alig találkozunk a nemzetiségi könyvtárakkal (Népszava 2), a nemzetközi könyvtárüggyel (Magyar Nemzet 5, Népszabadság 2, Népszava 2)! Az írásokhoz a Magyar Hírlapban 2 rajzot, a Népszabadságban 4, a Népszavában 5 fotót mellékeltek. (Ezeket gyakran kísérik 2–3 soros képaláírások, így ezek információ-tartalma leginkább a kis hírével rokon.)

Vidéki napilapok. A már említett fővárosi napilapokon kívül 19 megyei és 3 városi lapunk (a miskolci *Déli Hírek*, a szegedi *Délmagyarország* és a *Dunaújvárosi Hírlap*) is van. 1979 utolsó negyedében például a vidéki napilapokban 626 publikáció jelent meg, 1984 vizsgált negyedében 652. A mennyiségi növekedés megközelítőleg egy napilap egyhavi „termésének” felel meg. A szám szerinti növekedés nem minden megyei lapra vonatkozik. Persze a végtelenségig nem lehet fokozni a megjelenési gyakoriságot, s mi valójában azt szeretnénk, ha minél több értékes információt tartalmazó írás jelenne meg a könyvtárakról. Örvendetes, hogy például a *Fejér Megyei Hírlap*, a *Kisalföld*, a *Heves Megyei Népiújság*, a *Kelet-Magyarország* és a *Szolnok Megyei Néplap* tartotta (sőt növelte) a korábbi évek szintjét. Külön kell említeni a *Pest Megyei Hírlapot*, amely 1979-ben és 84-ben egyaránt kiemelkedett a sorból. Mindkét évben az összmegjelenéseknek mintegy tizedét ez a lap teljesítette, 22 lap között. Lényegesnek tűnik és szót érdemel, hogy e lapnál a rovat valamennyi

munkatársa foglalkozott könyvtári témákkal, s éppen ezért vált lehetségessé az is – jelezve a folyamatos munkát –, hogy például az ez évi (1984. szeptember–1985. augusztus) sajtópályázaton is sikeresen szerepeljenek. A publikációk száma még annak is köszönhető, hogy Pest megye összes városának külön lapváltozata van vagy minden nap, vagy a hét egy napján. Így kellő teret tudnak szentelni a helybelieket jobban érdeklő témáknak.

A megjelent fotók száma 156 (a *Vas Népében* 17, a *Tolna Megyei Népiújságban* 15, a *Békés Megyei Népiújságban* 13, a Kelet-Magyarországban 12, a Heves Megyei Népiújságban 11). Sajnálatosan meglepő, hogy a *Délmagyarországban*, a Pest Megyei Hírlapban és a *Petőfi Népében* ez alatt az idő alatt egyetlen könyvtári vonatkozású cikket illusztráló fotó sem jelent meg! Minden megyei lap közölt azonban mind az MTI-től, mind a Központi Sajtószolgálattól átvett anyagot.

Hetilapok, folyóiratok. A politikai hetilapok a korábbiakhoz hasonló átlagot tükröznek (*Hétfői Hírek* 5, *Magyar Ifjúság* 4, *Magyarország* 5, *Szabad Föld* 2). Bizonyos visszaesés tapasztalható a szórakoztató, a képes- és az ismeretterjesztő lapok esetében. Különösen sajnálatos ez az *Élet és Tudomány*nál, valamint az *Új Tükör*nél (2–2), hiszen e lapok korábban terjedelmes híreket, cikkeket közöltek könyvtári témákról. Az oktatási, pedagógiai, művelődési szaksajtó hasábjain – tehát a rokon területeken – szintén kevés írás jelent meg! (*Gyermekeink*, *Köznevelés*, *Népművelés* 1–1.) Az irodalmi lapok publikációi között lényeges különbség van, hiszen míg az *Alföld* vitacikket jelentetett meg, addig a *Jelenkor* könyvtári rendezvényről tudósító három közleménye közül kettő a belső borítón kapott helyet, ám a harmadik is csak egy dokumentum lelőhelyeként említi a könyvtárat.

Örömteli tény viszont, hogy az üzemi és a szakszervezeti lapokban megsokszorozódtak a publikációk. Csaknem félszáz ilyen lapról van szó, s a legtöbb gyakran foglalkozik a könyvtárakkal. Publikációik részben a vállalati szakszervezeti könyvtárakhoz, részben azok újonnan beszerzett könyveihez kapcsolódnak.

Idegen nyelven a *Budapester Rundschau* (német 2), a *Daily News-Neueste Nachrichten* (angol-német 2–2), *Narodne Novine* (szerbhorvát 2), *Neue Zeitung* (német 2) közölt írást.

Ha a megjelent közleményeket a sajtóműfajok alapján csoportosítjuk, a következő képet kapjuk:

1. Tájékoztató műfajcsoport: *hír-műfajcsalád* (kis hír, hír, hírcsokor, jellemzőjük a puszta közlési szándék, alapvető információk nyújtása) – a közlemények száma 490 írás; *tudósítás műfajcsalád* (események, problémák helyszíni ismertetése, személyes részvétel, ilyen az eseménytudósítás, a tematikus tudósítás) – számuk 117; *interjú műfajcsalád* (nyilatkozat, beszélgetés, portré, különféle interjúk, jellemzőjük a véleménynyilvánítás valakivel, válaszadás kérdésekre) – a publikációk száma 64.

2. Publicisztikai műfajcsoport: *cikk műfajcsalád* (igen sokféle téma, terjedelemben is bővebb, célratörőbb, vezércikkek, elméleti cikkek, vitacikkek) – számuk 135; s ezenfelül a kommentár műfajcsalád és a kritikai műfajcsalád. Az előbbi értelemszerűen, minden esetben valamiféle hírhez, eseményhez, információhoz kapcsolódik (kommentár, glossza), az

utóbbi valamilyen műnek, eseménynek a kritikáját adja. A negyedév alatt a megjelent ilyen írások száma 48. (Több írást igen nehéz vagy lehetetlen volt besorolni, mivel sok esetben csak érintették tárgyunkat.)

Vannak örökzöld témák, így az olvasási kultúráról megjelent jegyzetek, vagy a gyerekekről, az ifjúságról, mint a jövő olvasóiról szólók. Természetesen szükség van ezekre is, de a korábbiakhoz képest örvendetes jelenség, hogy több alkalommal jelent meg olyan cikk, amely portrét rajzolt könyvtárosokról.

Ezek után fölvetődik a kérdés: mi az, amit hiányolunk a lapokból? Nos, alig találunk kritikai interjút, kérdésfelvetést; még hosszabb távon is hiányzik a belső vezércikk, a vitaindító írás. S nagyon sajnálni való, hogy igen *kevés a gyakorló könyvtáros tollából származó írás!*

Harmat Béla

Visszhang

Amit olvashatnak „ott”, miért ne olvashatnák „itt” is!

Mivel az indulat rossz tanácsadó, nem ragadtam azonnal tollat *Maruszkai József* észrevételeinek (*Könyvtáros*, 1985/9. sz.) elolvasása után, s lám mire fölocsúdtam meglepetésemből, íme itt van *Simon Zoltán* reflexiója (*Könyvtáros*, 1985/10. sz.), amellyel csak egyetérteni tudok.

Valós gond, amit mi, kérő könyvtárak is érzünk, hogy a báziskönyvtárak állományát korábban nem alakíthatták mai szerepkörüknek megfelelően, s megértjük a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkatársait, akik – bizonyára rossz érzéssel – kéréseinkre gyakran nemlegesesen válaszolnak.

Maruszkai József jogosan háborodik fel az egy településen, egymástól elérhető távolságban levő könyvtárak együttműködési készségének és gyakorlatának hiánya miatt (városunkban szerencsére jó telefon- és személyes kapcsolat segíti a könyvtárosokat a dokumentumok helyi beszerzésében), s azt is megértem, s magam is vallom, hogy ne terheljük a könyvtárközi kölcsönzést krimik, sci-fik, kétes értékű bestsellerek kérésével. De ne feledjük, hogy

lektúrt is használhatnak például befogadésvizsgálathoz, olvasásszociológiai felméréshez, ha ez mégoly ritka is.

Igaza van Simon Zoltánnak abban is, hogy e kérések gyakran az olvasószolgálat szakmai hiányosságait jelzik. Az ajánlási készség és képesség hiányának okaira *Biegelbauer Pál* esettanulmányai is rámutatnak, épp e lap 1985/9., illetve 10. számában.

A mi olvasószolgálatunk él az ajánlás és az előjegyzés eszközeivel (előjegyzéseink fele szakkönyv, másik fele kevés lektúrt is tartalmaz), talán ez az egyik oka annak, hogy az utóbbi három évben egyetlen lektúrt sem kértünk könyvtárközi kölcsönzéssel!

Örömmel láttam, hogy más is kifogásolta Maruszkai József megállapítását a felsorolt művek olvasmányértékéről, valamint az esztétikai és az olvasmányérték fogalmának egybecsúsítását. Bár csak *Dnyeprov* művéről jelentette ki kategorikusan, hogy olvasmányértéke „nulla”, a mellette felsorolt művekre is árnyékot vet ez az ítélet. Ha így van, meglepőnek tartom, hogy *Dumas* és *Lawrence* műveit is így ítéli meg!

Tudjuk, hogy egy-egy művet más-más színvonalon fogadnak be olvasói (ami a művek és az olvasók természetéből adódik), de éppen ezért egy-egy olvasat nem minősítheti kizárólagosan az adott művet. Azért, mert egyesek csupán pornóként olvassák a *Lady Chatterley szeretőjét*, attól e regény még nem az.

Most pedig néhány szót a könyvtárközi kölcsönzés etikájáról.

Mit *etikus* kérni? Helyesebben: mit kérhetünk? Van olyan lista, amelyik ezt megszabja? Vállalkozhat-e rá valaki, hogy összeállítsa? Hol az a változatlan és mindenható mérce, amellyel lemérhetjük a műveket? Ha valaki vállalkozna megítélésükre, bizonyára hasznosíthatná az esztétikai kategóriákat, a giccsről és a lektúrról szóló irodalompszichológiai, irodalomszociológiai és irodalomelméleti munkákat.

Maruszkai a *kérő könyvtárak etikátlan alapállásáról* ír. Kár, hogy az „etikátlan” szó szövegkörnyezetében három település nevét sorolja fel, de nem említi melyik ottani könyvtár(ak)ra gondolt. Mosonmagyaróváron a Huszár Gál Városi Könyvtáron kívül több oktatási, üzemi és szakszervezeti könyvtár működik. Közülük bármelyik könyvtár kérhette a felháborodásra okot adó műveket. Mi, a városi könyvtár, egyiket sem kértük (de szakkönyveket és kötelező szépirodalmat annál inkább), ám bárki gondolhatott ránk is. Ennek indokolatlan voltára szabadjon néhányat felsorolnom a közelmúltban igénybe vett könyvtárközi kölcsönzéseinkből: 1983-ban 188 kérésből 1 volt szépirodalmi, *Machiavelli* Mandragora címmel, 1957-ben megjelent vigjáték-kötete; 1984-ben 108 kérésből 7, ezek: *Sárközi György* Szilveszter; *Oscar Wilde* 4 könyve angolul, illetve kétnyelvű kiadása a 20-as évekből; *Tennessee Williams* drámái (nálunk elveszett); *Középkori magyar írások*; 1985-ben 121 kérésből 11, ezek: *D. H. Lawrence* Szülők és szeretők c. művének 10 lapja xeroxon; *Török Sophie* 5 műve, *Babits Mihály* Keresztül-kasul az életemen; *Gellért Oszkár* Kortársaim; *H. von Hofmannsthal* Akárki; *James Joyce* Ulysses (elveszett); *Collen Mac Culloch* The Thorn Birds.

E könyvek közül egyet sem mernék lektúrnek nevezni. (Egyébként a városban és vonzáskörzetében levő könyvtárak kéréseit is mi továbbítjuk.) Még egy kérdés: vajon melyik az etikátlanabb magatartás: továbbítani az olvasó kérését, vagy válaszolatlanul hagyni azt, akár hónapokig, évekig (!) is? A könyvtárközi kölcsönzést szabályozó művelődési miniszteri rendelet értelmében a megkeresett könyvtár a

kérést 3–5 napon belül továbbítani köteles más könyvtárhoz, ha maga képtelen teljesíteni (19/1981. (XII. 8.) MM számú rendelet a könyvtárközi kölcsönzésről, 5. §). S bár arra nincs megfelelő rovat a kérelapon, hogy kinek és mihez kell a kért dokumentum (hacsak a forrás, megjegyzés rovatba oda nem nyomorítjuk!), arra igen, hogy a kérés miért nem teljesíthető.

Szerencsére vannak olyan könyvtárak, ahol a könyvtárosok megfelelő szakmai felkészültséggel, gyorsaságra törekedve végzik a könyvtárközi kölcsönzést. Nagy segítségünkre van a Győri Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár mint közvetítő, a szombathelyi Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár és az Országos Széchényi Könyvtár. Mindig postafordultával jön tőlük a válasz vagy a kért könyv. Kivétel azért akad. Az FSZEK-hoz 1985. augusztus 30-án, e cikk megírásának időpontjához képest több mint tíz hete küldtük el egyik szépirodalmi kérésünket, s máig sem kaptunk visszajelzést. Ebben is a posta a bűnös? Reméljük.

Végezetül felteszem önmagamnak is a kérdést: kérjünk-e lektúrt könyvtárközi kölcsönzéssel? Nem is olyan könnyű a válasz: lehetőleg ne. De mi van akkor, ha az olvasónak hiába ajánlok mást? Ha ő éppen az *Elfújta a szél*, a *Via mala* vagy a *Réztábla a kapu alatt* című könyveket akarja olvasni, mert már annyian ajánlották neki. Ha nem szerzem meg, akkor hiába mondjuk el minden beiratkozóknak, hogy „Ki itt belépsz, a világ bármely könyvtárából kölcsönözhetesz.”

A közpénzen vett közkönyvtári könyv olvasásától, amely könyvtári rendszerünkben esetleg csak a miénknél nagyobb könyvtárban található meg – milyen jogon fosszuk meg kisebb könyvtárunk olvasóját? Példánk egyikénél maradván: a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár állományában megtalálható a *Via mala*. Bármelyik ott beiratkozott olvasó elviheti. A mi beiratkozott olvasónk akkor miért nem kaphatná meg? Nem hiszem, hogy azzal neveljük az olvasót, ha nem segítjük hozzá vágyott olvasmányához. Igénye – igénytelensége? – attól még megmarad. Sőt vágyakozása az „elérhetetlen” mű után csak nőni fog! Céljainkat jobban szolgáljuk, ha továbbítjuk kérését, s a könyv elolvasása után elbeszélgetünk vele. Talán ad a véleményünkre...

Kiczenko Mária

a mosonmagyaróvári Huszár Gál
Városi Könyvtár munkatársa

**Figyelmébe
ajánljuk!**

Kiszámítógépes programok bemutatója

A vártnál is nagyobb érdeklődés fogadta az MTA Számítástechnikai és Automatizálási Kutatóintézet alagsori előadótermében azt a szoftver-bemutatót, amelyet 1985. november 12-én az Országos Oktatástechnikai Központ és a Magyar Könyvtárosok Egyesülete audiovizuális bizottsága rendezett a NOVOTRADE RT támogatásával. A rendezvény során a megjelenteket igazán nem mindennapi szellemi élményben részesítették azok a kollégák, akik a kínálatból a legkeresettebb, már működő vagy működőképes mikroszámítógépes programjait mutatták be.

Különös figyelem kísérte a szelektív információszolgáltatásra alkalmas *Tudor* programot (tematikus univerzális dokumentumvisszakereső rendszer), amelyet az OSZK fejlesztési csoportja dolgozott ki és mutatott be. Felhasználási területe a dokumentumok minden elképzelhető fajtáját felöleli, kezdve a könyvtári könyvektől, folyóiratcikkektől az irattári iratokon át a múzeumi tárgyakig. A kezelési és keresési műveletek párbeszédés formában, magyar nyelven végezhetők. A párbeszédés üzemmód és a menütechnika következtében bárki önállóan, minden programozási ismeret nélkül, saját maga adhatja meg az igényeinek megfelelő adatbázis mutatóit. (A menütechnika azt jelenti, hogy a kezelő számára a képernyőn megjeleníthető az összes választási lehetőség, s a program a kezelő választása szerint fut tovább. Ez a programmenü vagy programétlap.) Az adatbázis teljes állománya különböző rendezettségben jeleníthető meg, katalógusok, bibliográfiák és egyéb nyilvántartások céljaira. Segítségével a Commodore 64 számítógépen megtanulható az automatizált információkeresés technikája. (A témához lásd még a *Könyvtáros* 1985/3. számában *Szöllősy Éva* cikkét: Hazai programok a Commodore-hoz.)

Nagy sikere volt a szombathelyi Berzsenyi

Dániel Tanárképző Főiskola munkatársai által kifejlesztett *Blikk* kölcsönzési programnak, amelyet a Veszprémi Országos Oktatástechnikai Központban használnak. „Elvégzi” mindazt, ami egy kézi kölcsönzési rendszer alapfunkcióinak körébe tartozik; nyilvántartja ki mit kölcsönzött, illetve egy-egy kölcsönzött dokumentumnak mikor jár le a kölcsönzési határideje; mentesíti továbbá a könyvtárost a felszólítások írása alól, kiszámítja a kölcsönzési díjakat, a napi statisztikát elkészíti.

A Körmenyi Városi Könyvtár önéből készített és alkalmaz több programot is: a Címle-

író, Címlista, Irodalom, Pedinfo és a Tubstat nevűeket. Ezek közül különösen figyelemre méltó a könyvtári címleírást készítő, valamint a *Tubstat* nevű könyvtári statisztikai program. Ez utóbbi az illető könyvtár és a hozzá tartozó könyvtári hálózat statisztikai adatait dolgozza fel és értékeli. Az érvényes statisztikai jelentőlap adataiból elvégezhető az állomány alakulásával, forgalmi adatokkal, viszonzyszámokkal tervezett és teljesített tervszámok viszonyával stb. kapcsolatos műveletek.

Érdekes színfoltot képviselt a szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola által bemutatott két oktatóprogram, a nyelvvizsgaelőkészítő és az *ETO-Europa*, amely egyben ellenőrző program is az ETO 8/9-es fősztályaihoz.

A rendezvény résztvevői két tájékoztató kiadvánnyal gyarapíthatták gyűjteményüket: a NOVOTRADE RT kiadott egy *Commodore katalógust*, amely 21 oldalon 157 ismertetést közöl a Commodore 64-es és 610-es mikroszámítógépekre alkalmazható programokról, programcsaládokról, rendszerekről, szubrutin-

okról (ez utóbbi olyan utasítássorozat, amely gyakori műveletek, részfeladatok ismétlésére alkalmas), ezenkívül informál a lízing-feltételekről, géptípusokról, perifériákról, tan- és segédkönyvekről. A kiadvány szemléletes, különösen kedvesen illusztrált a játékprogramokat bemutató rész. Emellett *Radnai Zsuzsanna* és *Szabóné Mászáros Edit* összeállításában a kifejezetten könyvtárakban alkalmazható kiszámítógépes programokat mutatja be az Országos Oktatástechnikai Központ által kiadott *Könyvtári programok katalógusa*, amely 18 lapon kínálja 30 programból álló választékát. A kiadvány közli annak a 12 „kiadó”-nak a címét is, amelyektől az egyes programok beszerezhetők.

Mindkét katalógus kérhető az Országos Oktatástechnikai Központtól (Veszprém, Schönherz Zoltán u. 2.), és hozzáférhető a KMK módszertani, kutatási és továbbképzési osztályán (Budapest, Budavári Palota, F épület, 640-es szoba).

Bárdosi Mária

A Magyar Könyvtárosok Egyesületének kérése

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete idei vándorgyűlésének első napján (Békéscsaba, augusztus 13.) a résztvevők a *könyvtárépítés és berendezés aktuális kérdéseivel* foglalkozni. Ez a tematikus ülés kiváló alkalmat nyújt arra, hogy egyfelől az érdeklődők megismerkedhessenek a közelmúltban befejezett könyvtárépítkezésekkel, átalakításokkal, bővítésekkel, a folyamatban levő munkákkal, sőt a tervezés stádiumában álló vállalkozásokkal, másfelől az új, lényegesen megváltozott elhelyezéshez jutott könyvtárak bemutatásuk épületüket, elmondhassák tapasztalataikat, illetve az építkező és tervezgető könyvtárak közszemlére bocsáthassák terveiket.

Az MKE elnöksége ezért arra kér minden érintett kollégát, hogy írja le könyvtára, illetve

a hálózatába tartozó könyvtárak építkezésére vagy terveire vonatkozó tudnivalókat (az építési program, a lebonyolítás története, előnyös és hátrányos megoldások, a használat tanulságai, költségek, felszerelés és berendezés stb.) és közölje a könyvtár(ak) alaprajzait is egy-két lapon vagy füzetkében. Ezt az információs anyagot 250–300 példányban 1986. július 31-ig kellene eljuttatnia a helyi szervező bizottság címére (Megyei Könyvtár, Békéscsaba, Derkovits sor 1. Pf.: 35, 5601). Az anyag szétosztható az ülés előtt, a helyszínen is.

Aki diaanyagot, vagy videofilmet kíván bemutatni, az vegye fel a kapcsolatot a megyei könyvtár igazgatóhelyettesével, *Kiss László*-val.

A szakszervezeti könyvtárügyről

Még egyszer a kettős ellátásról Nem szükséges ismételt bizonygatni szocialista könyvtárpolitikánk kettős alapelvének helytálló voltát: a közművelődési könyvtári ellátást mind a lakóhelyen, mind pedig a munkahelyen meg kell teremteni. E politikai megfontolás mögött egy gyakorlati tény rejlik: a könyvtárosok megfigyelése szerint (és ebben a szociológusok, s más szakemberek is egyetértenek velük) az a könyvtár élvezi a nagyobb használatot, amely a lakosság mindennapi mozgási körzetében áll, amely a forgalom útjába esik, amelyért nem kell külön kerülőt tenni. Akármilyen előjelet illesztünk is eléje, a tény tény marad: a könyvtár önmagában nem központképző elem, csak más, az emberek mindennapjaihoz igen szorosan kapcsolódó intézményekkel, szervezetekkel, szolgáltatásokkal, s – mindezek között előkelő helyen – a munkahellyel együtt válhat a vonzási központ részévé. A munkahely semmi mással össze nem hasonlítható „vonzereje” (ha tetszik, ha nem, fel kell keresni!) miatt nyer különös jelentőséget a munkahelyen elhelyezett könyvtár.

Fölállíthatjuk azt az arányosságot is, amely szerint minél kisebbek valakinek a kulturális igényei (s az ezeket megalapozó „személyi mutatói”), annál rövidebb utat hajlandó megtenni pusztán a könyvtár kedvéért. Az „útbaeső” könyvtár igénybevételének esélyei megnövekednek. A könyvtár fizikai elhelyezkedését ezért nem lehet semmiféle felvilágosító vagy propagandamunkával pótolni. A munkahelyen levő könyvtár pedig az a könyvtár, amely – kedvező elhelyezése esetén – ugyancsak „útjába esik” a lehetséges használóknak.

Ez a körülmény a szocialista művelődéspolitikai szempontjából különös súllyal esik latba. Annak a politikának a szempontjából, amely felelősnek érzi magát a lakosság általános és szakmai műveltségi színvonalának fejlesztéséért. Hivatkozhatnánk az MSZMP XIII. kongresszusának idevágó megállapításaira (miképp-

pen előfeltétele gazdasági-politikai előrehaladásunknak a műveltség), de igaztalan lennék mindazokkal a munkásmozgalmon belüli és a munkásmozgalmon kívüli fórumokkal és kiemelkedő személyiségekkel szemben, amelyek és akik erre a szoros és közvetlen összefüggésre rámutattak.

Ezért nem hogy nem aktuális vagy célszerű, de egyszerűen értelmetlen, retrográd és a könyvtári szolgálatra nézve „önvesztélyes” dolog a közművelődési könyvtári ellátás kettős elvének, s különösen a munkahelyi ellátásnak a megkérdőjelezése. Lehetséges, hogy anyagi lehetőségeinkhez képest túl sokat engedtünk meg magunknak az eltelt negyven esztendőben az iskolán kívüli művelődési intézmények és szolgáltatások kifejlesztése terén, talán éppen az iskola fejlesztésének a rovására. (Bár kétséges az is, hogy ezek a könyvtárakra jutott, az egészhez képest „morzsák” komoly mértékben hozzájárulhattak volna-e az iskolarendszer gyorsabb és színvonalasabb fejlesztéséhez.) Az is lehetséges, hogy ezen intézményeknek és szolgáltatásoknak nem volt meg mindig a társadalmi igényekkel és szükségletekkel igazolható alapjuk. Ami a könyvtárügyet illeti, néha tényleg az az ember benyomása, hogy anyagi fejlettségünkhöz képest többet fordítottunk a könyvtári szolgálatra, mint egyes hasonló vagy fejlettebb szinten levő országok. Azonban azt is látnunk kell, hogy ez az előnyünk csökkenőben van, vagy inkább megszűnt, sőt hátrányba kerülünk, s más országok könyvtárügyük gyors fejlesztését indították meg. Azt hiszem, hogy a jelenlegi helyzetben sem lehet az a fő gondunk, hogyan fejlesszük vissza könyvtárügyünket gazdasági fejlettségünk színvonalára – ha tényleg előreszaladtunk volna e tekintetben, s nem csak optikai csaldóság áldozatai vagyunk –, hanem inkább az, hogy a racionalizálás, az intenzifikálás, az eszközök hatékonyabb felhasználása révén őrizzük meg, sőt fejlesszük tovább elért vívmányainkat.

Jellemző, hogy az Európának egyik legfejlettebb közművelődési könyvtárügyével rendelkező Svédországban merült fel az utóbbi években a legnagyobb erővel a munkahelyi könyvtári ellátás gondolata és követelménye. (Ezzel a fejleménnyel más nyugati országokban is találkozhatunk.) Svéd javaslatra bekezdült az IFLA 1986–1991-es középtávú programjába is e kérdés vizsgálata és a megoldásra vonatkozó ajánlások kidolgozása. Tehát nemzetközi szinten is aktuális problémává vált az a jelenség, amelyet korábban a szocialista országokba látogató nyugati kollégák kissé értetlenkedve szemléltek.

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy nem is annyira a kettős ellátás elvét vitatták, hanem a kettős ellátó szervezetet, mint gazdaságtalan, fölösleges párhuzamosságokat tartalmazó megoldást. Akkor természetesen megmagyaráztuk nekik a szakszervezetek sajátos helyzetét Magyarországon, a történelmi fejlődésből adódó jellegzetességeket, s rámutattunk azokra a praktikus megfontolásokra is, amelyek amellet szölk, hogy a szakszervezetek kezében, fenntartásában legyen a munkahelyi könyvtári ellátás. A szakszervezet súlya az üzemben, a szakszervezeti bizottságok és a munkahelyi vezetőségek többnyire harmonikus kapcsolata, a szakszervezeti jogosítványok, a szakszervezetek országos, szakmai és megyei szerveinek súlya a munkahelyi vezetés előtt stb. mind-mind azt indokolták, hogy a szakszervezetek vegyék saját kezükbe a munkahelyi közművelődési könyvtári ellátás megszervezését és fenntartását. Ezt az állam jó szemmel nézte, hiszen annak idején a politikai vezetés számára is jól jött annak a fogas kérdésnek a felvetődésekor, mi is a szakszervezet szerepe a szocialista társadalomban, hogy a művelődés területén, ezen belül a könyvtári szolgálatban jelentős szerepet juttathatott a szakszervezeteknek, amelyek ettől nem is zárkóztak el, s tradícióikra (ne feledjük: kapitalista viszonyok között kialakult tradícióikra) emlékezve örömmel vállalták. Az államnak az is kapóra jött, hogy a szakszervezetek számára kulturális célra juttatott évi viszonylag szerény anyagi támogatással a szakszervezetek jól sáfárkodtak, s olyan vállalati-munkahelyi kezelésben levő, illetve döntési körbe eső összegeket is mozgósítani tudtak beruházásokra és fenntartási-üzemelési kiadásokra, amelyek állami szervek és intézmények előtt aligha nyíltak volna meg.

Tehát nagyon is jó helyen volt a munkahelyi ellátás ügye a szakszervezetek kezében, s min-

den változtatás, a kialakult rendszer megkérdőjelezése még a 68-as gazdasági irányítási reform után is azt eredményezte volna, hogy jelentősen visszaesik a munkahelyi ellátás színvonala, és esetenként talán a könyvtári szolgálati pont indokolatlan megszüntetésével is számolni kell.

Új fejlemények Közben azonban három olyan fejlemény is mutatkozott, amely el kell, hogy gondolkoztassa a könyvtári ellátásért felelős illetékeseket. Az egyik az volt, hogy a társadalombiztosítás nem szakszervezeti, hanem állampolgári jogon jár az ország lakosságának, következésképpen ez a szolgáltatás fokozatosan kikerült a szakszervezetek illetékeségi köréből. Ez a változás az analógia miatt érdemel figyelmet; ugyanis épp így felvetődhet, vajon az üdüléshez való jog (ha úgy tesszük: a munkaerő rekreációjának egyik formája) szakszervezeti alapon és szakszervezeti szolgáltatásként jár-e a dolgozóknak és a volt dolgozóknak (nyugdíjasoknak), s nem inkább munkavállalói jogon, a vállalattal, a munkáltatóval kötött szerződés alapján.

Az utóbbi idők másik igen nagy jelentőségű fejleménye a szakszervezetek szerepének újragondolása s a világosan megfogalmazott elvi alapokon való szakszervezeti tevékenység fokozatos kibontakozása volt. A szakszervezetek érdekképviseleti és érdekvédelmi szerepének meghatározása és deklarálása alapján újfajta és igen termékeny együttműködés látszik kibontakozni a különféle szintű szakszervezeti és a megfelelő állami szervek között. Ennek a viszonyoknak véleményem szerint az lehet az egyik lényeges tartalma, hogy a szakszervezetek nem közvetlenül nyújtanak tagjaiknak anyagi és szellemi szolgáltatásokat (elégítik ki a tagság érdekeinek megfelelően a különféle igényeket és szükségleteket), hanem az illetékes állami, társadalmi, vállalati, munkáltatói szerveknél és szervezeteknél eljárnak tagjaik képviselőiben és érdekében a különféle szolgáltatásokkal való ellátás biztosítása végett.

Végül a gazdaságirányítás reformjának a továbbfejlesztését kell megemlítenünk. Témánk szempontjából elsősorban azokra a vonásokra kell rámutatnom, amelyek a vállalati önállóság erősítését, a gazdálkodás hatékonyságát, a termelékenység növelését, az önköltség csökkentését célozzák. Ugyanis kétségesnek tűnik számomra, hogy a jövőben, a tovább nehezedő feltételek mellett is olyan nagylelkűeknek és bőkezűeknek fognak-e bizonyulni a vállalatok, kivált a költségvetési intézmények, mint a ko-

rábbiak során voltak. Számolni kell esetenként az indokolt, másfelől a szűklátókörűségből következő takarékosági intézkedésekkel, amelyek a könyvtári ellátást sem fogják sértetlenül hagyni. Kérdés az, hogy a megváltozó munkáltatói magatartással szemben milyen szakszervezeti stratégiának van jobb esélye: annak, amelyik részben vállalati pénzekből ugyan, de saját szolgáltatást tart fent, vagy pedig annak, amelyik azért veti be politikai súlyát, él érdekvédelmi és -képviseleti jogával és kötelességével, hogy a tagok megkapják mindazt, ami jár nekik, s a szolgáltató szervezet fenntartását más gondjának tekinti.

E három tényező mérlegelése alapján most már így teszem fel a kérdést: az-e a szakszervezetek dolga, hogy könyvtári ellátást nyújtsanak a munkahelyeken tagjaiknak, vagy pedig azon legyenek, hogy tagjaik könyvtári ellátásban részesüljenek a munkahelyeken is? (Megjegyzendő, amiképpen az egészségügyi ellátás is állampolgári jogon jár, ugyanúgy jár a munkahelyi ellátás művelődéspolitikánk értelmében valamennyi munkavállalónak, függetlenül attól, szakszervezeti tag-e vagy sem.) Vállalják-e a munkahelyi könyvtári szolgálat működtetését, vagy pedig lépjenek fel annak érdekében, hogy az állam, illetve a munkáltató gondoskodjék a könyvtári ellátás megszervezéséről a legalkalmasabb, leggazdaságosabb, leghatékonyabb formában? Nem inkább kezdeményezői, ellenőrzői, ösztönzői szerepet kellene-e betölteniük tagjaik érdekeinek képviseletében, semmint átvállalniuk magának a szolgálatnak a működtetését, még ha állami és vállalati támogatással is? (A történelmi érvek ilyen esetekben nem sokat érnek; hadd hozzam fel még is azt, hogy azok a bizonyos szakszervezeti könyvtárak, amelyek hagyományaira oly szívesen hivatkozunk, nem munkahelyi könyvtárak voltak, hanem a mozgalom könyvtárai, a munkásosztály legjobb értelemben vett elitje által használt könyvtárak, s bizony nem is a munkahelyeken voltak találhatóak. A jelenlegi szakszervezeti könyvtárak egyik nagy lelkiismereti válsága éppen abban áll, hogy a megváltozott körülmények között kérik számon rajtuk a korábbi működési jellegzetességeket: a mozgalmi jellegű, az erős ideológiai nevelőmunkát, a társadalmiságot stb., amikor pedig már régen szolgáltató intézmény jellegűek, s magunk is mindent elkövettünk annak érdekében – egyébként helyesen –, hogy profi intézményekké váljanak. Amely profi intézmények mint eszközök természetesen szakszervezeti

mozgalmi feladatok teljesítésére is több-kevesebb sikerrel bevetethetők.)

Új ellátási modell A kérdés tehát az, hogy aktuális-e, érdemes-e, lehetséges-e újragombolni a munkahelyi közművelődési könyvtári ellátás mellényét, nagyjából a szerint a modell szerint, hogy

- a munkahelyi ellátásért is az állami könyvtári szervezet a felelős;
- a vállalatok, intézmények stb. saját, jól felfogott érdekükben rendszeres támogatást nyújtanak hozzá;

- a szakszervezeti szervek megítélésük szerint maguk is hozzájárul(hat)nak a költségekhez;

- a szakszervezet érdekvédelmi és -képviseleti funkcióiból következően közvetlenül figyelemmel kíséri a munkahelyi könyvtári ellátás színvonalát és működését, minthogy a munkavállalók túlnyomó többsége szakszervezeti tag, s a munkahelyi ellátás az állampolgárt munkavállalói minőségében illeti meg. Ennek során egyfelől az állami szervek által nyújtott szolgáltatás fölött gyakorol társadalmi felügyeletet, ellenőrzést (lásd XIII. kongresszus), s határozza meg a kifejezetten a szakszervezeti mozgalomból adódó könyvtári feladatokat, másfelől a munkáltatónál lép fel annak érdekében, hogy járuljon hozzá a szolgálat működési és fejlesztési feltételeihez. (Egészen odáig, hogy például a kollektív szerződésben köti ki a munkahelyi könyvtári ellátáshoz való vállalati hozzájárulás mértékét.)

Ezt a modellt könnyű leírni, de annál nehezebb a valóságba átültetni, ugyanis az eltelt évtizedekben egy – ha nem is minden tekintetben kifogástalanul, de – túrhetően működő, önmaga létét teljesítményeivel igazoló szakszervezeti könyvtári rendszer jött létre. Ha valami jól vagy kielégítően működik, van-e értelme a változtatásnak, pláne a mai veszélyes időkben? Nem tesszük-e kockára elért vívmányainkat is? Nem apadnak-e el azok a pénzügyi források, amelyek eddig bővebben szűkebben, de csordogáltak? Az állam nem óhajt újabb terheket, s lehetőleg a jelen kiadásokat is csökkenteni szeretné. De így vannak a szakszervezetek is: a forrásokat kifejezetten szakszervezeti feladatokra kívánják felhasználni, ha pedig a közművelődési munkahelyi könyvtári ellátást nem minősítjük ilyennek, miért fordítson rá akár egy fillért is? Hol vannak a garanciák arra, hogy a jelenlegi könyvtári költségvetéseket a jövőben legalább szinten lehet tartani, ha a szakszervezet nem érzi ma-

gát illetékesnek? Ad-e az állam ez esetben továbbra is kulturális célra anyagi támogatást a szakszervezeteknek, s ha igen, a szakszervezetek mire fogják fordítani? Ha pedig nem ad, az így megtakarított összeget az állam hajlandó lesz-e a munkahelyi könyvtári ellátásra átcsoportosítani?

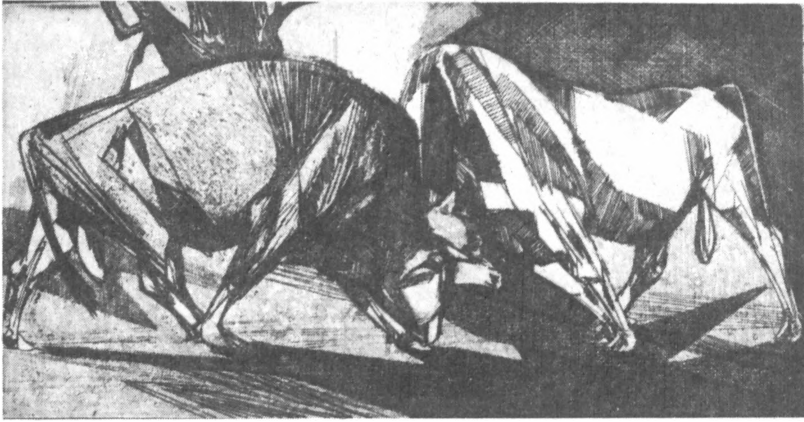
Nem szabad megfeledkeznünk magának a szolgálatnak a tehetetlenségi nyomatékáról sem, amely határozottan ellenáll a lényegét érintő változtatásoknak; itt pedig ilyenekről van szó. Különös erőt jelentenek a személyes érdekek és kapcsolatok, amelyek bármely szervezet túlélő képességének legdöntőbb elemei. Nagy kár lenne elszórt intézkedésekkel a szakszervezeti könyvtárosok javát válsághelyzetbe hozni, amelyben úgy éreznék, hogy mind presztizsük, mind pedig anyagi érdekeik veszélyeztetve vannak.

Nem szakmai, hanem könyvtárpolitikai kérdés Ha a szakszervezeti politika mégis újra kívánná gondolni a szakszervezetek szerepét a munkahelyi könyvtári ellátásban, s a megváltozott körülményekre való tekintettel esetleg úgy foglalna állást, hogy a fentebb vázolt modell megvalósítását tartja kívánatosnak, akkor az itt kifejtett két megfontolás (a munkahelyi ellátás anyagi forrásainak megőrzése és az ellátási struktúra, benne a személyi tényező megővése) miatt csakis fokozatos, hosszú távra szóló program keretében kerülhet erre sor.

Éveket szándékosan nem mondom, mert fontosabbnak tartom, hogy világosan lássuk a célt, mint azt, hogy milyen tempóban érjük el; ez utóbbi ugyanis rendkívüli mértékben függ a helyi körülményektől, a személyi adottságoktól és a társadalmunkban lezajló gazdasági-politikai folyamatoktól.

A cél megfogalmazásának, a modell pontos kidolgozásának közös vállalkozásnak kellene lennie, olyannak, amelyben a szakszervezeti politikusok mellett az állami művelődéspolitikai irányítás képviselői, továbbá a szakszervezeti és a tanácsi könyvtárosok is részt vesznek. A hosszabb időn keresztül folyó viták, fórumok, nézetegyeztetések stb. azt szolgálhatják, hogy az összes érdekelt fél közös céljának vallja végül a célt, amelyet egyelőre csak munkahipotézisként fogalmazhatunk meg. Viszont nagyon fontos, hogy a könyvtárosok számára egyértelmű legyen a szakszervezeti vezető szervek állásfoglalása: fent akarják-e tartani távlatilag is a szakszervezeti könyvtárügyet, vagy pontosabban: a szakszervezetek feladatának tekintik-e a munkahelyi ellátás fenntartását és működtetését, vagy pedig a jövőre nézve más elképzelést vallanak erről. S itt kevésbé jön számításba az a kérdés, hogy ezt a változtatást mennyi idő alatt kívánják végrehajtani, s hogyan lebonyolítani. Egyet nem lehet csinálni: bizonytalanságban tartani a könyvtárosokat jövő helyzetük felől.

Az egész ügy mindenekelőtt szakszervezeti politikai kérdés, amelyet erősen meghatároz a szakszervezetek társadalmunkban betöltendő szerepe. Ezért ha kimondható, hogy a munkahelyi könyvtári ellátást a tanácsi könyvtári szervezetre is rá lehetne bízni (pontosabban: az eddig a szakszervezetek felügyelete alatt működő apparátust – személyzetet, költségvetéseket, berendezéseket és épületeket – a tanácsi könyvtári hálózatokhoz csatlakoztatva, egységes eszközrendszert lehetne létrehozni), az egyelőre csak szakmai szempontból ajánlható – hasonlóképpen ahhoz, ahogyan ajánlható volt a megyékben az iskolai könyvtárak hálózati-módszertani-ellátási kapcsolódása a megyei könyvtárakhoz –, a minden valószínűség szerint várható szervezési és hatékonyságnövelési előnyök miatt. Ám hogy ez a módosulás nem hat-e károsan a könyvtári ellátás színvonalára (az anyagi források elapadása, a szakszervezeti politikai erő kivonulása, a vállalati érték- és érdekrendek változása stb. miatt), az a politikai garanciáitól függ: tudja-e vállalni, hogy az új modellt nem fognak csökkenteni a szükséges

anyagiak (amelyek most állami, szakszervezeti és vállalati forrásokból erednek), s vállalja-e, sőt növeli-e a szakszervezet az általános és mindennapi politikai törődést a munkahelyi ellátással továbbra is.

A fenti elmélkedés persze azon az előfeltételre alapul, hogy – minimális követelményként – nem csökken az anyagi gondoskodás szintje, ha továbbra is a szakszervezetek kezében marad a munkahelyi ellátás. Ám azt is meg kell kérdeznünk, hogy képes lesz-e a szakszervezet – bár továbbra is a vállalatok és az állam segítségével – a jövőben legalább a maihoz hasonló színvonalon tartani a kulturális ellátást, s ezen belül a könyvtári szolgálatot. Ám így is feltehetjük a kérdést: a csökkenő erőforrások mellett nem jobb-e még mindig a szakszervezetek kezében tudni a munkahelyi ellátást, mint az államéban. Ha az egységes, állami szervezetre teszünk, nyerünk-e a szolgálat „áramvonalasításával” annyit, amennyit veszítünk a szakszervezeteknek az üzemekhez való közvetlen és sajátos jellegű hozzáféréseiből adódó előnyökről való lemondással. Hátha a tanácsok által működtetett munkahelyi ellátás messze nem kap annyit az üzemektől, mint az, amelyik a szakszervezetek kezében volt. De talán már a szakszervezetek működtette ellátás sem fog annyit kapni a jövőben, mint kapott eddig, hiszen a szigorodó feltételek... stb., stb. Az ide-oda kérdezősdit sokáig lehetne folytatni.

Az elmozdulás lehetséges irányai De hogy ezek a kérdések indokoltak, ezt mutatja az is, hogy – bár hosszú évek óta beszélünk a szakszervezeti könyvtári ellátás racionalizálásának lehetőségeiről – az utóbbi időben különös nyomatékot kapott a leghatékonyabb teljesítményre képes szervezet kialakítása, az anya-

gi eszközök gazdaságos felhasználása, a felesleges párhuzamosságok kiküszöbölése stb. Kétségtelen, ilyen szempontból is meg lehet, sőt meg is kell közelíteni az egész szakszervezeti könyvtárügyi problémát, azonban a magam részéről ezt sokkal bonyolultabb kérdésnek tekintem, hogy sem pusztán racionalizálási, modernizálási tennivalókat lássak benne. Tulajdonképpen ezt szerettem volna bebizonyítani az eddig elmondottakkal. Lehet, hogy tévedek, de én azt figyeltem meg, az eddigi racionalizálási kísérletek azért nem voltak valóban sikeresek, mert szükségképpen – lényegük szerint – arra irányultak, hogy a szakszervezeti könyvtárügy súlyát, szerepét, működési területét csökkentsék (például a városi könyvtárak szerepvállalása az üzemi letéti ellátásban, a kis egységek megszüntetése, a lakóhelyi ellátásba való bekapcsolódás stb.), s így nem csodálható, hogy nem sok sikert hoztak. Melyik szervezet kívánja saját magát visszafejleszteni?

Másképpen áll a helyzet, ha ezek a racionalizálási lépések egy hosszú távú stratégiába illeszkednek, amikor ezek tulajdonképpen azt a végső, közösen megfogalmazott és vállalt célt szolgálják, hogy ugyanaz a szervezet nyújtsa mind a lakóhelyi, mind a munkahelyi ellátást, és senkinek sem kell attól tartania, hogy akár presztízavesztést, akár teljesítménycsökkenést jelent számára az átmeneti időben fokozatosan összeszűkülő működési tér, s mindez nem hat ki személyes jövedelmére sem. Sőt akkor dolgozik jól, s akkor érdemel dicsőretet, ha minél simábban, eredményesebben integrálja közös szervezetbe a kétfajta ellátást.

Első megközelítésként, és csak példaként említve, a következő területeket látom olyanoknak, amelyeken ésszerűsítéseket lehetne végrehajtani, vagy legalábbis kísérleteket le-

folytatni egy célszerűbben szervezett könyvtári ellátás megteremtése érdekében:

– A lakóhelyi ellátást is nyújtó egységek helyzetét (különösen azokat, amelyek az üzem falain kívül fekszenek) felül kellene vizsgálni. Nem félnék attól, hogy ezeket a könyvtárakat átvegye a területileg illetékes tanács. Az a törekvés, hogy a tanácsok járuljanak hozzá a lakóhelyi szolgáltatásokat nyújtó szakszervezeti könyvtárak fenntartásához, igen szerény eredményeket hozott. Valójában nem is volt semmi – a becsületen kívül –, ami ösztönözte volna erre őket. Nem lehetne-e megfordítani a helyzetet, s az intézmény egészét, természetesen a fenntartás jogával és kötelezettségével, átadni a tanácsnak? Az esetek többségében ez nyilván csak akkor járható út, ha ugyanakkor az illetékes szakszervezeti szerv vagy vállalat valamilyen formában (költségvetési átcsoportosítás, szerződés) az eddigiekben az intézményre fordított anyagiakat továbbra is biztosítja. Lehet, hogy még így sem lesz vonzó a tanács számára az átvétel; az ilyen esetekben pedig a működés radikális visszafogásától sem lenne szabad visszariadni.

– Egy-egy kisebb városban, egy-egy fővárosi kerületben olyan kísérletre is érdemes lenne sort keríteni, amely átfogná az adott település valamennyi kulturális intézményét. Itt is az lehetne a fő irányvonal, hogy amely intézmény nyilvános, az kerüljön át a tanács fenntartásába (nyilván az anyagiak átcsoportosításával együtt), s ennek során bizonyos funkciómódosulásokra is sor kerülhetne. Például: egymástól nem messzebb, mint 200–300 méterre működik egy szakszervezeti művelődési otthon, egy szakszervezeti művelődési központ (egy meglehetősen nagy könyvtárral) és egy tanácsi közművelődési könyvtár (ez utóbbi egy volt lakásban). Nem lenne-e célszerű a könyvtárat a messze ki nem használt művelődési otthonba költöztetni, a művelődési központ könyvtárát egy kissé visszafogni, s magát a művelődési központot a tanács fenntartásába áthelyezni? Szerte az országban sok, egymáshoz közel telepített, kellően ki nem használt művelődési objektumot lehet találni.

– Ideje lenne, hogy ne csak megengedett (amely engedéllyel eddig alig éltek), hanem kötelező legyen, vagy legalábbis anyagilag ösztönözött, hogy a letéti szakszervezeti egységek csatlakozzanak a tanácsi könyvtári ellátó rendszerekhez a dokumentumellátás és a szakmai módszertani gondozás tekintetében, ha ezek központja telephelyükön működik; a sajátos

szakszervezeti feladatokat illetően továbbra is a maguk hálózati központjaihoz kapcsolódjanak. Ennek megfelelően a dolgozónkénti vállalati hozzájárulást a városi könyvtár kapná, esetleg valamelyes központi szakszervezeti támogatást is, viszont köteles lenne a szakszervezeti követelményeket is érvényesíteni munkájában.

– Szükségesnek látszik a könyvtárnak (legyen önálló, letéti I. vagy letéti II.) nevezett szolgáltató helyek számának radikális csökkentése. Mind az anyagilag nem kellőképpen megalapozott, látszat-önálló könyvtárak számának növekedése, mind a letéti helyek elszaporodása az önigazoló törekvés következménye. Az okoskodás a következő: minél több könyvtár tartozik hozzám, minél több munkahelyen vagyok jelen, annál fontosabb vagyok, annál több pénzzel gazdálkodhatom, annál több fejlesztést kérhetek, s talán még az olvasóim száma is növekedni fog. Hogy milyen áron, az más kérdés. Igazában egy kettős folyamat megindítására van szükség: egyfelől a szolid, jól megalapozott könyvtári egységek számát szaporítani, s közéjük ne kerüljön olyan, amelyik nem rendelkezik legalább részfoglalkozású (de inkább főfoglalkozású) könyvtárossal, másfelől a kvázi-könyvtárakat leépíteni, megszüntetni. Ámde! Ahol megszüntettük az ilyen látszat-életet élő könyvtárakat, amelyek csak a statisztikát szépítik, ha szépítik, a dolgozók igényétől függően lehetővé kell tenni például a csoportos kölcsönzést. Ezt a szolgáltatást statisztikailag nem szabad könyvtárként kezelni, mert semmi másról nincs szó, mint hogy ez úton is megkönnyítsük az olvasnivalóhoz – s nem a könyvtári szolgáltatásokhoz! – való hozzájutást. Az egész inkább hasonlítható a házhozkötött személyek ellátására szervezett szolgálathoz, mint a jelenlegi letéti II. könyvtárhoz.

– Lehetne nagyobb szabású, merészebb kísérletekbe is belefogni. Például az egészségügyi dolgozók és a kórházi betegek közművelődési könyvtári ellátását legalább egy megyében, illetve a fővárosban tanácsi keretek között fejleszteni, annál is inkább, mivel az egészségügyi intézmények túlnyomó többségének a tanács a fenntartója, tehát ugyanazokból a költségvetési keretből élnek, mint a könyvtárak, vagy egy megyében az SZMT, illetve a fővárosban egy szakmai központi könyvtár apparátusát és hálózatát szerződés alapján az illetékes megyei, illetve fővárosi könyvtárhoz csatolni. Ezek azonban már olyan lépések lenné-

nek, amelyeket valóban igen gondosan – politikailag is – elő kell készíteni, mert messze meghaladják a könyvtári kísérletezés hatókörét.

Végezetül hadd mondjam ki: a szakszervezeti könyvtárügy nagyobb arányú racionalizálása a tanácsi könyvtárüggyel való egyesítésének a perspektívájában képzelhető el. (Nem szabad azonban azt képzelnünk, hogy a tanácsi hálózati központok repesnek attól a gondolatától, hogy felelősséget vállaljanak a munkahelyek könyvtári ellátásáért, még az esetben sem, ha ehhez minden anyagi és személyi feltételt megkapnának. A dolognak ezzel az oldalával most nem foglalkoztam.) Ez azonban csak egy hosszabb időszak (10–15–20 év?) során lenne megvalósítható, kísérletek és fokozatos változtatások révén. Lényeges feltétele egy ilyesfajta racionalizálásnak, hogy az eddig a könyvtárügyre jutott anyagiak – származtak legyen bármilyen forrásból – ne apadjanak el, ne csökkenjenek, sőt a lehetőségekhez képest emelkedjenek is. Gondos elemzés révén fel kell

tárni, hogy az egyes forrásokból (SZOT, szakmák, SZMT-k, alapszervezetek, vállalatok, állami támogatás) mennyi jutott a könyvtári ellátásra, s milyen módon lehet ezeket az összegeket továbbra is előteremteni. Az egyes lépéseket a személyi feltételek alapos vizsgálata, az érdekeltek meggyőzése és megnyerése után lehet csak megtenni. Az egész folyamat megindításának előfeltétele, hogy a szakszervezetek az új körülmények között ismét átgondolják a munkahelyi könyvtári ellátással kapcsolatos politikájukat, majd jussanak egyezsége a művelődési kormányzattal. Csakis ezen a politikai alapon indulhat meg a racionalizálási folyamat.

A szakszervezetek azonban – érdekvédelmi és képviselői funkcióikból kifolyólag, bárkinek fenntartásában legyen is a munkahelyi könyvtári ellátás – nem hátríthatják el maguktól a felelősséget azért, hogy tagjaik munkahelyeiken könyvtári ellátásban részesüljenek.

Papp István

Teremtsünk korszerű működési feltételeket a szakszervezeti könyvtáraknak is!

Töprengve olvastam *Szente Ferenc* írását a *Könyvtáros* 1985. évi 7. számában. Cikkében jó érzékkel tapint rá azokra a bajokra, amelyekbe az intézményi rendszerben gazdálkodók egyre mélyebbre „merülnek”, szemben a vállalati rendszerben gazdálkodó kultúráközvetítő szervezetekkel, amelyek könnyebben a „felszínen” tartják magukat és szolgáltatásaikat. Az „úszómesterek”, azaz az irányítók azonban – véleményem szerint – nem annyira szigorúságból „hagyják vízben” a „kapálózókat”, ahogy ő írja, hanem nemtörődömségből: sokdrangú kérdésnek tekintik az odafigyelést rájuk.

Célok és eszközök

Mindig őszinte nosztalgiával gondolok *Marosán György* írására (*A bizalmi*. 1982.), amelyben arról vall, hogy „A műveltség, a kultúra

igénye végigkíséri a 150 éves szakszervezeti és politikai mozgalmat ... Bárhol szerveződött egy szakszervezet, első dolga volt, hogy könyvtárat hozott létre...” Nosztalgiámat – nem titok – elsősorban az okozza, hogy lám, akkor még milyen fontos volt a könyvtár is. Ugyanakkor *„A szakszervezeti közművelődési könyvtárak tartalmi fejlesztésének alapelvei, szervezeti és működési rendszere (A SZOT elnökség 1980. szeptember 29-i határozata)”* című kiadvány, amely a szakszervezeti könyvtárosok „bibliája”, világosan megfogalmazza, hogy a szakszervezeti mozgalom a könyvtárat a munkahelyi közművelődés nélkülözhetetlen intézményének tekinti és tekintette mindig. Azt is látni kell, hogy ez a hálózat sokat fejlődött, amiben a párt- és állami rendelkezések, az észszerű SZOT-határozatok és irányelvek segítettek. A hálózat megbizonyította életképességét, s azt hogy semmi mással nem pótolható. Az utóbbi évtizedekben lényegesen javult a

tartalmi munka, erősödött a szakszervezeti könyvtárak tevékenységének mozgalmi jellege. Több központi könyvtár – a szakszervezetek megyei tanácsaival együtt – új helyre, kedvezőbb körülmények közé költözött. A szakszervezeti könyvtárak új feladatot is vállaltak: a betegek könyvtári ellátását. Történtek lépések a szakszervezeti és műszaki könyvtárak összevonására, de sorolhatnám a többi kedvező, fejlődést jelentő változást is.

A jó irányba tartó fejlődés azonban megtorpant! A szakszervezeti könyvtárak jelenlegi eszköztárukkal nem tudják sem színvonalasan, sem tartósan szolgálni azokat a társadalmi és gazdasági szükségleteket, amelyekért létrehozták őket. Gondjaink aggasztóak, közülük csak a legfontosabbakról szólnék...

A szakszervezeti könyvtárak technikai színvonala úgyszólván a nulla fokon áll. Nem tudok olyan központi könyvtárról, amelyben akár egyetlen fénymásoló berendezés lenne! A „legmagasabb” technikai ellátottságot jószerével az írógépek jelentik még azokban a központi könyvtárakban is, amelyek új épületbe költözve már nagyobb terekkel rendelkeznek. Pedig a szakszervezeti könyvtári hálózat korszerűsítése, a jelen és a jövő követelményeihez való igazítása sem késedelmet, sem halasztást nem tűr! Már így is akkora e hálózat – elsősorban a központi könyvtárak – technikai lemaradása az elegáns, jól gépesített (kötéssel, fénymásolóval, számítógéppel, videoberendezéssel stb. felszerelt) tanácsi könyvtárhálózat mögött, hogy utolérni soha nem tudjuk, de lemaradásunkat csökkenteni parancsoló szükségyszerűség. E nélkül a lakóterületi könyvtári ellátásba bekapcsolódni – amellyel egyébként messzemenően egyetértünk – erőltetett és elhamarkodott lépés volna. A két hálózat közötti együttműködés – amit annyira sürgetünk, az egyik fél ilyen nagyarányú lemaradása mellett csak vágyálom és valahol az óhaj szintjén marad mindaddig, amíg a gyakorlat terén komoly változás nem történik.

A másik nagy gond, hogy az állami kulturális támogatásból a szakszervezeti könyvtárak részére évek óta szűkösen csordogáló, sőt az utóbbi években egyre apadó forint-csermelyek még a szintentartásra sem elegendők! Tetőznél viszont a saját gépkocsival rendelkező központi könyvtárak gondáradatát az a tény, hogy a 3–4 évente cserére kerülő kocsik árkülönbözetét a könyvtáraknak kell „kigazdálkodniuk”! Ez a teher alkalmanként 100 ezer forintos kiadást jelent. Ha a könyvtár kocsit vásárol,

kénytelen csökkenteni az amúgy is mindig szűkös gyarapítási keretének összegét, mivel a központi támogatás nincs tekintettel a külön kiadásokra, de üzemi forrásból sem kerül annyival több a könyvtár számlájára, hogy elég lenne. Sajnos az utóbbi években ezek az üzemi hozzájárulások sem emelkedtek a kívánt mértékben. Vas megyében 1985-ben egy dolgozó után átlagosan 16,20 forintot fizettek, de tudok olyan megyéről, ahol az átlag lényegesen alacsonyabb volt.

Próbálkozások és javaslatok

Ezen a gondon csak egyféleképpen lehetne segíteni: úgy, hogy a könyvtárak évente, időben – még a költségvetések készítése előtt – értesülnének a könyvek beszerzési átlagárának alakulásáról, hogy a hozzájárulási összegek kiszámítása egyértelmű és tervezhető legyen. Az 1985. évre például az egyetlen támpontunk 1984-ben az *Arató Antal* által szerkesztett *Mibe kerül?* című kiadvány volt. (Mibe kerül? Költségvetési kalkulációk és módszertani megjegyzések közművelődési és iskolai könyvtárak állománygyarapítására az Új Könyvek című állománygyarapítási tanácsadó 1982. évi kínálata alapján. 1983. OSZK–KMK.) Mielőtt üzemi támogatást kértünk volna, mindig a következő módszert alkalmaztuk: először is minden esetben megszereztük a megyei szakmai szakszervezetek egyetértő támogatását. Aztán kérdésünkkel külön-külön felkerestük a munkahelyek szb-titkárait azzal, hogy a lehetőségek szerint emeljék a hozzájárulás összegét. Egyúttal azt is megkérdeztük, mennyire vannak megelégedve a mi munkánkkal, szolgáltatásainkkal, tudják-e használni a szakszervezeti irodalomról összeállított s részükre havonta kiküldött cikkbibliográfiánkat, jeleztek-e valamit a hallgatók az általunk szervezett előadással vagy az előadó személyével kapcsolatban stb. Így mindenki számára világos lehet, hogy az 1985. év támogatási összegének emelkedése – mert ez történt – módszertani munkatársaink ügyességét dicsérte.

Szente Ferenc azt javasolja cikkében, hogy felül kellene vizsgálni a SZOT elnökségének ma is érvényes, elvi alapozást és programot kínáló, 1980. szeptember 29-i határozatában foglaltakat a munkahelyi közművelődési és a sakkönyvtárak együttműködése, illetve integrációja ügyében. Nálunk Vas megyében a 10 önálló könyvtár közül hét, a letéti I. típusúak

közül pedig három integrált szervezetben működik, főfoglalkozású könyvtárossal, szabadpolcos térrel. Az integrálható könyvtárak száma már csak négy-öt. Az összevonást olyan vállalatok esetében szorgalmaztuk, ahol hatékony önálló szakszervezeti könyvtár működik, de a szakkönyvtár állománya nem számottevő, vagy olyan 800–1200 dolgozót foglalkoztató vállalatoknál, ahol önálló szakkönyvtár és önálló szakszervezeti könyvtár működtetése külön-külön nem gazdaságos. Így az egyesítés mindkét könyvtártípus számára előnyös.

A munkahelyeken nemcsak a tervezéshez, fejlesztéshez, de a napi feladatok ellátásához is nélkülözhetetlen a szakmai információk és dokumentumok közvetítése. Ez a fontos feladat a műszaki könyvtárakra hárul. Jelenleg ezeknek a könyvtáraknak hálózati gondozása nincs megoldva. Szakmai (szakkönyvtári) központjaikkal alig van kapcsolatuk, gazdátlanok, elszigeteltek, nem ismerik eléggé még a meglévő információs lehetőségeiket sem. Az összevont könyvtárak műszaki állományának gyarapítását, az állomány feltárását, a különféle nem hagyományos könyvtári dokumentumok beszerzését nem vigyazza senki, nincs szakmai felügyelet. Kérdés: kinek kellene felügyelni az

összevont szervezetben működő műszaki könyvtárakat? Kézenfekvő, hogy a módszertani irányítást és a szakmai központokkal, illetve alközpontokkal való koordinálást az SZMT központi könyvtárak végezzék. Ezt leginkább az a tény indokolja, hogy a szakszervezet belül van a gyárkapun, és nem utolsósorban az, hogy a szakszervezet részt vesz a vállalat vezetésében. A központi könyvtárak ilyen hatókörbővítése elősegítené a szakszervezetek termelést támogató munkájának korszerűbb, jobb ellátását.

Meggyőződésem, hogy a lehetőségek ilyenféle kihasználásával, a személyi és tárgyi feltételek biztosítása mellett – ezek fejlesztése, illetve megteremtése egyébként is égetően szükséges – a szakszervezeti hálózatban jelentkező gondok legalább részben megoldódnának, a könyvtárak szolgáltatásaikkal fel tudnának zárkózni a tanácsi hálózathoz vagy lemaradásukból valamit behoznának.

Mindenki tudja, hogy *az olvasó munkások többsége a szakszervezeti könyvtárakat látogatja*, éppen ezért a társadalom nem mondhat le a könyvtárak általános és szakműveltséget szolgáló munkájáról.

Sövegiártó Lászlóné

A SZOT kulturális, agitációs és propaganda osztályának ajánlása

a szakszervezeti könyvtári hálózat középtávú feladataira

A SZOT elnökségének 1980-as határozatából adódó további tennivalók meggyorsítása, valamint az új feladatok és a változó körülmények miatt a SZOT titkársága 1986 januárjában áttekintette a szakszervezeti könyvtári hálózat, a munkahelyi könyvtári ellátás helyzetét és kialakította a középtávú fejlesztés alapvető irányait. A SZOT titkársága megbízta a SZOT kulturális, agitációs és propaganda osztályát, hogy irányelvek megjelentetésével segítse elő a kiemelt feladatok megvalósítását.

1. A társadalmi-gazdasági fejlődés sok tekintetben új módon fogalmazza meg a művelődés céljait és feladatait, igényelve, hogy a kul-

turális törekvések közvetlenebbül és szorosabban kapcsolódjanak az alapvető társadalmi folyamatokhoz. A gazdaság intenzív irányú fejlődése, a vállalati önállóság további növekedése, a munkahelyi irányításban végbemenő változások, a társadalmi demokratizmus szélesebb körű érvényesülése magasabb követelményeket támaszt az általános és szakműveltség terjesztésében, a mindennapi kultúra fejlesztésében, az egyének és a közösségek megújulási képességének kibontakoztatásában. A szakszervezeti könyvtárhálózat számára, amely közvetlenül kötődik a munkahelyek, a szakszervezeti alapszervezetek életéhez, különösen

fontos, hogy törekvéseit pontosabban igazítsa a konkrét gazdasági, termelési, mozgalmi szükségletekhez.

A szakszervezeti könyvtárak kapcsolódjanak azokhoz a munkahelyi törekvésekhez, amelyek a szervezettebb, jobb minőségű munkavégzésre, a piaci környezet változásaihoz történő gyorsabb alkalmazkodásra, a termelés intellektuális tartalmának növelésére irányulnak. Értékközvetítő szerepük fejlesztésével, a szocialista társadalomra jellemző értékek következetesebb támogatásával, széles körű aktivahálózatra építve, a munkahelyi kollektívák önálló törekvéseinek támogatásával legyenek továbbra is cselekvő részesei a szakszervezetek nevelő munkájának.

Munkájuk tartalmának kialakításakor számoljanak azzal, hogy növekszik a jelentősége az általános műveltség megalapozásának és bővítésének, a szakmai alap-, át- és továbbképzésnek, az új műszaki, technikai ismeretek gyorsabb terjesztésének, a közhasznú ismeretek bővítésének. Fordítsanak megkülönböztetett figyelmet a közéleti részvételhez, a mozgalmi feladatok színvonalasabb ellátásához nélkülözhetetlen ideológiai, politikai és szakszervezeti irodalom rendszeresebb és szélesebb körű hasznosítására.

2. A központi és az önálló munkahelyi könyvtárak fokozatosan készüljenek fel arra, hogy az olvasói, könyvtárhasználói szokások módosulásaival megnő az igény – a könyvkölcsönzések mellett – az egyéb szolgáltatások (például a hírlap- és folyóiratolvasás, a lemezhallgatás és -kölcsönzés, a gyors információk, a témafigyelőszolgálat, a videokazetták megtekintése) iránt. Különös gondot kell fordítani a gazdálkodás, a termelés, a mozgalmi élet információs szükségleteinek kielégítésére, elsősorban a szakirodalmi információs szolgáltatások bővítésére. Gyűjtőkörükbe – a jelenlegiek mellett – vonjanak be minden lényeges információhordozót: hangfelvételeket, filmeket, videot. A munkahelyek audovizuális anyagainak a könyvtár legyen a gyűjtő- és szolgáltatóhelye.

A központi és önálló könyvtárak fokozatosan, a lehetőségeknek megfelelően szerezzék be az aktív tájékoztatáshoz nélkülözhetetlen munkaeszközöket, a referenz kiadványokat, és az információközvetítés technikai berendezéseit (írásvetítő, gyorsmásoló, videomagneton, kasszátgép stb.).

3. A szolgáltatási feltételek javulásával párhuzamosan és arányosan bővíteni kell a könyvtárhasználók körét. Ismét növekszik a könyvtárak iránti érdeklődés, amiben a művelődési igények átrendeződése mellett a könyvtárak emelkedése is szerepet játszik. A könyvtári szolgáltatások iránti érdeklődés növekedése azonban nem teszi szükségtelenné a tudatos olvasószervezői munkát, mindenképp a „kezdő olvasókkal” való megkülönböztetett foglalkozást, akik a munkahelyeken találkoznak először a könyvtárral.

Továbbra is fontos feladatuk a könyvtáraknak a művelődésbeli esélyegyenlőtlenségek mérséklése, a könyvtárhasználói kör bővítése a fizikai dolgozók, a szakmunkástanulók köréből. Alakítsanak ki szorosabb, rendszeresebb kapcsolatot a munkahelyi kollektívákkal – szocialista brigádokkal, bizalmi csoportokkal – segítsék azokat, hogy a tudatformálás, az életmód-alakítás, az erkölcsi nevelés hatékonyabb fórumaivá váljanak.

A könyvtárhasználók igényeihez történő rugalmasabb, differenciáltabb alkalmazkodással, elsősorban az információs szolgáltatások bővítésével törekedjenek új rétegek bevonására, főként a műszaki-technikai fejlődésben, a termelés színvonalának emelésében fontos szerepet játszó munkahelyi értelmiségiek és magasan képzett szakmunkások megnyerésével.

4. A korszerűen működő szakszervezeti

könyvtári rendszer megvalósítása érdekében gyorsítani szükséges a szak- és a közművelődési könyvtárak már elkezdődött integrációját, illetve szorosabb együttműködését. Az egységes munkahelyi könyvtárhálózat fokozatos kialakítása természetesen nem lehet független a konkrét feltételektől: a munkahelyek adottságaitól, szakmai-információs igényétől, a közművelődési könyvtári ellátás feladataitól, a könyvtárak működési feltételeitől. Az elkövetkező években elsősorban a kis- és középüzemekben folytatódjon az integráció, de csak ott és olyan körülmények között, amikor az a könyvtári szolgáltatások feltételeit javítja. A nagyüzemekben a szakmai-információs szolgáltatás és a közművelődési könyvtár a szervezett önállóságot megtartva fokozottabban működjenek együtt.

A kettős funkciójú könyvtárak kezelésének módja – a SZOT titkárságának határozata értelmében – a szakszervezeti és a gazdasági szervek megállapodásától függ. Az egységes (szakszervezeti és műszaki) munkahelyi könyvtárak munkáját, működési körülményeit a szakszervezeti szervek kísérik folyamatosan figyelemmel abban az esetben is, ha az vállalati kezelésbe kerül. Ezeknek az intézményeknek a könyvtári szakirányítását továbbra is a szakszervezeti központi könyvtárak lássák el.

A munkahelyi könyvtárak integrációja mellett a közművelődési letéti I. és II. típusú szolgáltató helyek esetében a központosított letéti ellátás marad a jövőben is a célszerű állomány-szervezési mód.

Az egészségügyi intézményekben – ahol a feladat elvégzéséhez szükséges kórházi vagy állami támogatás biztosított –, a tanácsi hálózatokkal egyeztetve, a szakszervezeti könyvtári hálózatok támogassák a betegek és a dolgozók ellátására egyaránt alkalmas közművelődési könyvtárak létrehozását. E feladatok végrehajtására az Egészségügyi Dolgozók Szakszervezete és az Egészségügyi Minisztérium közösen útmutatót jelentetnek meg.

5. Fejleszteni szükséges a tanácsi és szakszervezeti, a munkahelyi és lakóhelyi könyvtári hálózatok közötti együttműködést, munkamegosztást, valamint bővíteni szükséges a könyvtárak kapcsolatait a közművelődés más intézményeivel.

A szakszervezeti könyvtárak – lehetőségeik szerint – vállaljanak részt a lakóterületi könyvtári ellátásból, ha a tanácsi szervektől erre megfelelő anyagi támogatásban részesülnek. A fenntartó szakszervezeti szervek kizárólag az

érintett tanácsi szervekkel történt írásbeli megállapodásban rögzített feltételekkel vállalják a lakóterületi ellátást. Az alapvetően lakóterületi jelleggel működő önálló szakszervezeti könyvtárak esetében a fenntartó szervek mérlegeljék a közös fenntartásba vétel lehetőségét, indokolt esetben az intézmény tanácsi kezelésbe adását.

A központi könyvtárak készüljenek fel arra, hogy betölthessék a kettős funkciójú könyvtárak szakmai és módszertani információs és koordinációs központjának szerepét a hozzájuk tartozó munkahelyek szakszervezeti-műszaki könyvtáraiban. Törekedjenek szorosabb együttműködésre az országos feladatkörű szakkönyvtárakkal, támaszkodjanak nagyobb mértékben az országos szakkönyvtárak információs szolgáltatásaira.

6. A könyv- és olvasáskultúra gyarapításában különösen eredményesnek bizonyulnak a dolgozók aktivitására, önálló kezdeményezéseire épülő művelődési mozgalmak, elsősorban a szocialista brigádok, bizalmi csoportok kezdeményezései. A könyvtárak legyenek szervezői, irányítói és lehetőségük szerint szinterei az olvasómozgalmi akcióknak (például az olvasó népert mozgalomnak, a műszaki könyvhónapnak), könyvbarát mozgalmaknak, a művelődés közösségteremtő lehetőségeinek. A szakszervezeti szervek segítsék elő olvasótá-

borok szervezését, elsősorban szakmunkástanulók részére. Támogassák az olyan „könyvesházak” kialakítását, ahol együtt nyújtják a könyvtári és könyvesbolti szolgáltatásokat. Mindenekelőtt a szakszervezeti irodalom terjesztésének legyenek bázisai a könyvtárak.

7. Alapvető fontosságú a könyvtárak működési biztonságának fenntartása és a szolgáltatások színvonalának lehetőség szerinti folyamatos bővítése. Ehhez egyre inkább szükséges, hogy a munkahelyek fokozottabb felelősséget vállaljanak a könyvtárak fenntartásában, működtetésében, a dolgozók művelődésében. A könyvtárak fenntartói és az intézmények vezetői közösen vizsgálják felül könyvtárirányító tevékenységüket, és a feladatok következetes rangsorolásával, ésszerű takarékossgal,

a könyvtári munka arányos támogatásával, valamint a saját bevétel feltételeinek megteremtésével törekedjenek a könyvtárak működési biztonságának fenntartására, az új szolgáltatások bevezetésének finanszírozására.

Javasoljuk a szakszervezeti szervezeteknek, hogy a központi könyvtárak szakmai irányításával minden munkahelyen vizsgálják meg a könyvtári munka korszerűsítésének, továbbfejlesztésének helyi lehetőségeit, különös tekintettel a társadalmi munkás könyvtárosok és a főfoglalkozású könyvtárosok felkészültségére, munkájuk anyagi és erkölcsi elismerésére, a könyvtárak közötti együttműködési formák fejlesztésére, a letétek hatékonyabb működtetésére.

Budapest, 1986. január

A SZOT titkárság határozata

a szakszervezeti könyvtári hálózat, a munkahelyi könyvtári ellátás továbbfejlesztésére

A SZOT titkársága szükségesnek tartja a szakszervezeti könyvtári hálózat továbbfejlesztését, a SZOT elnökség 1980-as határozatában foglalt tennivalóknak megfelelően. A könyvtárakat a munkahelyi élet és a nevelő munka, valamint a munkahelyi művelődés egyik alapintézményeként szükséges kezelni. Alapvető funkciójuk a munkahelyek közművelődési könyvtári ellátása.

1. A könyvtárak kapcsolódjanak közvetlenebbül a munkahelyi képzéshez, továbbképzéshez és átképzéshez. Segítsék az emberek mindennapi életéhez nélkülözhetetlen ismeretek megszerzését. Rugalmasabban alkalmazkodó szolgáltatásaikkal biztosítsák a munkahelyi értelmiségiek igényeinek kielégítését is. Kezdeményezzenek olvasómozgalmi akciókat, könyvbarát mozgalmakat, segítsék a szocialista brigádok művelődési törekvéseinek megvalósulását.

2. Egységes, korszerű munkahelyi könyvtárhálózat fokozatos kialakítására van szükség. A VII. ötéves tervben a fejlesztési forrásokat elsősorban az önálló helyiséggel, a főfoglalkozású könyvtárossal rendelkező könyvtárakra, valamint a munkahelyi szakkönyvtári és köz-

művelődési feladatok integrált ellátására alkalmas könyvtárakra szükséges fordítani.

A munkahelyi szak- és közművelődési könyvtárak közötti integráció, illetve együttműködés további erősítésére van szükség. A kettős funkciójú könyvtárak – a szakszervezeti szervek és a gazdasági vezetés megállapodásától függően – egyaránt lehetnek szakszervezeti, vagy vállalati kezelésben.

3. Javítani kell az információ-szolgáltatást, s ennek technikai és szakmai feltételeit.

A központi és a munkahelyi integrált könyvtáraknak fel kell készülniük az olvasók helybenhasználat iránti (folyóiratok olvasása, hanglemezek hallgatása, videokazetták megtekintése, szakmai információk igénylése) igényeinek kielégítésére. Gyűjtőkörükbe vonjanak be új információhordozókat. A munkahelyek audiovizuális anyagainak a könyvtár legyen a gyűjtő- és szolgáltatóhelye. A szakszervezeti könyvtárak működjenek jobban együtt az országos feladatkörű szakkönyvtárakkal.

Távlatilag elő kell készíteni a központi szakszervezeti könyvtárak bekapcsolódását a kiépülő országos könyvtári számítógépes hálózatba.

4. A követelményeknek megfelelő személyi feltételek biztosítása igényli a főfoglalkozású könyvtárosok rendszeresebb továbbképzését a szakszervezeti és az állami oktatásban. A társadalmi munkás könyvtárosok felkészülését a tisztviselői oktatás keretein belül kell biztosítani. Gondoskodni kell a könyvtárosok erkölcsi megbecsüléséről, tevékenységük fontos szakszervezeti munkaként történő elismeréséről.

A könyvtárak anyagi lehetőségeinek fokozatos javítása végett a szakszervezeti szervek törekedjenek arra, hogy a központi támogatások mellett bővüljön a helyi szervek támogatása. A munkahelyi hozzájárulások összege tartson lépést a könyvtárak emelkedésével.

5. A SZOT titkársága felkéri az iparági-ágazati szakszervezeteket, megbizsa az SZMT-eket és az SZBT-t, hogy alakítsák ki könyvtári hálózatuk középtávú fejlesztési tervét és kísérik figyelemmel annak megvalósulását. Az iparági-ágazati szakszervezetek központi könyvtárai – a jelenlegi hálózati elv fenntartása mellett – az SZMT-k központi könyvtáraival egyeztetve bővítsék információs szolgáltatásaikat a vidéki munkahelyi könyvtárak számára.

6. A SZOT titkársága megbizsa a SZOT kulturális, agitációs és propaganda osztályát, hogy – ajánló jelleggel – adjon ki irányelveket a könyvtárak középtávú feladataira. Kezden egyeztető megbeszéléseket az érintett főhatóságokkal arról, hogy a szakszervezeti könyvtárak bekapcsolódhassanak a hazai számítógépes rendszerbe. Kezdje meg a főhivatású könyvtá-

rosok ez irányú felkészítését, az OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központjával egyeztetett program alapján. Mérje fel a könyvtárosok felkészültségét, munkakörülményeit és ennek figyelembevételével alakítsa ki a központi intézkedést igénylő további feladatokat.

Lapozgató

A felnőttkori alpműveltség és önművelés általános- és szakmunkásképző iskolai megalapozottságának összefüggései, továbbfejlesztésének irányai címmel a Tudományszervezési és Informatikai Intézet anyagi segítségével, állami megbízás alapján a szombathelyi Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskolán 1982 és 1985 között kutatások folytak, amelyek eredményeit, a kutatócsoportok megállapításait az említett kutatási téma címével és *Közművelődés, kutatás, gyakorlat* keret-címmel (sorozatcímmel?) közzétette a főiskola.

A Horváth Margit által szerkesztett, 450 példányban kiadott gyűjtőkötet 11 beszámolót tartalmaz, köztük Kovács Mária, Tóth Gyula, Rétfalvi Gábor és Pálvölgyi Mihály könyvtáros-oktatók közös, ötvenoldalas tanulmányát, melynek címe: *Többkönyvű oktatás az általános iskolában*. A szerzők a Ratio Educationistól kezdve vizsgálják a kérdéskör történetét, és részletesen ismertetik annak az általános iskolai kísérletnek tapasztalatait, amelyet 1976-ban indítottak a könyvekre, könyvtárhasználatra alapozott tanítás eredményességének felmérésére. (1985. 239 l.)

Egy tanfolyamhallgató gondolataiból

Második alkalommal voltam résztvevője az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ által szervezett könyvtárosi tanfolyamnak. Először az 1977/78-as „tanévben”, még „háemes” koromban, azaz a Honvédelmi Minisztérium főinstruktoraként ültem be egy – felsőfokú végzettséggel rendelkező könyvtárosoknak szervezett – olvasószolgálatos továbbképzésre, az elmúlt szezonban pedig egy ugyancsak posztgraduális képzési forma, a vezetői-módszertani kurzus hallgatója voltam. Önként és saját kezdeményezésre vállalkoztam mindkét „fejtagítóra”, mert nemcsak szakmai ismereteim kiegészítésének, naprakész fejlesztésének lehetőségét láttam bennük, hanem szellemi apparátusom edzésben tartásának, befogadói készenlétem karbantartásának alkalmát is. Meggyőződésem ugyanis, hogy a mindennapos tájékozódás, önképzés mellett időnként rá kell kényszerítenie az embernek magát arra is, hogy – „kötelező” irodalom feldolgozása, szemináriumi szereplés, az előadásanyagok értelmezése, megvitatása formájában – újból és újból összpontosítsa, kipróbálja szellemi erőit, s a „leégés” veszélyétől tartva olyan kérdésekben is elmélyedjen, melyeket egyébként, a mindennapos elfoglaltságok sodró erejére hivatkozva, önmaga lelkiismeretét ily módon megnyugtatta, nem tanulmányozna.

Ösztönzés a szellemi tartalékok mozgósítására

Mindkét tanfolyam megfelelt várakozásaimnak. Új ismereteket, új összefüggéseket tárt fel előttem, addig fel nem fedezett irodalmak olvasására ösztönzött, s szellemi tartalékaim mozgósítására is jó alkalom volt.

A tanfolyamok tematikáját összeállító *Csapó*

Edit és Katsányi Sándor – nagyon bölcsen – nem a könyvtárosképzést helyettesítő, annak lyukait toldozó-foldozó továbbképzésben gondolkodott, még csak nem is valami szakmai belterjesség szemellenzőjét viselve válogatott, hanem – képzett könyvtárosoknak, felnőtteknek tekintve hallgatóit – kitekintést nyújtó, az általános tájékozottság és alkalmasság alapjait erősítő és a munkakészséget fokozó programokat szerkesztett. S ehhez jó előadókat és jó módszereket talált. Így például az olvasószolgálatos továbbképző tanfolyam tematikáját a pszichológia, a pedagógia, a szociológia és a szépirodalmi művek befogadásának könyvtárosokra tartozó kérdései uralták, de jutott hely az időszerű szakmai kérdésekről való tájékozódásra, informatikai, audiovizuális, kommunikációelméleti alapvetésre, nemzetközi kitekintésre is. Mindehhez – a könyvtárszakma elismert előadói (köztük *Sallai István*) mellett – olyan „neveket” tudtak megnyerni, mint *Pataki Ferenc, Ferge Zsuzsa, Vekerdi László, Veres András, Bánlaki Pál* és mások.

A színvonalas előadásokat jól előkészített gyakorlatok és tartalmas szemináriumok követték. Olvasószolgálati helyzetgyakorlatok és az Országgyűlési Könyvtárban végzett tájékoztatói gyakorlatok éppúgy, mint például gicselemzés. S milyen jól kitalálták a szemináriumi szereplések értékelését is! Szemináriumonként 2, illetve 1 pontot lehetett kapni. A félévenkénti 3 szemináriumon a hallgatónak legalább 4 pontot kellett szereznie ahhoz, hogy megfeleljen. Számításuk bevált: mindenki hiúsági kérdést csinált belőle, hogy ne „égjen le”.

Hasonlóan tartalmas és élményszerű volt a vezetői módszertani tanfolyam is, mely elsősorban a modern vezetéselmélet és gyakorlat kérdéseit próbálta bemutatni a hallgatóságának. Bentlakásos, 5–5 napos (sződligetű és péceli) összeczártságot jelentő tanfolyam volt, melynek

első felében úgynevezett tréning-jellegű képzés folyt, két szakképzett pszichológus – dr. *Gazdag Miklós* és dr. *Neményi Lászlóné* – irányításával, második részében pedig művelődés-, illetve könyvtárpolitikai, szociológiai kérdések szerepeltek a programban. Ez a tanfolyam is arról győzött meg, hogy a szervezők a felnőttoktatásról korszerűen gondolkodnak, bátran építenek a hallgatóság elképzeléseire, cselekvőkészségére, a demokratizmus elvére. Ezúttal is horizonttágító, közérdeklődésre számot tartó tematikát állítottak össze, s az előadók most is garantálták a színvonalat, az érdeklődést.

Mint a tanfolyamot nyitó szavaiban Katsányi Sándor elmondta, nem „indiai” (a cél felől meditáló, a távlatokról töprengő), nem is „amerikai” típusú (a vezetést manipulációnak tekintő, s ezért a manipuláció technikáját oktató) továbbképzés szervezése volt a cél, hanem egyfajta régi, „görög” tudás-értelmezés vezérelte a szervezőket. Ennek lényege pedig: hozzásegítünk ahhoz, hogy megismerd önmagad, hisz minden ezzel kezdődik. Ha a könyvtáros kapcsolatot akar találni a könyvtárhasználóval, különösen pedig, ha hatni is akar rá, először önmagával és a hatás pszichológiai mechanizmusával kell tisztában lennie. Tehát nem az ideologizáló, s nem a prakticista vezetőképző modellt, hanem a pszichologizáló (a saját lényünkkel, mint hatóerővel való szembenézést elősegítő) görög mintát követtük.

Az ilyen típusú vezetőképző fel fogást töményen zúdította ránk az első hét. A pszichológiai feladványok, gyakorlatok során mindenki új meg új tükörből ismerhette meg magát, s azt is, hogy környezete melyik megnyilvánulására miként válaszol. Gyakoroltuk, hogy ne ítéleteket, kinyilatkoztatásokat fogalmazzunk meg, hanem érzéseinkről, a „mit élek át?” élményéről valljunk; hogy hogyan lehet másokban megismerni magunkat; hogy miként lehet indirekt módon folyamatokat kiváltani. S élményeket szerezhetünk az empátia, a mások helyzetébe való beleérzőképesség fontosságáról, a tartalmas csendről, a hallgatásról, mely a jelenlét, a kommunikáció kifejezője is lehet.

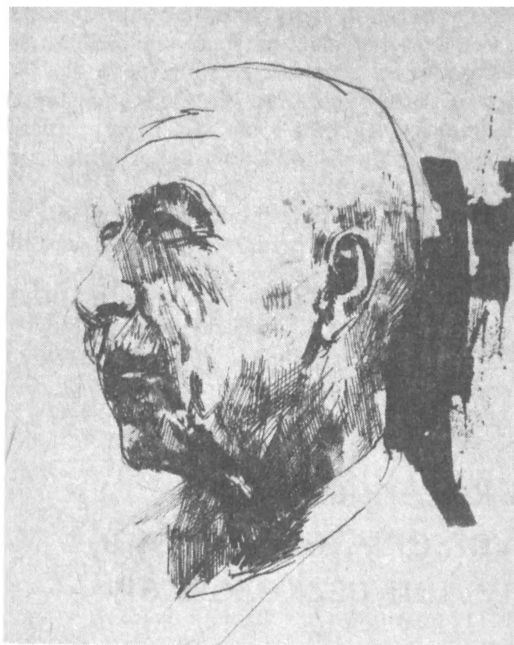
Hogy mindezek miért fontosak a vezető, a könyvtáros és mindazok számára, akik emberekkel bánnak, s hogy miért kell iskolázni a kapcsolatépítés és az interperszonális, azaz személyek közti kommunikáció művészetét, azt e helyütt nem szükséges bizonygatnom. Azt azonban talán nem árt kimondani: ez a tanfolyam is meggyőzött arról, hogy minden

vezetőnek szüksége lenne a pszichológiai iskolázottságnak legalább ilyen fokára, hogy tisztába jöjjön saját emberi, vezetői tulajdonságaival, s hogy a tréning különböző szituációiban kockázatmentesen felmérhesse másokon megnyilvánulásainak, döntéseinek hatását, azoknak igazi fogadtatását, az emberekben kiváltott viszontrendüléseit. Azért is célszerű lenne minden vezetőt (bármilyen kiváló személyiség is) időnként végigvinni egy-egy ilyen kurzuson, hogy újból és újból gyakorolja: hogyan kell a másik fél fejével gondolkodni; s hogy vitakultúrából, érvelésből, a vitapartner véleményének tiszteletéből újabb és újabb leckét vehessen. S gondolom, azt sem kell bizonygatnom, hogy az olvasóval érintkező minden könyvtárosnak (mint a személyközi kapcsolatok lehetséges katalizátorának) is hasznos lenne, ha az önismeretnek és a mások megértésének, a közösségi kapcsolatok alakításának alapvető tudnivalóit legalább ezen a fokon elsajátítaná.

Pillantás a jövőbe – zavaró felhangok

A tanfolyam második fele hagyományosabb volt (előadások, vita, szemináriumok, fórum), bár egy rendhagyó programra, egy autogén tréningre itt is sor került.

Szente Ferenc gondolatébresztő előadásának hatására elmedíthattunk a könyvtárügy jövőjéről. A negyedik vagy talán már az ötödik kommunikációs forradalommal, azaz a tömegkommunikáció és a számítógép „házasságával” is számoló előadás csupa nyugtalanító kérdést hagyott bennünk. Az-e a fejlődés útja, hogy a jelenlegi könyvtárakat elektronikai csodákkal szereljük fel, vagy az, hogy ki-ki otthon, a házi komputerén lehívja a központi adatbázisból az éppen szükséges információt, vagy akár egy szépirodalmi mű írásos, netán valamiféle „képernyősített” változatát? Meddig lehet elmentni az úgynevezett „nyitott könyvtár” elképzeléssel, mikor csap át a demokrácia az eredeti szándék feladásába? A kibernetikán nőtt generáció akar-e könyvtárba járni, ha képernyőn mindent lehívhat? Ha a nálunk műszakilag fejlettebb NSZK-ban az iskoláknak csupán 8 százalékában van csak könyvtár, számítógép viszont mindegyikben, mi a könyvtár jövője nálunk? A hagyományos könyvtár, különösen pedig a szépirodalom nélkül milyenné válik a társadalom esztétikai igényessége, hu-

manizációs szintje, szocializációs állapota? Ilyen és hasonló kérdésekről vitáztunk, s ezzel azt szeretném érzékeltetni, hogy nem dogmákat, kinyilatkoztatásokat, bemagolandó leckéket kaptunk az előadásokon, hanem együttgondolkodásra, tünődésre serkentő kérdéseket.

A könyvtárügy lehetséges fejlődési irányainak, a könyvtár társadalomban elfoglalt helyének kutatása miatt volt érdekes a *Horváth Tibor* által felvetett témakör is. Gondolataiban különös figyelmet kapott a filantróp (a nép „felemelésével” foglalkozó) könyvtárfogalom túlhaladottságának bizonyítása és az, hogy a könyvtár valójában a társadalom ismeretgazdálkodási intézménye. Az előadó helytelenítette a dokumentációnak a könyvtártól független kialakulását, és több helyen ma is elkülönülő gyakorlatát, érvelt a könyvtárügy egysége, a könyvtárközi munkamegosztás mellett.

A magyar szellemi élet egy-egy időszak kérdésének bemutatása és „könyvtárközelbe” hozása tette érdekessé azokat a szociológiai és szociálpszichológiai előadásokat, melyeket részben *Papp Zsolt* szociológus és *Kiss Róbert* napjaink értékváltozásairól és a könyvtár érték közvetítő funkciójáról, részben pedig *dr. Takács Gáspár* pszichoterápiás főorvos és *Csernákné Dr. Riskó Ágnes* pszichológus a könyvtárak mentálhigiénés és szocializációs

szerepéről adtak elő. Nem vállalkozhatom előadásaik ismertetésére, csupán a tanfolyam megítéléséhez adalékkul említem: ezek a programok is a könyvtárosi látókör bővítését szolgáló, a mindennapi gyakorlat keretein túlmutató, az értelmiséget foglalkoztató kérdésekre beavató, jól megválasztott kérdéskörökkel foglalkoztak.

Hasonló véleményt mondhatok *A könyvtár, mint a humanizmus intézménye* és néhány vonatkozásban a *Magyarságtudat – helyi identitástudat – könyvtár* témaköréről is. S nem felekezhetem meg *Nagy Attila* előadásokat kiegészítő, előadókat, hallgatókat egyaránt orientáló kérdéseiről, megjegyzéseiről, kiselőadásairól, szemináriumvezetői szerepéről.

Tartalmas, jó hangulatú és hasznos tanfolyam hallgatója voltam. Szervezőinek ezúton is köszönöm, hogy résztvevője lehettem. Sok új ismerősrre is szert tettem, s ez az ismeretség – a közös élményből fakadóan – a munkakapcsolatokban is kamatozhat.

Egyoldalú lenne azonban a véleményem (és talán a leírtak hitelességét is megkérdőjelezné), ha elhallgatnám, hogy tanfolyami emlékeim között kevésbé tetszetősek is akadnak. Ezeket a magam részéről a könyvtárosok közérzetét indokolatlanul borzoló ingereknek, főlöszleges zavarforrásoknak tekintem. Főlösz az olvasószolgálatos tanfolyamon több előadásban előelőbűjt a könyvtárosok – gyakran jogos – méltatlankodását fokozó hang. Akadtak előadók, akik a „magunk között vagyunk” szituációt kihasználva – az „azok ott fent” és a „bezzeg mi, könyvtárosok” sémára egyszerűsítve le a dolgokat – megengedtek maguknak nem mindig konstruktív és nem mindig etikus megjegyzéseket is. A népszerűségre törekvésnek ez a módja többünket zavart, részben mert nem a továbbképző tanfolyam az „odamondogató”, a „számlabenyújtás” főruma, részben pedig, mert félígazságok „bedobásával”, az egyoldalúan kritikus kiszólásokkal nem segít, csak ront az illető a könyvtárosok hangulatán, közérzetén.

Visszatetsző volt számomra az a „bátorság” is (mert erre is akadt példa), hogy a fenntartók távollétében „olvastak be” nekik, s zavart az az egyoldalúság is, amely a velünk, könyvtárosokkal egy ügyet szolgáló népművelők megítélését jellemezte. Több hallgató meglepődött, s talán el is bizonytalanodott egyik-másik előadónak egyik-másik ideológiai természetű kiszólása hallatán, mert úgy találta, hogy az

adott véleménybe nem éppen kívánatos felhangok is bele „hallhatók”.

Félreértés ne essék: a tanfolyam színvonalas volt és jó szellemű. Kritikai megjegyzésem abból a meggyőződésemből fakad, hogy nem tesz jót a könyvtárosok közérzetének, hivatástudatának és a tanfolyam igazi céljának, ha a zavarokat nem kiszűrjük, hanem esetleg éppen felerősítjük az emberek fejében. Nem szemellenzöt, vonalasságot, „kozmetikázást”, önámítást igénylek (sőt!), hiszen az objektivitás, a kritikai szellem is lehet konstruktív, az ügy értelmébe vetett hitet erősítő. A tanfolyam

szervezői persze nem kérhetik be előre írásban az előadásokat, de a jövőben az előadók megválasztásánál nem árt ilyesféle megfontolásokat is számbavenni. A könyvtárórstársadalom szemléletéről, hitéről van szó, nem mindegy, hogy a szakmai-módszertani központból mi gyűrűzik tovább!

Egyébként pedig: többedmagammal alig várom, hogy ismét beülhessek valami hasonló tanfolyamra!

Füleki Mihály

a Hadtudományi Könyvtár
igazgatója

Az országos középiskolai tanulmányi verseny résztvevőinek segítése könyvtári eszközökkel

A címben említett versenyek résztvevőinek felkészítéséhez a könyvtárak már régóta figyelemreméltó segítséget nyújtanak.

A szombathelyi Berzsényi Dániel Megyei Könyvtár például 1968-ban jelentette meg első alkalommal a pályatételek ajánlott irodalmát. Az országosan kialakult együttműködést követően 1973 óta könyvtárunk és a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár közösen állítja össze az ajánlójegyzéket, 1979-től a bibliográfia kiadását az Országos Pedagógiai Intézet vállalta, az összeállítás, szerkesztés munkája továbbra is a két könyvtár feladata maradt. Hálózatunk B típusú könyvtárainak még a kiadvány megjelenése előtt másolatban elküldjük az egyes tételek irodalomjegyzékét, hogy a kisebb települések középiskolásai is minél előbb kézbe vehessék. A könyvtárunkat egyénileg felkereső, pályázni szándékozó diákoknak ajánljuk bibliográfiánkat, tájékoztatjuk őket használatáról, segítünk a szükséges művek kiválasztásában, a forrásokban, kézikönyvekben, bibliográfiákban, katalógusokban való tájékozódásban. Az anyaggyűjtésben, kutatásban még járatlan diákoknak kiindulásként fontos segítséget nyújt kiadványunk.

Az ajánlóbibliográfiák kézbeadásával azonban nem tekinthetjük megoldottnak a tanulmányi verseny résztvevőinek könyvtári segítségét. 1981 óta próbálunk szervezett formában részt vállalni a középiskolások könyvtárhasz-

nálati képzéséből, külön figyelmet fordítva a pályázókra. Az első évben 6 órás foglalkozássorozatot hirdettünk meg 3. és 4. osztályos középiskolások számára. Levelet írtunk a középiskoláknak, ismertetve bennük a foglalkozások tartalmát, mellékelve jelentkezési lapokat, amelyekre a foglalkozásokon résztvenni szándékozó tanulók neve, osztályának megnevezése és a tanulmányi versenyre választott tantárgy megnevezése került. Első alkalommal és a következő évben is túlnyomórészt az úgynevezett humán tárgyakból indulók jelentkeztek könyvtárunkban.

A következő tematika szerint tartottuk az egyes foglalkozásokat: 1. A könyvtár és szolgáltatásai. Tájékozódás a könyvtárban. Ismerkedés a katalógusokkal. 2. Tájékozódás a szakirodalomban. A dokumentumok típusai, jellemzői. A kézikönyvek, bibliográfiák fajtái, használatuk módjai. 3. A középiskolai tantárgycsoportok legfontosabb kézikönyvei, bibliográfiái. 4. Bevezetés a kutatómunkába. Az anyaggyűjtés módjai, a jegyzetelés technikája. A bibliográfiai hivatkozás.

A tematikából kitűnik, hogy nem a verseny egyes pályatételeinek kidolgozásával foglalkoztunk – ez a szaktanárookra tartozik –, hanem olyan ismereteket kívántunk nyújtani, amelyek birtokában a tanulók biztonságosabban mozog választott szakterületén. Együtt – a könyvtár, a kézikönyvek, bibliográfiák, forrás-

munkák használatát megtanítva, az anyaggyűjtés, jegyzetelés, cédulázás munkáját elsajátítatva – járjuk végig azt az utat, amely az önálló kutatómunka végzéséhez szükséges. A négy-szer másfél órás foglalkozások első részére 27, a másodikra és a harmadikra 15–15 tanuló jött el, a záró órát pedig 8 tanuló dolgozta végig. A többiek iskolai elfoglaltságukra hivatkoztak. A lemorzsolódásnak az időhiányon kívül az is oka lehetett, hogy a tanulók inkább az egyes tételek kidolgozását segítő, konkrét könyvtárosi útmutatást vártak. A tapasztalatokon okulva a következő években két alkalommal találkoztunk középiskolás diákokkal, változatlan tematikával, a közölt ismereteket némileg szűkítve. A részvétel adatai: 1982-ben 18, illetve 10, 1983-ban 16, illetve 6, 1984-ben 15, illetve 6 tanuló, 1985-ben mindkét foglalkozáson 7. Az utolsó foglalkozást éreztük a leghatékonyabbnak, az alacsony induló létszám lehetővé tette

a közvetlenebb kapcsolat kialakulását, a tanulók személyes érdeklődésének jobb kielégítését, s talán ezzel magyarázható, hogy a korábbi évek gyakorlatával ellentétben ebben az évben nem volt lemorzsolódás.

A középiskolák közművelődési felelősei, a szaktanárok partnereink voltak, szorgalmazták diákjaik részvételét foglalkozásainkon, sőt néhányszor el is kísérték őket a könyvtárba.

A négy év alatt szerzett tapasztalatainkból túlzott általánosításokat nyilvánvalóan még nem vonhatunk le, az azonban bizonyos, hogy az évente átlagosan résztvevő 10–15 tanuló a könyvtár használatának alapjait elsajátította, indíttatást kapott a kutatómunka végzésére, s kezdeményezésünknek mind a középiskola, mind a tanulók hasznát vehették.

Köbölkuti Katalin

a szombathelyi Berzsényi Dániel
Megyei Könyvtár munkatársa

Az ünnepi könyvhét eseményei, tanulságai Miskolcon

A miskolci kulturális intézményekről szólva gyakran tehető kritika tárgyává a propagandamunka, kifogásolhatók a szegényes módszerek, számon kérhető a kis hatékonyság, különösen, ha figyelembe vesszük azt az úgynevezett „kulturális kínálatot”, amit ezek az intézmények a város lakosságának nyújtanak. Az elmúlt néhány évben azonban tanúi lehetünk egyfajta pezsdülésnek; s ha lassan is, de változás történt a propagandában. Ilyen kedvező változás a korábban egymástól elszigetelten, a szó negatív értelmében „önállóan” működő művelődési házak integrálása, de ide sorolhatnánk a zenei élet sokszínűbbé válását, s azt, hogy a miskolci Szimfonikus Zenekar új, méltó otthont kapott. A megyei könyvtárban működő Új Zenei Műhely országos hírnévre tett szert, s felpézsdült a helyi irodalmi élet is.

A képzőművészeti életben is megemlíthető Miskolc, mint a grafika egyik jelentős hazai centruma. A Miskolci Nemzeti Színház előadásai pedig az utóbbi években a városban túl is közismertté váltak. Mindez megfélelő, sőt kedvező háttérrel nyújt az olvasási kultúrával összefüggő propaganda számára.

Ebben meghatározó szerepet játszik a városi könyvtári hálózat, amely a II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtárból, a Nehézipari Műszaki Egyetem Könyvtárából, s a szakszervezeti hálózat könyvtáraiból áll. Szakmai együttműködésük nélkülözhetetlen, éppúgy, mint PR-kapcsolataik (public relation – közönségkapcsolat, azaz szebben, propaganda). Ez utóbbinak is köszönhető, hogy néhány éve a könyves ünnepek rendezése is megújulófélben van. A könyvhét formáinak kissé megszürcült sztereotípiáit megpróbáltuk felfrissíteni és olyan mozzanatokkal gazdagítani, amelyek elősegítik, hogy a könyv ünnepe szélesebb körben legyen *valóban* ünnep.

Könyvhét Miskolcon

A szervezőmunka minden év márciusában kezdődik. Az érdekeltek, azaz a könyvtárak, a Művelt Nép, az Északmagyarországi Írócsoporthoz, a *Napjaink*, a művelődési házak, a tanácsok és a Hazafias Népfront képviselője összejön, hogy egyrészt a könyvhét tartalmi kérdé-

seiben felvázolják elképzeléseiket, másrészt a szervezés-rendezés, az együttműködés tennivalóit tisztázzák. E munka szükségességét és jó hatását azért szeretném hangsúlyozni, mert ennek köszönhető például az, hogy sikerült a könyvheti rendezvények párhuzamosságait ki-küszöbölni, vagy az, hogy így markánsabban vehetnek részt az eseménysorozat alakításában a helyi írók. A program szerkesztésekor persze minden intézmény autonómiát élvez, tehát ki-ki megvalósíthatja elképzeléseit, s így a különböző rendezvények mintegy kiegészítik egymást, ugyanakkor sokszínű lesz a könyvesünnep. Az író-olvasó találkozók szervezői első sorban a könyvtárak.

A szorosán vett könyvtári könyvheti rendezvények középpontjában természetesen a könyvheti újdonságok állnak. A találkozók íróvendégei is első sorban e művek szerzői közül kerülnek ki. A közönség igényei alapján az utóbbi időben nőtt a szakíróknak szóló meghívások száma. Jellemző az is, hogy a találkozók mellett számos egyéb rendezvényre, „kitekintésre” is sor kerül. Gyakoriak a könyvkiállítások, zenei rendezvények, előadói estek. Példaként említem a megyei könyvtárban *Hincz Gyula* könyvillusztrációiból rendezett kiállítást, a *Miskolci Új Zenei Műhely* könyvheti koncertjeit. A József Attila Könyvtár kiállításai ugyancsak kiemelkedő szerepet játszanak a rendezvények sorában.

Közvetlenebb eszközökkel szolgálta a *könyvtárhazsnalat* népszerűsítését az, hogy a megyei könyvtár *ifjúsági könyvtári napot* rendezett a középiskolások számára. Ennek keretében kerekasztal-beszélgetésre került sor a helyismereti gyűjtemény és a történelem-tanulás kapcsolatáról. Bemutatkozott a nyelvi különgyűjtemény, tárlatvezetést tartottunk a Hincz-kiállításról, majd *Fodor András*sal találkoztak a fiatalok. Ezt követően a zeneműtár játékos zenei vetélkedőt rendezett, végül a nap eseményeit irodalmi alkotásokról készült dia-poráma bemutató zárta.

Érdekes színfoltja volt az eseményeknek a könyvtári program, ahol lehetőséget teremtünk a városba látogató valamennyi írónak, hogy dedikálja műveit. Mindemellett a város és a megye előadói, esetenként más meghívott kórusok, zenekarok, irodalmi színpadok mutatták be műveiket. Nagy gondot fordítottak a könyvtárak a helyi írók, költők egyéni vagy csoportos találkozók formájában történő bemutatására.

A városi könyvtár különféle kiadványsoro-

zatai (Borsod Megyei Irodalmi Füzetek stb.) újabb kötetének megjelentetését úgy időzít, hogy a könyvhéten kerüljenek forgalomba, ily módon is felhíva a figyelmet az események *könyvtári* vonatkozásaira.

A programok változatossá tétele érdekében azonban ésszerűnek látszik más megyék – vélhetően hasonló – gondjainak feloldására is megszervezni a helyben élő alkotók „cseréjét”, meghívását. Az idei könyvhét előkészítésekor ezt kezdeményezni fogjuk, bővítve egy-egy tájegység irodalmi hagyományait és jelenét, kultúráját bemutató kiállítással. Úgy vélem, hogy a megyei könyvtárak – akár kölcsönösségi alapon s – menedzserei lehetnének az ily módon szervezett szomszédolásnak, „tájéolásnak”. Mindez rendkívüli módon leegyszerűsíténé az előkészítő munkát, hiszen az intézmények egymást kérnék fel a helyi programok szervezésére stb.

Hírek a könyvhétről

A könyvhét egyik hatásos propagandaeszközének bizonyult az immár harmadik kiadást megélt könyvújság. Először 1983-ban adta ki a megyei könyvtár (*A*) *Könyvhét hírei* című információs kiadványt. A lap első ízben ezer, második alkalommal kétezer, 1985-ben pedig már háromezer példányban készült. Ez évben melléklettel is jelentkeztünk – az iránta megnyilvánuló érdeklődésnek megfelelően. Az újság szerkesztői a megyei könyvtár munkatársai. Összeállításakor arra törekszünk, hogy a lapban megjelenő írások a könyvet és a könyvtárt, az olvasás népszerűsítését is szolgálják. Példaképpen idézem néhány írás témáját: tájékoztató az olvasó népért mozgalomról; *hiradások* Váci György könyvkötőről, a könyvheti kiadványokról, Miskolc könyvtárainról; községi rendezvényekről; *riportok* könyvesboltokról, a Selmeci Műemlékkönyvtárról és a Lévy József Könyvtárról; Hogyan leszünk vagy nem leszünk olvasóvá címmel *körkérdés* az ifjúság olvasási kultúrájáról; ismert vagy kevésbé ismert helyi személyiségek (Kossuth-díjas tanár, festőművész, nyugdíjas pedagógus, szakmunkás könyvgyűjtő) *nyilatkozatai* Vallomások a könyvről címmel stb. Az újság létrehozása évről évre megújuló szellemi izgalom. Kit, miért, milyen formában szólaltassunk meg?

A lap kiadásának költségeit a hirdetések díjából fedezzük. Az 1985-ben befolyt hirdetési

összegekből a megyei könyvtár a könyvhét valamennyi általa szervezett rendezvény teljes kiadását fedezni tudta. Igaz, kezdetben sokat vitatott kérdés volt, hogy az alapvetően ünnepi jellegű kiadványban pl. az IBUSZ, az Élelmszerkereskedelmi Vállalat, a TŰZÉP és más cégek hirdetési oda nem illők lehetnek. Rá kellett azonban jönnünk, hogy ez a módszer – haszna miatt – nem vethető el. Valójában köszönet illeti a lap kiadását ily módon támogató vállalatokat; egyebek híján akár a kulturális mecenatúra sajátos változatának is felfogható az újságban való jelenlétük.

Az ünnepi könyvhétről szólva említést kell tennünk arról is, hogy kialakulóban van – természetesen a különböző rendező szervek részvétele mellett – az a gyakorlat, hogy az egyes könyves ünnepeknek „felelős gazdájuk” akad. A mezőgazdasági könyvhónap koordinátora Miskolcon a Városi Művelődési Központ, a megyei rendezvények gazdája a MEDOSZ, a költészet napjának felelőse a városi könyvtár: minden évben koszorúzási ünnepséget és ünnepi műsort rendez Lillafüreden *József Attila* emléktáblájánál, illetve a Palota Szállóban. Az őszi könyvhét programját a MESZÖV, a politikai könyvhónap eseményeit a Kossuth Kiadó helyi kirendeltsége, a műszaki és közgazdasági könyvnapok rendezvényeit pedig a METESZ fogja össze.

Az ünnepi könyvhét koordinátora a városban és a megyében a Hazafias Népfronttal együttműködő *megyei könyvtár*. Minden évben közös meghívó, programfüzet készül,

amelyben a város és a megye valamennyi rendezvénye szerepel. Ezt egészíti ki a plakát, amely a kiemelt rendezvényeket tünteti fel. A plakát és a meghívó tervezője évek óta *Feledy Gyula*, Kossuth-díjas festő- és grafikusművész.

Miskolcon nagyszámú ipari üzem működik. A szakszervezeti hálózatnak 8 önálló és 40 letéti könyvtára van a városban. Az SZMT Központi Könyvtára ugyancsak részese a könyvhét szervezésének: 1985-ben 12 író-olvasó találkozót rendeztek. Mivel a hálózat ebben az évben ünnepelte fennállásának 25. évfordulóját, a könyvhét programjaiból a szokásosnál is nagyobb részt vállaltak: *szakszervezeti napot* tartottak, vendégeik voltak a Népszava Kiadó és a Szakszervezetek Elméleti Kutató Intézetének munkatársai, és jubileumi kiállítást rendeztek a hálózat történetéről.

A miskolci ünnepi könyvhét rendezvényeinek rövid ismertetése csupán adalék kívánt lenni a könyvhét során kialakítandó szervezettebb *könyv- és könyvtárpropaganda* megvalósításához. Bár mindez nem kevés erőfeszítést kíván az intézményektől, véleményem szerint a lehetőségek kihasználása, a módszerek folyamatos fejlesztése, vagy a kevésbé sikeresek helyett újabbak keresése, a társadalmi szervekkel, egyéb intézményekkel való eredményesebb együttműködés (és munkamegosztás) kialakítása jelentősen megkönnyíti azt.

dr. Környei Lászlóné

a Miskolci Megyei Könyvtár igazgatója

Számítógépek alkalmazásának lehetőségei az MKKE Központi Könyvtárában

A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtára a Tudománypolitikai Bizottságnak a társadalomtudományi információs rendszer kialakításával kapcsolatos elvi állásfoglalása alapján a Művelődési Minisztérium által kijelölt *közgazdasági információs szakközpont*. Így már a 70-es évek közepétől kezdve foglalkozunk a számítástechnika alkalmazási lehetőségeinek feltárásával az együttműködés és az önálló fejlesztés keretében.

A könyvtár önálló fejlesztési munkájának eredményeképpen a Számítástechnikai és Automatizálási Kutatóintézet IBM-3031-es nagygépén bérelt gépidővel kifejlesztünk egy kiadványszerkesztő rendszert, amelynek kumulált tárgymutatószerkesztő modulja, valamint tárgyszónyilvántartó alrendszere működik. A Külföldi Közgazdasági Irodalom (azelőtt Tájékoztató a Külföldi Közgazdasági Irodalomról) című kiadványunk tételeit folyamatosan lyukkártyán rögzítjük, a tételeket az említett modulok programjai dolgozzák fel.

A Tudománypolitikai Bizottság és a Társadalomkutató Bizottság támogatásával 1983-ban beszereztünk egy MØ8X típusú mikrogépet. Ezen készült el a közgazdasági gyűjtőkörű könyvtárak tőkés folyóiratrendeléseit nyilvántartó, a kispépes adatbáziskezelő rendszer lehetőségeit kihasználó programcsomag. Elkészült továbbá a folyóiratadatokat, valamint az egyetemi oktatókat, illetve publikációikat nyilvántartó rendszer is, amelyben interaktív lekérdezésre és menü-rendszerű listázásra van lehetőség. Jelenleg a kispépen az interaktív kiadványszerkesztés programjainak fejlesztésével foglalkozunk. A kispépes kiadványszerkesztő rendszerrel 100–200 bibliográfiai tételt tartalmazó kisebb kiadványaink elkészítését szeretnénk megoldani, ezáltal hatékonyabbá tételük a gyors-tájékoztatót. A kiadványszerkesz-

tő rendszer is az adatbázis-szemlélet érvényesülését tükrözi.

Az 1985-ös év döntő fontosságú volt számunkra és remélhetőleg a könyvtárgépesítés ügyének is. Ebben az évben kellett kidolgoznunk a 2000-ig terjedő időszakra a központi könyvtár fejlesztési koncepcióját, benne a gépesítési tervet. Az elvi elképzelések kidolgozásával összhangba került a más felügyeleti szervek alá tartozó felsőoktatási intézmények könyvtáraival történő számítógépes együttműködés. A tervek szerint ez utóbbi keretében lehetővé válik mindenhol nagygép igénybevétele, továbbá adatbáziskezelő rendszer alkal-

mazása, kihelyezett terminálok és ezek vonalkapcsolatának használata. Az adatrögzítést a munkát lényegesen megkönnyítő és meggyorsító személyi számítógépekkel kívánjuk megoldani. Az együttműködés keretében a központi könyvtár átadná az együttműködésben résztvevő könyvtáraknak a kifejlesztett szoftvert, esetleg – megfelelő feltételek mellett – e könyvtárak állományának feldolgozását is vállalná.

A technikai lehetőségek felhasználásával olyan adatbankot szeretnénk létrehozni, amely már a rekordstruktúra kialakításának fázisában figyelembe veszi a gépesíthető könyvtári rutinmunkák és információs tevékenység valamennyi sajátosságát, információszükségletét, output-igényét. Így megoldható lenne, hogy a komplex módon gépesített könyvtári rendszert modulonként, de azonos adatbázis(ok)ra alapozva hozhassuk létre. A könyvtári adatbank (amelyen több adatbázis és az adatbáziskezelő rendszer értendő) kiépülésével megoldható lesz a kiadványszerkesztés, témafigyelés, katalógizálás, kölcsönzés, raktározás stb. gépesítése.

Más könyvtárak hasznára is

Az MKKE központi könyvtára mindig nagy figyelmet fordított és fordít a könyvtárak közötti együttműködés kérdéseire. Elsősorban anyagi okokra – a technikai eszközök erősen korlátozott beszerzési lehetőségeire – vezethető vissza, hogy az első könyvtárgépesítési lépések óta nem alakulhatott ki jó együttműködés a könyvtárak között. A számítógépek alkalmazásában elért eredményeinket igyekszünk minél több közgazdasági gyűjtőkörű könyvtár munkájában hasznossá tenni. A közgazdasági gyűjtőkörű könyvtárak kooperációs köréhez tartozó könyvtárak a már említett folyóiratrendelési lista alapján alakíthatják folyóiratrendelésüket; azokról a folyóiratokról, amelyeknek megrendelésére anyagi lehetőségeik miatt nincs mód, ingyenes tartalomjegyzék-másolatot kérhetnek központi könyvtárunktól, amely egyébként lehetőséget kíván nyújtani más könyvtáraknak is számítógépes adatbázisának használatára. Az adatbázisokba kerülő tételek az új bibliográfiai leírás szabályait veszik figyelembe, ami – éppen az egységesség következtében – növeli az ilyen irányú együttműködés lehetőségeit. Nagygépes adatbankunk kiépítésével gondolhatunk egy közgazdasági központi

címjegyzék, könyv- és folyóirat-gyarapodási jegyzék elkészítésére, amihez a közgazdasági gyűjtőkörű könyvtárak együttműködésére van szükség. Megfelelő technikai feltételek mellett (elegendő terminál, lemezegység) megoldható lenne, hogy az együttműködésben résztvevő könyvtáraknak bizonyos időszakokban interaktív hozzáférést tegyünk lehetővé a kialakítandó közgazdasági adatbázisokhoz.

Az együttműködés lehetőségeit taglalva még meg kell említenünk idén októberben indult új szolgáltatásunkat: megteremtettük a szükséges feltételeket ahhoz, hogy nyugati adatbázisoktól adatokat kérhessünk. Egyelőre a DIALOG szolgáltató központ adatbázisaihoz van „hozzáférésünk” szintén TPB–TKB támogatással. Az egyetem tanszékeiről már érkeztek hozzánk kérések az adatbázisban való keresésre, ennek lebonyolítása és értékelése 1986-ra várható. Terveink szerint e szolgáltatást országos igények kielégítésére szervezzük majd meg.

A legjobbnak azt tartanánk, ha egy ilyen nagyságrendű gépesítési munkába országosan egyeztetett, a hálózati szempontokat is figyelembe vevő könyvtárgépesítési terv szerint kezdenénk, de ilyen, részleteiben kidolgozott program, s elsősorban a program megvalósításához szükséges egységes technikai bázis hiányában a könyvtárak nem várhatnak a gépesítési munkák központi irányítására. A külföldön már működő gépi könyvtári rendszerektől való lemaradásunkat egyre nehezebb behozni, így mindinkább csökken a korszerű nemzetközi információáramlás körébe való bekapcsolódásunk lehetősége. Minél tovább várat magára ez a központi program, annál nehezebb lesz a megvalósítása, hiszen egyre több könyvtár kezd önálló fejlesztésbe – itt elsősorban a nagyobb könyvtárakra gondolunk –, és e fejlesztések eredményeit, esetleg egy már működésbe hozott rendszert nem tehetnek félre más technikai eszközökre alapozott hálózatba illeszthető rendszer kialakítása érdekében.

A központi könyvtár nemcsak a számítógépes fejlesztés terén kíván együttműködni más könyvtárakkal. A nem gépesített együttműködésnek könyvtárunkban már jelentős hagyományai vannak, folyamatosan bővül a könyvtárak közötti együttműködés köre (a Soros-alapítvány keretén belül érkező könyvek szétküldése, mikrofilm-lapok cseréje stb.). Az új együttműködési formákról a *Könyvtárosban* a későbbiekben is tájékoztatni kívánjuk a szélesebb szakmai közösséget.

Gábos Zsuzsa

Könyvtárépítési hírek. Október elején megkezdte működését **Kapuváron** a városi könyvtár gyermekkönyvtára, amelyet két lakásból, 130 m³ alapterületen alakítottak ki a felnőttek könyvtárával szemben levő egyik régi épületben, az úgynevezett Rába-palotában. Mivel a városi könyvtár évek hosszú sora óta rendkívül rossz körülmények között működik, szorongató helyhiányának enyhítésére tápraktárát is áttelepítették, s a gyermekkönyvtárral egy fedél alatt helyezték el. A gyermekkönyvtár berendezésére a városi tanács körülbelül 70 ezer forintot költött, a Győri Megyei Könyvtár pedig ezer kötettel gyarapította a legkisebbek használatára szánt állományt.

A **Tiszavasvári Nagyközségi Könyvtár** (Szabolcs-Szatmár m.) a művelődési házból, ahol mindössze 102 m² alapterületen működött, átköltözött a volt ifjúsági házba, s ott két szinten, összesen 330 m² alapterületen helyezkedett el. Új helyén a felnőtt- és a gyermekrészlegen, a raktárakon, a klubtermen és a szolgálati helyiségeken kívül zenei részleg kialakítására is mód nyílik, mivel ehhez az Országos Közművelődési Tanácstól százezer forintos támogatást kapott a könyvtár. A több mint 30 ezer kötetes, területi feladatokat is ellátó, 1985-ben 160 ezer forintos állománygyarapítási keretből gazdálkodó intézményt augusztus 17-én ünnepélyesen adták át rendeltetésének. Az időközben – 1986. január elsejével – városi rangra emelt település könyvtárában eddig négy főállású munkatárs dolgozott, számuk növelését az új feladatokra való tekintettel a hálózati központ is indokoltan tartja. – **Nyíregyházán** 80 m²-rel bővítették a kon-

zervgyár Váci Mihály Szakszervezeti Könyvtárát, amelynek alapterülete e gyarapodás révén 180 m²-re nőtt. Az ünnepélyes avatást december 20-án tartották.

Augusztus 21-én **Budapesten**, a **káposztásmegyeri új lakótelepen**, az általános művelődési központ épületében a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár hálózatának új egysége nyílt: a IV. kerületi főkönyvtárhoz tartozó, 12 ezer kötetes induló állományú fiókkönyvtár kettős funkciót lát el, ez a lakótelep iskolai és gyermekkönyvtára. Felnőtt részlege nincs, s amíg a lakótelepen épülő másik általános művelődési központ el nem készül, a hiányt a telepre kijáró mozgókönyvtár pótolja. – A fővárosi hálózat az elmúlt év végén még egy könyvtárral gyarapodott, amely a kis olvasókat szolgálja: a pestlőrinci **Havanna lakótelepen** december 4-én felavatták a XVIII/2. sz. gyermekkönyvtárát, amelyet 170 m² alapterületen, 1,4 millió forint felhasználásával, egy lakóépület lábátának beépítése révén alakítottak ki. Az új FSZEK-hálózati egység tizezer kötetes állománnyal kezdte meg működését.

Győrben a városi könyvtárhálózat központjának épülete 140 m²-es raktárral és műhellyel bővült 1985 folyamán, ezzel alapterülete 1100 m²-ről 1240 m²-re nőtt. A bővítés tovább folytatódik: 1986-ban gyermekfoglalkoztatót és klubhelyiséget rendeznek be 200 m² alapterületen.

November 27-én a Békés megyei **Kondoros nagyközség** kibővített és felújított könyvtárát avatták fel ünnepélyesen. A 6900 lakosú településen, a volt fürdőépületben levő 220 m² alapterületű könyvtárt úgy bővítették 450 m²-

esre, hogy kihasználatlan helyiségek átalakításával, egyetlen ellenőrzési ponttal három nagy teret képeztek ki, köztük olyan, 80 m²-es gyermekkönyvtárát, amelyben a zenehallgatásra is lehetőség van. Az olvasók mind a gyermek-, mind a felnőtt részlegben 8–10 hallgatóhely segítségével használhatják a hangzó dokumentumokat. Az átalakítás 1,3 millió forintos költségéből a legnagyobb részt a helyi tanács és a lakosság vállalta, de az átalakításhoz hathatós támogatást nyújtott az Országos Közművelődési Tanács, a megyei tanács, valamint a megyei könyvtár is.

Szeptember 11-én **Oroszlányban**, az Arany János Általános Iskolában a XIV. Komárom megyei könyvtári hét keretében 92 m² alapterületű iskolai könyvtárát adták át rendeltetésének. A két, egybenálló helyiséget magában foglaló új könyvtárban 40 m²-es, egy-egy osztály könyvtári foglalkozásainak megtartására alkalmas olvasó- és 52 m²-es szabadpolcos kölcsönzőterem található.

December 13-án megnyílt a felújított, gyermekrészleggel és raktárral bővült **Csurgói Nagyközségi Könyvtár**, amelynek alapterülete 240-ről 290 m²-re nőtt. Az egymillió forintos átalakítással azonban nem fejeződött be az intézmény korszerűsítése: 1986-ban a pince és a tetőtér beépítésével folytatódik a könyvtár bővítése.

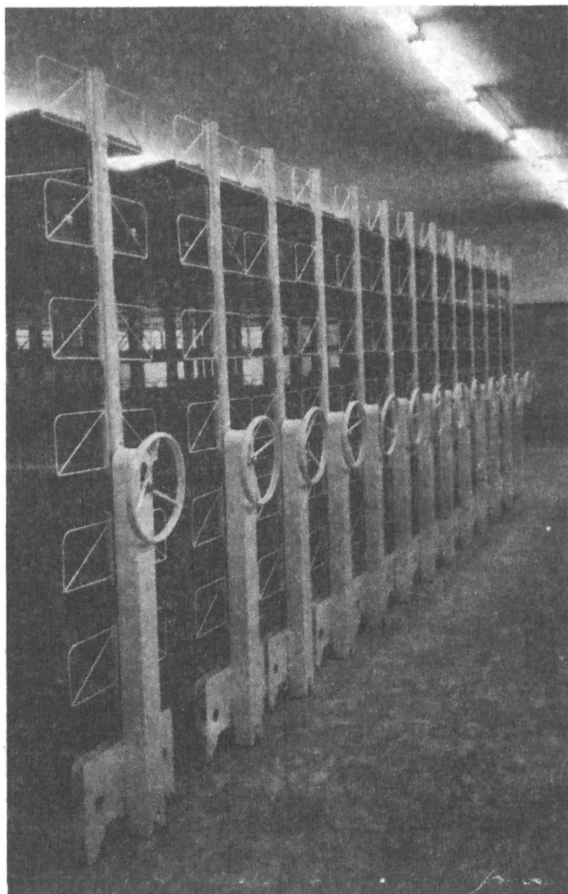
A Magyar Könyvtárosok Egyesülete a Könyvtárügy két kiemelkedő alakja, **Sallai István** születésének 75. és **Sebestyén Géza** halálának 10. évfordulója alkalmából 1986. április 23-án de. 10 órakor emlékülést rendez az Országos Széchényi Könyvtár előadótermében (Budavári Palota F-épület VI. szint). Ugyanaznap délután 15 órakor megkoszorúzzuk Sallai István sírját az Új Köztemetőben és Sebestyén Géza sírját a Farkasréti temetőben.

Az emlékülésre és a koszorúzásra Sallai István és Sebestyén Géza barátait, tisztelőit és tanítványait tisztelettel meghívjuk.

a Magyar Könyvtárosok Egyesületének elnöksége

Könyvtára berendezéséhez ajánljuk

**MERABONA
és
TÉKA
típusú bútorainkat,
melyek
IRINGÓ
alvázra szerelve
tömörraktárak
berendezésére is
alkalmasak**

Gyártja: MEZŐGÉPIPARI

SZÖVETKEZETI

KÖZÖS VÁLLALAT, SZANY

Felvilágosítás, berendezési tervek, árajánlat készítése:

CAVALLONI GYÖNGYI

Budapest XI., Szakasits Á. u. 32/a. X. 95. 1119

Telefonüzenet: 663-226

Bemutatjuk a szegedi Élelmiszeripari Főiskola könyvtárát

Ha azt halljuk: Dél-Alföld és élelmiszerfeldolgozás, akkor nyomban ilyen már-már közhelyszerű jelzős kifejezések jutnak eszünkbe: makói hagyma, gyulai kolbász, kalocsai paprika, szegedi szalámi és így tovább. Hazánk e gazdagon termő tájegységében a legrégebbi foglalatosság a földművelés, az itt lakók pedig már évszázadok óta foglalkoznak a megtermelt élelem feldolgozásával és tartósításával. Aligha véletlen, hogy éppen Szegeden található az ország egyetlen önálló élelmiszeripari főiskolája, melyet 1971-ben szerveztek át a hasonló profilú felsőfokú technikumból. A főiskolán végző szakemberek az élelmiszereket előállító nagyüzemekben a termeléssel kapcsolatos üzemmérnöki feladatokat látják el. Az Élelmiszeripari Főiskola épülete a Marx tér egyik sarkán, a híres-hírhedt Csillagbörtönnel átellenben található. Az utóbbi években sokat költöttek az épület külső-belső rendbehozatalára és az oktatást szolgáló laboratóriumok fejlesztésére. A jelenlegi épület már régóta kicsinek bizonyul, de egy új épület igénybevételével remélhetőleg hamarosan megoldódnak az elhelyezési gondok.

A közelmúlt és néhány kedvező változás

A főiskola könyvtára a fenntartó intézménnyel egyidős, nem büszkélkedhet történelmi emlékekkel, értékes régi könyvekkel, de még nagy kötetszámú állománnyal sem. A mezőgazdasági és élelmiszeripari ágazat egyik legkisebb és – egészen a legutóbbi évekig – a legrosszabb körülmények között működő felsőoktatási könyvtára volt. Mind az elhelyezést, mind az állománygyarapítást, mind a technikai felszerelést illetően még a főiskolai kari könyvtárak átlagos színvonalát sem érte el, nemhogy a hálózati központként funkcionáló főiskolai könyvtárakét.

A nyolcvanas évek elejéig a könyvtár mindössze egyetlen helyiségből állt: egy körülbelül

4 méter magas, 27 négyzetméter alapterületű, a padlótól a mennyezetig bepolicozott raktárból. Olvasóterem, kézikönyvtár, szabadpolicos olvasói tér csak mint ábránd merült fel ebben az időben, még a könyvtárosok munkahelye is a raktári térben volt, ahonnan egy kis ablakon keresztül adták ki a kért műveket a meglehetősen ritkán odatévedő olvasóknak. Az áldatlan állapot természetesen károsan befolyásolta az egész könyvtári munkát is: kicsi volt a forgalom, minimálisak a felhasználói igények, még a rendelkezésre álló állománygyarapítási keretet sem tudták maradéktalanul felhasználni – olyan időszakban, amikor a hazai szakkönyvtárak igényeikkel az „eget” ostromolták, mind nagyobb összegeket követelve.

A főiskola egésze helyszükében volt, így tehát keresték a megoldást a könyvtár helyzetének javítására. Beruházásra a „hét szűk eszterendő” kellős közepén nem számíthattak, a meglévő épületben pedig a könyvtár csak az oktatás rovására terjeszkedhetett. A színvonalas oktató- és kutatómunkához nélkülözhetetlen szakirodalmi információk fontosságát felismerve, a főiskolai vezetőknek mégis ehhez a megoldáshoz kellett folyamodniuk. Időközben a könyvtár élére *Gubán Sándorné* személyében új vezető került, aki dinamikus egyéniségével és fáradhatatlan szervezőkészségével orozlánrészt vállalt a könyvtár fejlesztésében.

A bővítés több ütemben történt; első lépésként az addig egyetlen helyiségből álló könyvtár melletti tanteremből kicsi, de az alapvető kézikönyvtári könyvekkel és a kurrens folyóiratokkal jól ellátott, 18 ülőhelyes *olvasói és kölcsönzőteret* alakítottak ki. Emellett a könyvtárosok az utóbbi négy évben két munkaszobát is kaptak, s több elhelyezési körülményeik még tovább javultak.

A másik jelentős bővítés a *raktár*at érintette. Mindeddig a két emelet magasságú állványok felső polcai a helyszűke ellenére kihasználatlanul maradtak, mert a balesetveszélyt sem a vezetők, sem a dolgozók nem vállalhatták.

A megoldást jelentő ötlet egyszerű és előnyeihez képest viszonylag olcsó is volt. A meglévő, a padlótól a mennyezetig felállított Dexion-Salgó állványok közé kezelőjárdát építettek, melynek alsó részére világítótesteket szereltek. Az összes létező helyre újabb állványokat építettek be, így több mint 100 polcfolyó méterrel növelték a most már jól hasznosítható raktári férőhelyet. (Leírva egyszerűnek tűnik mindez, de a festéssel és az ablakok cseréjével együtt végzett átépítés miatt 1984-ben 4 hónapig zárva kellett tartani a könyvtárat. A megnyitáshoz a könyvtárosok 24 ezer kötetet tisztítottak meg a faltörmeléktől, és raktak az újonnan kialakított raktári rend szerinti helyükre. Ez a raktári rend nemcsak a hagyományos nagyságrendi *numerus kurrenst* jelenti, hanem olyan ragyogó tisztaságot és a szó hagyományos értelmében vett rendet is, amelyet csak kevés könyvtárban látni.)

A könyvtár *technikai felszerelése* 1984-ig 2–3 mechanikus írógépből és egy nem üzemelő mikrofilm-olvasókészülékből állt. 1984-ben könyvjóváírással megszereztek egy gömbfejes IBM Supertyper íróautomatát, melyen azóta a szükséges nagyjavítást is elvégeztették. A lyukszalagos géppel a katalóguskartonok jó minőségű sokszorosítását kívánják megoldani. 1985-ben a könyvtárak számára meghirdetett pályázaton a Soros-alapítványtól rendkívül kedvezményes áron kaptak egy olyan Rank Xerox berendezést, amelynek „képeségei” messze meghaladják a nálunk eddig elterjedt másológépeket.

Az utóbbi néhány év változásai közé tartozik a *könyvtári bizottság* újjászervezése is, ez az intézkedés a főiskola oktatásfejlesztési célkitűzéseinek maradéktalan figyelembevételét szolgálja. A bizottság kéttagú vezetőségből és három tagból áll, a titkári teendőket a könyvtár vezetője látja el, kívül az elnök és a tagok is főiskolai oktatók.

A nyolcvanas években a könyvtárosok létszáma is nőtt, ami a megnövekedett feladatok színvonalasabb ellátása mellett lehetővé tette a könyvtár szakirodalmi tájékoztatójának közreadását. A tájékoztató első számai az új könyvekről tudósítanak, de a későbbiekben szélesíteni kívánják a kiadvány profilját.

Felhasználók és szolgáltatások

A könyvtár hétfőtől péntekig naponta 10–17 óra között tart nyitva, ez idő alatt lehetséges a *kölcsönzés és a helybenolvasás*, melynek szinte-

re a már említett volt tanterem. A kétkártyás kölcsönzési rendszerre 1985 januárjától tértek át, a határidők lejártát a széles körben elterjedt szincsíkos módszerrel jelzik. A fő gyűjtőkörbe tartozó dokumentumokat szükség esetén 5–10 példányban is megvásárolják, és hasonlóképpen nagy példányszámban tudják kölcsönözni a kétnyelvű szótárakat is (ez utóbbi nem sok helyen fordul elő!).

Az elhelyezési körülmények javulásával és a szolgáltatások színvonalának emelkedésével párhuzamosan ugrásszerűen nőtt a könyvtár olvasói és állományforgalma. Bár egy szakkönyvtár működését hiba lenne statisztikai adatok alapján minősíteni, ugyanannak a könyvtárnak azonos vonatkozású adatsorát mégis érdemes összehasonlítani néhány év távlatából. 1980-ban, amikor még nem volt helybenolvasásra lehetőség, a mintegy 500 beiratkozott olvasó 1800 alkalommal 1890 dokumentumot kölcsönzött; 1984-ben pedig – a 4 hónapos zárvatartás ellenére – 534 olvasó 4664 alkalommal 3003 dokumentumot olvasott helyben és 10 414 művet kölcsönzött. Az 1985-ös könyvtárhasználati mutatószámok már október 31-én meghaladták az előző évet, és újabb növekedést jeleztek.

Az állomány mennyisége (mintegy 34 ezer kötet) – amint a könyvtár vezetője a VII. ötéves tervidőszakra szóló fejlesztési tervben rámutatott – nem éri el a potenciális olvasók száma alapján kívánatosnak tartott 45–46 ezret. Ennek okát szintén a múltban leljük: a méltatlan körülmények között vergődő könyvtár az alapvető követelményeknek sem tudott megfelelni. Ma évente csaknem 400 ezer forint jut állománygyarapításra, az éves könyvvásárlási keret mintegy 70 százalékát a Könyvtárellátónál kötik le, a többit a máshonnan rendelt dokumentumokra fordítják. Az évi gyarapodás mintegy 1200 kötet könyv, 130 kézirat, 400 kötet egyéb dokumentum, 170–180 kurrens folyóirat. Megkezdték az *élelmiszeripari szabványtár* kiépítését, melyet a Szabványügyi Hivatal közleményei alapján naprakészen tartanak és az előírásokban bekövetkező változásokról értesítik az illetékes szaktanárokat. Egyelőre még feldolgozatlanul, de gyűjtik a szakterület *prospektusait* is, ezek jobb hasznosítására már megvannak az elképzelések. Természetesen gyűjtik a *szakdolgozatokat* is, amelyeket azonban csak a témavezető oktatók engedélyével adnak ki tanulmányozásra.

Az új *gyarapodás* alig 6 százaléka idegen nyelvű – ez feltehetően kevés, különösen, ha

meggondoljuk, mennyire exportérdekelt ez az ágazat, amely számára szakembereket itt képeznek. Az idegen nyelvű szakirodalom tanulmányozásának előfeltétele a nyelvtudás. A főiskola erejéhez mérten sokat tesz a hallgatók idegen nyelvi képzéséért is, holott a dolga ez ügyben már a továbbképzés lenne.

A *katalógusok* építése terén az utóbbi években szintén javult a helyzet, de itt még bőven van tennivaló. Egyelőre a régi szabványok szerint épül a betűrendes keresztkatalógus; a koordinációs kör többi könyvtárával együtt 1986-tól tervezik az új szabványcsalád alkalmazását. Ezt megelőzően azonban még el kell készíteni a katalógusépítés házi szabályzatát is. Az állományvédelemhez nélkülözhetetlen raktári katalógus hiányosságait sikerült felszámolni, de sok munkát igényel még a tartalmi feltárást szolgáló tárgyszókatalógus rendszerének felülvizsgálata. Az új szakdolgozatok katalógusa folyamatosan készül, és fokozatosan számolják fel a korábbi évek lemaradását is. A mai napig négy év anyagáról készült el a szerzői betűrendes katalógus, a dolgozatok tartalmát fénylukkártya segítségével kívánják feltárni.

A főiskola központi könyvtára *hálózati központi* funkcióiból eredően 3 letéti könyvtárat és 34 kisebb letéti helyet lát el szakirodalommal. A kémiai, illetve az ipargazdasági osztályon és a kollégiumban működtetett letéti könyvtárak számára feldolgozva adják át a dokumentumokat. Az utóbbi években rendszeressé vált a szakirodalmi forrásismeret oktatása mind a három évfolyamon. Az elsőéves hallgatókat szóban tájékoztatják a könyvtár tevékenységéről, és valamennyien megkapják a legfontosabb tudnivalókat tartalmazó *könyvtárhasználati útmutatót*. A másodévesek két órában hallgatják a szakirodalmi forrásokról szóló előadást, és 3 órás kiscsoportos foglalkozásokon a gyakorlatban is elsajátítják a tájékozódás módszereit. A végzős hallgatók a szakdolgozat-készítés tartalmi, formai és etikai kérdéseivel ismerkednek meg és egyórás előadást hallgatnak a hazai számítógépes szolgáltatásokról.

Központi szolgáltatásokra épülő helyi tájékoztatás

A főiskola könyvtára közkönyvtár lévén nemcsak a fenntartó főiskola információellátását szolgálja, hanem a környéken található élelmiszeripari termelőüzemek és más intézmé-

nyek számára is nyújt szolgáltatásokat. Saját szakterületén a könyvtár bizonyos mértékben központi szerepet is játszik ebben a régióban. Szegeden is könnyen eshetek volna az autarkias törekvések büvöletébe, de józanul felmérve saját lehetőségeiket, az ésszerűbb utat választották: a lehető legszélesebb körben igénybe veszik a nagy könyvtárak szolgáltatásait, és ezekre építve alakították ki szolgáltatási rendszerüket. A gyűjtőkörüket érintő valamennyi referáló lapra előfizetnek; az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtártól 130 téma figyelését rendelték meg, a Magyar Tudományos Akadémia ASCA (Automatic Subject Citation Alert) és ASCATOPICS rendszeréből az alapkutatótatót szolgáló 7; az AGRO-INFORM IFIS (International Food Information Service: nemzetközi élelmiszeripari tájékoztató szolgáltatás) rendszerétől 2 élelmiszeripari és az OMIKK-nál futó INSPEC (Information Service in Physics, Electrotechnology, Computers and Control: Fizikai, Elektronikai, Számítástechnikai és Automatizálási Információs Szolgálat) mágnesszalagok alapján egy gépészeti tárgyú szelektív információszolgáltatásra fizetnek elő. A különböző forrásokból beérkező információk jó hasznosulását jelzi a könyvtár kiugróan megemelkedett *könyvtárközi kölcsönzési* forgalma. 1984-ben 764 kérést továbbítottak, melynek 70 százaléka a témafigyelés, 20 százaléka a referáló lapok révén keletkezett információs igény. Sajnálatos, hogy itt, Szegeden is arról győződnék meg a felhasználók, hogy külföldről szinte könnyebb megszerezni a szakirodalmat, mint a hazai könyvtárakból. A társintézmények 45 esetben keresték meg a könyvtárat kölcsönzési igényeikkel.

A számítógépes szolgáltatásokat igénybe vevő felhasználók igen gyakran élnek azzal a lehetőséggel, hogy közvetlenül a szerzőktől kérjenek különnyomatokat. A kutatómunkában nagyon jól hasznosítják az így szerzett információkat, de még megoldásra vár ezek közhatalmúvá tétele. A jelenlegi gyakorlatban a különnyomatokat a kutatók saját nevére kérik, és ezek nem kerülnek be a könyvtári állományba. A könyvtárnak ugyan többletmunkát jelentene, mégis érdemes lenne a kéréseket rajtuk keresztül továbbítani, és a beérkező dokumentumokat minden felhasználó számára hozzáférhetővé tenni.

A *szakterületi együttműködés* a társkönyvtárakkal – részben a szorító gazdasági gondok, a kényszerű lemondások következtében – egyre

több tevékenységre terjed ki. Az AGROINFORM-ra régóta jellemző a színvonalas hálózati irányítás, melyet 1979 óta koordinációs központként is az eddigiekhez hasonló intenzitással folytat. A koordinációs kör nyújtotta lehetőségekkel él is a főiskola könyvtára – ehhez képest lényegesen szerényebb az együttműködés a helyi nagy könyvtárakkal, pedig a könyvtárak vezetői között jó a személyes kapcsolat. Bizonyára több érintkezési pontot lehetne találni a kölcsönös előnyökkel járó együttműködésre.

Elsősorban a Dél-Alföldön működő nagy élelmiszeripari üzemek ellátására az OMIKK kihelyezett fordítóirodát szervezett a könyvtár szakirodalmi bázisára építve. Az 1984 szeptemberétől működő iroda titkári teendőit a könyvtár vezetője látja el. Az igényelt dokumentumokat többnyire külső szakemberekkel fordítatják le.

Az Élelmiszeripari Főiskola könyvtárában

4 főfoglalkozású könyvtáros dolgozik, akik közül kettő könyvtárosi, egy tanári, egy pedig élelmiszeripari technikus végzettségű. Feltétlenül hiányzik egy technikai munkakört betöltő munkatárs, és a jelenlegi létszámmal az egyébként kívánatos hosszabb nyitvatartási időt sem tudják vállalni. A könyvtárosok régi és mindmáig orvosolatlan sérelme, hogy nem a közkönyvtárakra vonatkozó rendelet alapján sorolják be őket a megfelelő kategóriákba, és emellett a fizetések is rendkívül alacsonyak. Az eltelt néhány év eredményei önmagukért beszélnek. Ezek alapján a főiskolai könyvtár vezetője és munkatársai mindenképpen megérdemelnék a szakmai presztizst jelentő könyvtárosi kulcsszámokra történő átsorolást, és szükséges lenne egy soronkívüli, minimum 10–15 százalékos bérfejlesztés. Ez erőt adna mind a jó kezdeményezések folytatásához, mind a megújuláshoz.

Tószegi Zsuzsa

Görbe tükör

Tallózás könyvtári mezőkön

Könyvtárpolitika

Jobb ma egy szakmai irányelv, mint holnap egy jogszabály.

(Könyvtárügyi közmondás)

Kérdés: Az állami népkönyvtárpolitika eredményei a hivatalos jelentés szerint is éppenséggel nem kielégítőek. Milyen irányváltozást tart szükségesnek kegyelmesség s miben jutna ez kifejezésre?

Válasz: Erre a kérdésre mélyebb átgondolás nélkül nem válaszolhatnék. Nagy irányváltozást *egyelőre* azért nem lehet tenni, mert ez elsősorban pénzkérdés.

(A Könyvtári Szemle interjújából Wlassics Gyulával v. b. t. t-vel. 1914. 1. sz.)

A közművelődési könyvtárak tájékoztatási, nevelési és szórakoztatási funkciójának egysége olyan, mint az itt-a-piros, hol-a-piros játék: a felütött lapocskán soha nem a keresett funkciót találja az olvasó.

(A magyar könyvtárügyi játékkönyvből)

Két országos könyvtárügyi konferencia közötti időszak két periódusra oszlik: az első öt évben azt rágjuk, hogy mit rágtunk az előzőn, a má-

sodik öt évben pedig azt, hogy mit fogunk a következőn.

(Egy könyvtárpolitikus feljegyzéseiből)

Annál, hogy nem épül új könyvtár, csak egy nagyobb baj érhet: hogy épül.

(Egy könyvtárigazgató titkos gondolata)

Könyvtárosképzés és személyzeti munka

Minden könyvtárosnak olyan a fenntartója, amilyet nevel magának.

(Egy könyvtári aforizmagyűjteményből I.)

Minden fenntartónak olyan a könyvtárosa, amilyet megérdemel.

(Egy könyvtári aforizmagyűjteményből II.)

A kitüntetést mindig az érdemi, aki nem kapja meg; ezért ne is törekedj az arra érdemeseket kitüntetésre felterjeszteni.

(A személyzetisek vademecumából)

Az egyéni érdek a társadalmi érdek elé helyeződik: a vizsgáztató átengedi a vizsgázót, nehogy még egyszer találkozzanak.

(Egy felülvizsgálati jegyzőkönyvből)

Néhány komplex államvizsgán szerzett oklevél szerepe ugyanaz, mint a kozmetikumoké: elrejteti a szomorú valóságot.

(Egy vizsgálónök jelentéséből)

Konzulensed legyen járatanabb témában, mint jómagad.

(Hogyan írjunk szakdolgozatot? I. fejezet:
A konzulens kiválasztása)

Kommunikáció- és információelmélet

A zárt ajtók mögött tartott megbeszélésekről mindig több információnk van, mint a nyilvános munkaértekezletekről.

(Egy kommunikációelméleti kézikönyvből)

A Balkán könyvtárügye ott kezdődik, ahonnan nem válaszolnak a könyvtárközi kölcsönzési kérésekre.

(Az International Directory of Librarianship-ből)

Nem baj, ha rosszul dolgozol, de legalább beszélj róla!

(A kapcsolatszervezés ábécéjéből)

A magyar könyvtárügy megoldhatatlan problémája: a fővárosi könyvtárak nyári nyitvatartásának összeegyeztetése.

(Egy külföldi könyvtáros tanulmányúti jelentéséből)

Minél nagyobb egy könyvtár, annál kevésbé van tekintettel könyvtári környezetére.

(Az együttműködés törvényeiből)

Egy valamirevaló könyvtár annyira vágyik a számítógépesítésre, mint egy csinos leányzó a Playboy címlapjára.

(Egy amerikai könyvtári szaklapból)

A könyvtártudomány és határterületei

A könyvtáros Plátón barlangjában ül: a szabványok az ideák világában ragyognak, s árnyalakjaik verülnek a könyvtári gyakorlatra.

(Egy könyvtárfilozófiai traktátusból)

Egyes könyvtári szakkifejezéseknek sajátos tartalmuk van a könyvtárosi tudatokban: rendszert mondunk és izolált könyvtárakra gondolunk, együttműködést és autarkióra, koordinációt és magánjárásra, kettős funkciójú könyvtárat és mindenki a maga funkciójára.

(Egy könyvtártudományi szakszótár bevezetőjéből)

Minél nagyobb az egy könyvtárosra eső publi-

kációk száma, annál fejletlenebb a könyvtári szolgálat.

(Egy bibliometriai felmérésből)

A könyvtárügy társadalmi megbecsülése fordítottan arányos a könyvtárakban alkalmazott nők számával.

(Egy könyvtárszociológus megállapításából)

Az olvasószolgálat nődolgozói csinosági szintjének növekedésével négyzetes arányban nő a könyvtár vonzaskörének sugara. A számításokhoz: a csinoság egységének tekintjük azt a vonzerót, amely egy átlagos férfi olvasót havonta egyszer gyalogosan 100 m, tömegközlekedési járművön 300 m, egyeni géperejű járművön 500 m megtételére indít.

(Egy könyvtármatematikai alapvetésből)

Mi a helyes szórend a könyvtár nevében?

Lovász Tádé Városi Könyvtár?

Városi Lovász Tádé Könyvtár?

Lovász Városi Tádé Könyvtár?

Tádé Lovász Városi Könyvtár?

Városi Tádé Lovász Könyvtár?

Tádé Könyvtár Városi Lovász?

(A Nyelvművelő szerkesztőségi postájából)

A könyvtári fejlesztések visszafogásának új módszere tűnt fel a tárgyalt század említett évtizedeiben: elismerni a könyvtári szolgálat fontosságát.

(Egy könyvtártörténész megállapítása)

Könyvtárszervezés és szakfelügyelet

Az átszervezési akciók legfőbb előnye, hogy a figyelmet a dolgok viszonyáról az emberek viszonyára terelik, s ezáltal az érdemi változtatás legcsekélyebb esélyét is kiküszöbölik.

(Egy posztmarxista közgazdász nézeteiből)

Csőd szélén álló könyvtárak szanálására sok módszert ajánlhatok, de a legolcsóbbnak és leghaszontalanabbnak az átszervezést tartom.

(Egy könyvtárszervező emlékirataiból)

A könyvtári statisztika az igazi teljesítmények és a nagy hiányosságok elfedésére szolgál.

(Egy könyvtárstatisztikai kézikönyvből)

Messziről minden könyvtár egyforma; közelről látni csak a félreosztott köteteket.

(A szakfelügyelők módszertani útmutatójából)

A szakfelügyelet olyan, mint a farkasbőrbe bújt bárány: hiába a vérszomjas külső, kigondorodik alóla a módszertan gyapja.

(Egy régi motoros tapasztalataiból)

Gyűjtötte: Papp István

Veszprémi Endre

Aki közelebről nem ismeri, csodálkozva veszi tudomásul, hogy ez a fiatalos megjelenésű és temperamentumú festő már betöltötte a hatvanadik életévét. 1925-ben született Székesfehérváron. Művészeti tanulmányait 1949-ben fejezte be a Képzőművészeti Főiskolán. Ama korosztályhoz tartozik, amelyet manapság a „fényes szelek nemzedéke”-nek emlegetünk. Számos pályatársához hasonlóan, nagy tervekkel, derülátó ambícióval és hivatástudattal indult útnak. Később őt is megrendítette a csalódás, a kiábrándulás, de neki a hatvanas évek megújítási folyamata se hozott sok jót. A művészeti közélet demokratizálódását követő klikkesedés fokozatosan kirekesztette tehetségadta jussából, mígnem a monumentális falképek festésére hivatott művész műfajváltásra kényszerült: mintegy három évtizede főleg kis méretű, intim hatású képgrafikákat készít.

*

Veszprémi Endre munkásságát a Művészeti Lexikon – kitüntetésének említésén túl – boszszantó melléfogással ekként intézi el: „Történeti témájú, akadémista stílusú képekkel szerepelt az országos kiállításokon.” Majd zárójelben a *II. Rákóczi Ferenc és Esze Tamás találkozására* (1953) című közismert festményére hivatkozik; holott az ötvenes évek hivatalosan erőltetett patetikus munka- és munkásábrázolásainak, valamint heroizált történelmi képeinek tömkelegében éppen e mű volt azon kevesek egyike, amely kikerülte a „szocreál” dogmatikus formai sémáit is: a vértelen fotonaturalizmust vagy a száraz akadémizmust. Veszpréminek volt bátorsága egyéni hangon és festői zamattal alkotni, s épp ez adta meg a kép korszerű művészi hitelességét, időtálló kvalitását. Ezt a szakterület akkori döntőnökei is megérezték, s ez volt a ritka alkalmak egyike, amikor

a *Munkácsy-díj* odaítélése (1954) az igazi piketúra méltánylását jelentette. A festményt azóta is rendre reprodukálják: bélyegen, színes levelezőlapon, naptárban.

További érvényesülésének kapuját megnyithatta volna az *Erkel Színház freskópályázat* (1960), amelyhez két – kompozícióban és színben egyaránt kitűnő – tervet készített. Meg is nyerte velük a jelíges pályázatot, ám kivitelezésükre – mondvacsinált ürügyekkel – mégsem került sor. A megbízást évekkel később – az egyik korábbi pályázati zsűritag! – kapta meg. Ez tipikus esete annak, amikor az egyébként méltán megszerzett hírnévvel a fiatalabb és kevésbé ismert pályatárs még érdemlegesebb művek esetében sem versenyezhet.

Stiláris vonatkozásban a posztnagybányai mesterek és az alföldi iskola festészetének legnemesebb hagyományait egyesítik Veszprémi Endre olajképei, rajzai, sokszorosított grafikái. Realistaként való besorolását mégis ellenzi, mivel e sokszor lejáratott címke egyébként sem stíluskategória. Egyszerűen természetelvű alkotónak tartja magát, ami egyfelől a látott valóság jelenlétét feltételezi, másfelől viszont elutasítja a jelenségek szolgáló lemásolását. Hisz a művészet lélekformáló erejében és a szabad emberi szellem teremtő képességében. Tiszta artisztikumot árasztó autonóm rajzai, tanulmányai, rézkarcai is erről vallanak; akár egy karakteres portrét, mozgalmas zsánerejelenetet, idillikus hangulatú tájat vagy egészséges nőiséget sugárzó aktot jelenít meg lapjain.

A ma is aktív Veszprémi Endre (1063 Bp., Kmetty u. 19.) alkotó fantáziáját – egy nagyszabású biblikus téma kapcsán – a transzcendens, érzékfeletti valóság titkainak ihletett művészi átélése és ábrázolása foglalkoztatja. Nincs ebben semmi kivetnivaló, ha arra gondolunk, hogy az Univerzum tudományos kutatói is feltételezik a negyedik dimenziót.

Ecsery Elemér

A tudományos-technikai haladás társadalmi kérdései

Tartalmában időszerű, szép kivitelű, terjedelmes bibliográfiát készített *Jancsó Márta*. Az összeállítás tematikája a Marxizmus–Leninizmus Esti Egyetem filozófiai tanszékének oktatási programjához kapcsolódik. A szerző ennek figyelembevételével dolgozta fel témáját oly módon, hogy a felvett tételek elsősorban a szakkérdések egymásra vonatkoztatott, interdiszciplináris, azaz tudományközi nézőpontjait tükrözzék. E törekvésnek megfelelően a bibliográfia bemutatja a tudományos-technikai haladás általános folyamatait, a műszaki haladás fő irányait, a tudomány társadalmi szerepét, a társadalmi haladást meghatározó emberi tényezőket, a gazdasági és kulturális vonatkozásokat, s az ezekkel összefüggő bonyolult problémákat tárgyaló szakirodalmat. A bibliográfia tíz fejezetre tagolódik: I. A tudományos-technikai haladás, mint társadalmi folyamat. II. A műszaki haladás fő irányai (ebben kapnak helyet az információ-technika és a távközlés új útjait, valamint az automatizált információ-technikai rendszereket tárgyaló alfejezetek). III. A tudomány és társadalmi szerepe (ebben a részben foglalkozik a szerző – többek között – a tudományos-tárgyalás, a tudományos információáramlás, az informatika és társadalom, a tudományos-műszaki tájékoztatás s a társadalomtudományi tájékoztatás kérdéskörével). IV. A tudományos-technikai haladás és az ember. V. A tudományos-technikai haladás és a gazdaság (ez a legterjedelmesebb, s tagolásában leginkább vitatható fejezet). VI. A tudományos-technikai haladás és a társadalom osztály- és rétegstruktúrája. VII. Oktatás, nevelés-művelődés. VIII. Globális problémák, világproblémák. IX. Jövő kutatás, távlati előrejelzések. X. Bibliográfiák (ez tíz alfejezetre oszlik, az első kilenc az előbbieken felsó-

rolt főfejezetek bibliográfiáit, a tizedik a bibliográfiák bibliográfiáit sorolja fel).

A kiadvány összesen 3781 tételt tartalmaz; időhatára könyvek esetében 1960-tól, időszaki kiadványok esetében 1970-től 1982. december 31-ig terjed; nem kerültek feldolgozásra a napilapok, s a nem tudományos jellegű, ismeretterjesztő folyóiratok cikkei. Ezzel kapcsolatban megjegyezzük, hogy igen sok esetben meglehetősen nehéz a határt meghúzni a tudományosnak vagy nem tudományosnak tekinthető szakmai közlemények között. Ezt a bizonytalanságot a bibliográfia szerzője sem tudta minden esetben elkerülni, s ez vonatkozik a válogatás és besorolás néhány következtetlenségére is.

A bibliográfia teljes terjedelméből 315 oldal tartalmazza magukat a bibliográfiai tételeket; 225 oldalt vesz igénybe a kiegészítő apparátus; a részletes tartalomjegyzék három idegen nyelven (angol, német, orosz) készült. Itt kapott helyet a kiadói előszó és a szerző bevezetője (ugyancsak több nyelven), s a következő indexek: szerzői mutató, tárgyszó-index (a már jelzett idegen nyelveken is), s végül a feldolgozott folyóiratok jegyzéke. A tárgyszó-index néha szinte „ijesztően” nagy számoszlopokat tartalmaz egy-egy tárgyszó alatt, ilyenkor célszerű lett volna a témák szerinti további bontás (például: jövő kutatás, előrejelzés vagy szocialista országok). Az angol–magyar, a német–magyar s az orosz–magyar tárgyszó-megfeleltetés szinte több nyelvű „tezauruszként” is szolgál.

A gondosan szerkesztett, szépen kivitelezett bibliográfia hasznos segítője lesz felhasználói körének, így elsősorban a közgazdászoknak, mérnököknek, szociológusoknak, a felsőfokú oktatási intézmények oktatóinak s hallgatóinak

és természetesen a könyvtárosok, információszakemberek széles táborának.

Végezetül egyetlen kérdés: a szépen tervezett színes borítólapon miért tették zárójelbe

a *bibliográfia* szót – hiszen ez a könyv műfaja!? (*Bibliográfiai összeállítás a magyar nyelvű irodalomból 1960/1970–1982. Összeáll. Jancsó Márta. 1985. OMIKK. 540 l. 120 Ft.*)

Györe Pál

Videokatalógus '86

A Magyar Televízió 1985 szeptemberében új vállalkozást alapított TELEVIDEO néven. A vállalkozás televíziós műsorok, oktatóműsorok, rövidfilmek kiadását tervezi VHS kazettán.

Katalógusuk több száz címet tartalmaz, tematikus csoportosításban azokról a sugárzott műsorokról, melyek bemutatásuk után a televízió archívumába kerültek és ott aludtak Cspikerózsika álmukat. A video-magnetofonok képében megjelent az az eszköz, mely ott-hon, iskolában, könyvtárakban és közművelődési intézményekben bármikor bemutatathatóvá teszi az archívum kincseit.

A kiadvány előszavában olvashatjuk: „Itt most terveink első fejezetét ismertetjük. Olyan teljes műveket ajánlunk, amelyek egy-egy gyűjtemény alapját képezhetik. Mikor ez a lista megjelenik, még nincs minden szerzői jogi kérdés tisztázva, és a felvételek technikai ellenőrzése sem ért véget. Végleges kiadói tervünk akkor készül el, mikor megrendelőink közlik velünk, mire tartanak igényt az itt közölt művek közül...”

Terveink között szerepel, hogy a későbbiekben nemcsak teljes műveket, de különböző válogatásokat is szerkesztünk majd. Versek különböző előadók megszólaltatásában. Drámai művek részleteit, fontos kísérleteket, világrészek komplex bemutatását stb. És készülnek majd olyan produkciók is, amelyek a bemutatóval egy időben jelennek meg videokazettán is, vagy csak ezen a módon.”

A videokatalógus bő választékot mutat be magyar és külföldi írók alkotásainak feldolgozásaiból. Jelentős mennyiségű felvételt ismertet a zeneművészet nagy korszakaiból, valamint *Bartók*, *Liszt*, *Kodály* műveinek előadásaiból. Külön fejezetben ismertetik a *TV Zenés Színháza* egyes felvételeit. A jegyzék a képző- és iparművészet nagy egyéniségeiről és alkotá-

sairól, a világ- és magyar történelem jelentős eseményeiről készült feldolgozásokról ad válogatást. Nagy számban szerepelnek az összeállításban a hazai és idegen tájakat bemutató úti-filmek, a magyar vilájárók életútját bemutató műsorok. Nem feledkeztek meg a kötet összeállítói a gyermekekről sem. Külön csoportosításban közlik a kiadásra szánt mese- és ifjúsági tévéjátékok és filmek címeit, valamint a gyermekeknek készült ismeretterjesztő műsorokat.

A kiadó vállalkozásához partnereket keresett és talált a MAFILM Népszerű Tudományos és Oktatófilm Stúdiójában, illetve az Országos Oktatástechnikai Központban. Az elsőnek rövidfilmjeiből, a második cégnek már elkészült videofelvételeiből ajánl az olvasónak.

A jegyzék árákat nem tartalmaz, ez a kölcsönző, valamint a terjesztést végző kereskedelmi vállalatok feladata lesz, a kiadvány az érdeklődőknek így is elegendő információt nyújt az egyes művek írójáról, rendezőjéről, szereplőiről és a felvétel játszási idejéről.

A kötet, ellentétben az átlagos filmográfiákkal, érdemi információkat közöl az egyes tételekről, így a jegyzék használója akkor is tud belőle dolgozni, ha az adott filmet, tévéfelvételt előzőleg nem látta.

*

A kiadó kéri az iskolákat, könyvtárakat, a közművelődési intézmények irányítóit, munkatársait, karolják fel a hazai videokiadás ügyét, tanácsaikkal, javaslataikkal segítsék munkájukat. (Cím: Magyar Televízió, 1810 Budapest.) A vállalkozást egyébként támogatja az Országos Közművelődési Tanács és a Művelődési Minisztérium is. (Televideo Magyar Televízió; szerk. Blastik Ferenc. 158 l.)

Bíró Ferenc

Egy könyvtár hétköznapjai

Olyan régi és fontos intézményről, mint a budapesti Egyetemi Könyvtár, természetesen sokat és sokfélét írtak. *Dümmerth Dezső, Pajkossy Györgyné, Pálvölgyi Endre, Szalatnai Rezső, Tóth András, Vértesy Miklós* és mások tanulmányok hosszú sorában dolgozták fel történetének egy-egy szakaszát, s ezzel megvetették egy összefoglaló és rendszerező mű szilárd alapját (*Tóth András–Vértesy Miklós: A Budapesti Egyetemi Könyvtár története 1561–1944*, ismertetését lásd a *Könyvtáros* 1985/2. számában). *Kenyeres Ágnes* az *Egy könyvtár hétköznapjaiban* azonban nem érte be az eddig feltárt adatok, a korábbi kutatási eredmények összegezésével. Ő valami szokatlanra vállalkozott: a könyvtár lírai életrajzát írta meg.

Tizennégy évig volt az Egyetemi Könyvtár munkatársa. Ennyi idő alatt annak minden problémája szívügyévé lett, élete összefonódott a könyvtár múltjával és jelenével. Személyes érdeklődése, munkájának izgalmi és öröme segítettek hozzá olyan írói módszer és stílus kidolgozásához, mely művét mintaszerűvé teszi a tudományos ismeretterjesztő irodalomban.

Tudománynépszerűsítés: az összetett szó két eleme elválaszthatatlan és egyaránt fontos. Kenyeres Ágnes könyvében magas szinten van jelen a tudományosság: az adatok gazdagsága és megbízhatósága, az összefüggések helyes érzékelése, a szigorú ellenőrködés a következtetések fölött, az ítélőerő, mely rangsorba rendezi a közlendőt, elválasztva a fontosat a jelentéktelentől. Mindezen ismeretek és képességek birtoklása azonban még nem elegendő ahhoz, hogy valóban népszerű munka jöjjön létre: olyan, amely az olvasónak nemcsak lepárolt tudást, hanem élményt is nyújt – az ilyen mű megírásához stílus is kell, vetekedő a regényírók művészetével.

Mert mi egy könyvtár története? Ha vesz-

szük, száraz tárgy (mely csak néhány szakembert érdekel): katalógusok és kölcsönzőnaplók, gyarapodások és veszteségek, személyi változások és gazdasági ügyek monoton históriája. Kenyeres Ágnes kezében azért elevenedik meg ez a holt anyag, mert az adatok mellé, a polcok közé oda tudja rajzolni az embereket, akik a könyvtár kezelői és használói voltak, jellemezni, megszólaltatni, mozgatni tudja a könyvtár egykori és korunkbeli személyi világát, tizennégy szolgálati évének kollégáit és a történelem árnyalatait, ambícióit és torzsalkodásait bonyodalmaival, egyszerűségeit és mulasztásait, különösképpen is. Könyvét olvasva egy regény sűrű levegőjében járunk, és műfaját csak azért nem nevezem regénynek, mert megírásában nem volt szerepe a kitalálásnak, itt minden adat, esemény, jellemvonás igazolható. Maradjunk abban, hogy a könyv műfaja életrajz.

Egyik szereplője maga a szerző. Szerény, nem tolakszik az előtérbe, de mindenütt jelen van izlésével. Ha más, „sótalan” személy írja meg a könyvtár életrajzát, valószínűleg nem kerültek volna bele azok a kedvverítő színek és apró történetek, melyek lépten-nyomon tartítják Kenyeres Ágnes előadását, a különcökről, mint az egykori portás, aki a díszes előcsarnok oszlopai és sgraffitói alatt deszkabodéjában üldögélve cipőtalpalást vállalt, vagy a könyvtár írnokáról, aki századunk harmincas éveiben lovon járt be Albertfalváról munkahelyére. Kenyeres Ágnes szereti a humort, de nem mellőzi a sötétebb árnyalatokat sem. Megírja, hogy *Pasteiner* igazgató úr elcsapatással fenyegette a díjnokokat, ha kezet nyújtani merészelnék az előkelőbb látogatóknak; megírja, hogy *Déry Tibor* – a szerző neve alatt – váci börtönévei alatt is rendszeresen kölcsönzött a könyvtárból.

Hány évszázadra terjed a könyvtár életrajza? Alapítási évszáma voltaképpen nincs. Tám-

pontunk: 1561. Az akkortájt Nagyszombatba telepített jezsuiták szerény gimnáziumi könyvkészletéből nőtt milliósnál nagyobb állományra. Kenyeres Ágnes büszkén írja: „...egyetlen hazai könyvtárunk sem őriz megszakítás nélkül, kétségtelenül bizonyítható módon, XVI. századból való beszerzéseket” – aztán eltűnődik: vajon a könyvtár egyik-másik ritkasága, az 1494. évi kiadású *Cicero*, az 1587-ből való *Kempis*-kiadás nem fordult-e meg egykor *Pázmány* kezében, aki végseljei tartózkodása alatt maga is könyvtáros volt?

„Szinte magam előtt látom őt, amint ott ül az egyemeletes kollégiumi épület könyvtárszobájában. Jellegzetes, háromszög alakú szemöldökét kissé homlokára húzva, *Kempis Tamás* könyve fölé hajol. A latin szövegre figyel, a szöveg mögött az értelemre, hogy anyanyelvére fordítsa az *együgyű szókkal, de csuda nagy bölcsességgel írt* könyvet. *Igyekeztem azon* – írja előszavában –, *hogy a deák bötünek értelmét híven magyarázván, a szólások módját pedig úgy ejteném, hogy ne láttatnék deákból csigázott homályossággal repedeztnek, hanem oly ked-*

vesen folyyna, mintha először magyar embertől magyarul íratott volna.”

Kenyeres Ágnes mindvégig ötletes írói eszközökkel mutatja be a könyvtár több mint négy évszázados történetét, s minden korszakában kitűnően eligazodik a legkülönfélébb események és ügyek – költőzködések, számlák, új meg új igazgatói rendeletek, visszakapott Corvinák és könyvtáblákból kiáztatott kódex-töredékek, hírlapi támadások, nevezetes könyvtolvajlások – hosszú és változatos során.

A tárgyak és témák e sokféleségére valami nehezen meghatározható képesség áraszt egységesítő fényt; mondjuk így: a szerző kedélye. Egy helyt idézi a könyvtár egyik igazgatójának, *Ferenczi Zoltánnak* szavait: „... barátságtalan, komor emberek ne válasszák maguknak (a könyvtárosi) hivatást.” Jómagam éveken naponta jártam be kutatni az Egyetemi Könyvtárba, s tanúsíthatom: Kenyeres Ágnes mint könyvtáros sosem volt komor. Mindig derűs és segíteni kész volt. Ilyen maradt mint a könyvtár életrajzírója is. (*Szépirodalmi Könyvkiadó, 1985. 251 l., 22 t. 85 Ft.*)

Lukácsy Sándor

A hatodik freibergi-miskolci tanulmánykötet

Immár hatodik alkalommal jelenik meg az NDK-beli freibergi Bányászati Akadémia könyvtárának és a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem Könyvtárának közös német nyelvű tanulmánykötete. (Az előzőt a *Könyvtáros* 1984/5. számában ismertettük.) Mint az eddigieket, ezt a kiadványt is *Dieter Schmidmaier* és *Zsidai József* szerkesztették, mindketten fontos írásokkal is szerepelnek a műben.

Az előszó természetesen megemlékezik mindkét ország felszabadulásának 40. évfordulójáról. Némi – érthető – elfogultsággal azt is kiemeli, hogy a két intézmény immáron tartós és gyümölcsöző együttműködése, közös kiadványsorozata is e nagy esemény folyománya.

Dieter Schmidmaier két tanulmányt is publikált a kötetben. Az első az információkhoz való hozzáférhetőség nehéz problémáját tár-

galja, kitérve az információhordozó irodalom jellegzetességeire, sőt a katalógusokra is (*A használók iskolája és a szürke irodalom*). Második cikke egy múlt századi, tudománytörténetileg igen érdekes alkotás, Leo Koenigsberger és Gustav Zeuner matematikai Repertóriumukapcsán a matematikai tudományos kommunikáció vonásait, jellegzetességeit tárja fel, természetesen a múlt század második felére koncentrálna.

Zsidai József tanulmányának „beszédessé” címe van: *A könyvtárak együttműködésének három fontos alapelve: érdek-újdomság-önkéntesség*. Nagy elmeéllal foglalkozik e bonyolult, igen sok oldalról tárgyalt kérdéssel, elsősorban az érdekre, érdekeltégre súlyozva ki mondanóját, de ehhez alapot ad az igen gazdag anyagot is mozgósít, szól a 19. és 20. század gazdasági

fejlődéséből adódó információfelhalmozódás méreteiről, a belőlük következő gondokról és problémákról.

Szűkebb területen vizsgálja az együttműködés kérdéskörét *Annalies Lindner* munkája, *A bányászati és kohászati szakkönyvtári hálózat kiépítésének tapasztalatai*. Elsősorban gazdag dokumentációja miatt lehet érdekes ez a cikk a magyar könyvtárosok számára.

Heike Lohmann a freibergeri könyvtár állományalakításának problémáiról, tapasztalatairól ír, így a szelekció kritériumait és technológiáját is behatóan vizsgálja. *Zsámboki László* a magyar bánya- és kohómérnök képzés 250 éves jubileuma kapcsán nemcsak a régi professzorokról szól, akiknek emlékét a szakma kegyelettel őrzi, s akiknek művei a szakkönyvtárakban nemcsak megtalálhatók, de keresettek is, hanem szinte teljes oktatástörténetet is nyújt, persze vázlatosan.

A régi szakkönyveket speciálisan könyvtári szempontból veszi górcső alá *Peter Schmidt* két tanulmánya. Az elsőtben a használhatósá-

got, annak kritériumait tárgyalja, valamint e művek (elsősorban bányászati és kohászati szakirodalomról van szó) rekatalógizálásával foglalkozik, hasznos, gyakorlatban kipróbált feldolgozási mintákat és típusokat adva. A másik tanulmány *Abraham Gottlob Werner* magánkönyvtárának ex libriseit mutatja be, ugyancsak a régi szakkönyvek kutatóinak, használóinak segítve.

Tok Miklós tanulmányát azért érdemes kiemelni, mert talán a szakkönyvtárosok körén túl is sokakat érdekelhet: így a helyismereti, helytörténeti munkával foglalkozókat. Ő az egykor híres selmecbányai diákelet, a 18–19. századi diákegyesületek és társaságok ténykedését mutatja be.

A tanulmánykötetet négyoldalas mutató zárja, jó áttekintést adva az eddigi kötetek tartalmáról. (Arbeiten aus den Bibliotheken der Bergakademie Freiberg/DDR und der Technischen Universität Miskolc/VR Ungarn. 6. köt. Freiberg–Miskolc 127 l.)

Hiller István

Kérdezz–felelek

Egy könyvtár vezetője kérdezi a mellékfoglalkozás után járó szabadságról:

A helyi tanács egyik ügyviteli dolgozóját a könyvtárban, szintén ügyviteli munkakörben, munkaviszony keretében (mellékfoglalkozásban) foglalkoztatjuk. Ez a dolgozó áprilisban eléri a nyugdíjkorhatárt, és június 1-jétől kezdődően nyugállományba kíván menni. Nem tudjuk, hogy a nálunk vállalt mellékfoglalkozása után jár-e számára szabadság, ha igen, mennyi, és hogy ilyen esetben az hogyan adható ki.”

Válasz:

A dolgozót az évi rendes szabadság minden munkaviszonya (a főállása vagy a részfoglalkozása, a másodállása, illetve a mellékfoglalkozása) után megilleti. A szabadság mértékére és kiadására vonatkozóan is minden munkaviszonyban ugyanazok a szabályok az irányadók.

Ennek megfelelően a szóban forgó dolgozónak a mellékfoglalkozása után is jár naptári évenként tizenöt munkanap alapszabadság, és minden – tehát nemcsak a mellékfoglalkozása szerinti, hanem az azt megelőző – munkaviszonyban töltött három naptári év után egy, de

naptári évenként legfeljebb kilenc munkanap pótszabadság.

Ha a dolgozó a mellékfoglalkozását is június 1-jével – vagyis naptári év közben – szünteti meg, akkor ez után sem a teljes naptári évre járó szabadságra, hanem csak annak időarányos részére (a január 1-jétől a munkaviszony megszűnésének napjáig terjedő időre járó szabadságra) válik jogosulttá. Ezt a szabadságot a munkaviszony megszűnéséig meg kell kapnia. Ha a szabadság kiadására nem adódik lehetőség, akkor azt pénzben kell megváltani.

Könyvtárigazgató kérdezi a szakalkalmazottak túlmunkájának díjazásáról:

„Több helyről hallottam, hogy a könyvtárak szakalkalmazotti munkakörbe besorolt dolgozói túlmunka végzése esetén túlóradijra jogosultak. Eddig úgy tudtam, hogy a szakalkalmazottak túlóradíjat nem kaphatnak. Kérem, válaszoljanak, hogy melyik értesülésem helyes.”

Válasz:

A 21/1979. (XII. 28.) MüM számú rendelet (az időközi módosításokkal egybeszerkesztett

szövege a *Művelődési Közlöny* 1983. évi 11. számában jelent meg) 6. §-ának (3) bekezdése valóban úgy rendelkezett, hogy a költségvetési szervek ügyintézői részére a túlmunkáért ellenérték nem jár. Ezt a szabályt azonban a *Művelődési Közlöny* 1985. évi 10. számában közzétett 6/1985. (IV. 13.) ME számú rendelet 6. §-a – 1985. április 13-i hatállyal – úgy módosította, hogy az ügyintézők részére a munkaügyi szabályzat rendelkezése szerint túlmunka esetén *díjazás vagy szabad idő* jár, de pótlék nem fizethető. Tekintettel pedig arra, hogy munkaköri besorolás szempontjából a közművelődési intézmények szakalkalmazottai az ügyintézőkkel azonos elbírálás alá esnek, az utóbb említett módosító rendelkezés értelemszerűen a szakalkalmazottakra is vonatkozik.

A megjelölt időponttól kezdődően tehát a szakalkalmazottakat (az ügyintézőket) túlmunkájuk ellenértéke tekintetében ugyanolyan jogok illetik meg, mint az ügyviteli dolgozókat. Ennek megfelelően *a könyvtárak munkaügyi szabályzatában* – annak módosításával – rendelkezni kell, hogy a szakalkalmazottaknak (az ügyintézőknek) túlmunka esetén túloradíjat fizetnek vagy szabad időt adnak.

Sokan szóvá tették az utóbbi időben, hogy a könyvtári dolgozók munkaidejét – a napi 20 perces munkaközi szünetek beszámítása következtében – heti 43 óra 40 percben állapították meg, jóllehet a könyvtárakban foglalkoztatott dolgozók törvényes munkaideje heti 42 óra.

Válasz:

A Munka Törvénykönyve (Mt.) 40. paragrafusa úgy rendelkezik, hogy a dolgozónak – a *munkaidő megszakításával* – lehetőséget kell adni az étkezésre. Ezt a célt szolgálja a munkaközi szünet. A rendelkezésből egyértelműen következik, hogy *a munkaközi szünet időtartama a munkaidőn kívül esik, abba nem számítható be*. Téves és jogellenes tehát az olyan munkaidőbeosztás, amely a dolgozó heti munkaidejét 43 óra 40 percben állapítja meg.

Az Mt. végrehajtási rendeletének (Mt. V.) 44. paragrafusa rendelkezik a munkaközi szünettel kapcsolatos kérdésekről. Kimondja, hogy a munkaközi szünet tartama – ha a munkaviszonyra vonatkozó szabály hosszabb időtartamot nem állapít meg – *napi húsz perc*. Költségvetési szervnél, így a könyvtárakban is a munkaközi szünetre vonatkozó részletes szabályokat *a munkaügyi szabályzatban* kell megállapítani. E szabályozás keretében rendelkezni *kell* arról, hogy a dolgozók a munkaközi szünetet *hol kötelesek eltölteni*. Központi szabály nem lévén, ugyancsak a munkaügyi szabályzatban *lehet* húsz percnél hosszabb munkaközi szünetet bevezetni. (Ez például akkor indokolt, ha az intézményben nincs étkeztetés.)

A munkaidő beosztásának módját és feltételeit – az Mt. 39. paragrafusának (1) bekezdése szerint – ugyancsak a munkaügyi szabályzatban kell meghatározni, ezért az a legcélszerűbb, ha a *dolgozók napi munkaidőbeosztásának megjelölése során* a munkaközi szünetre is külön kitérnek. Például: „Az ügyviteli dolgozók munkaideje hétfőtől csütörtökig 8 órától 17 óráig, pénteken 8 órától 15 óra 40 percig tart. A munkaidő – a munkaközi szünetnek 12 és 14 óra közötti igénybevétele céljából – naponta 20 percre megszakad. A dolgozók munkahelyi étkezésben részesülnek, ezért a munkaközi szünetet a könyvtárban kötelesek eltölteni.”

Ha a munkaközi szünetet a könyvtár munkaügyi szabályzatában tévesen a munkaidőhöz számították hozzá, a jogellenes megállapítást *a szabályzat módosítása útján* kell kijavítani.

Nem jár munkaközi szünet annak a dolgozónak, aki – munkakörénél fogva – a munkaidőn belül bármikor étkezhet, továbbá annak, akinek rendszeres napi munkaideje a hat órát nem haladja meg. Nem lehet munkaközi szünetet adni azon a munkanapon, amelyen a munkaidő a négy órát nem haladja meg.

A Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Könyvtárosok Tájékoztatójának 1985. évi 2. száma közli Gál Andorné igazgató beszámolóját az AGROINFORM egyik szakmai fősztályaként működő Károlyi Mihály Országos Mezőgazdasági Könyvtár 1984. évi tevékenységéről. A könyvtár a tárgyév elejétől egyesíti magában a hagyományos könyvtári és dokumentációs, valamint a számítógép által segített szakirodalmi tájékoztató tevékenységet. Új szolgáltatásként két referáló folyóiratot indított, az *Élelmiszertudományi és Élelmiszeripari Szakirodalmi Tájékoztatót*, valamint a *Bio-tech-Infot*, továbbá egy eredeti cikket közlő angol nyelvű lapot, a *Nemzetközi Agrofizikát* is. A számvetés az információ szemlék megjelentetésére szintén kitér, és beszámol a számítógéppel segített információ-szolgáltatások fejlesztéséről, például az üzemszerűen, illetve kísérletileg igénybe vett külföldi adattárak választékának bővüléséről, a hazai adatbázisok kialakítására és a kisszámítógépek könyvtári belső alkalmazására folytatott kísérletekről, valamint az AGRIS-adatbázis alapján végzett témafigyelés párbeszédűs üzemmódrú való átalakításáról, illetve a postai adatátviteli hálózatnak az európai vonalakra történt kiterjesztéséről. Növekedett a mágnesszalagos témafigyelő (SDI) és az online-szolgáltatásokat felhasználók száma is: a gyarapodás a megrendelt profilállományban 57, a kísérletiben 35 százalékos volt. A beszámoló figyelemre méltó adata, hogy a beszerzett tőkés folyóiratok választéka nem romlott, továbbá az is, hogy a könyvtár állományába került könyveknek 37, a folyóiratoknak pedig 61 százaléka cseréből származik. Az agrárfelsőoktatási intézmények könyvtárainak 1984. évi munkáját értékelő elemzésből – Pálínkás Györgyné gondos összeállításából – szintén érdemes említeni néhány fontos tény, illetve adatot: e könyvtár csoport költségvetése egy év alatt 2,6 millió forinttal emelkedett, s a gyarapításra kapott összegből az intézmények több mint háromezer doku-

mentummal többet szerezhettek be, mint az előző évben. (Megjegyzni a beszámoló azt is, hogy a könyvek átlagára az 1977. évi 36 forintról 94-re emelkedett 1984-ben.) Az állományból 17 ezer dokumentumot töröltek, két könyvtár (Keszthely, Nyíregyháza) fölőspéldány-jegyzéket is köröztetett. A számvetés azonban figyelmeztet az állományapasztási politika kritikus pontjára is, amely a szinte általános helyhiányból adódik: ez ugyanis arra csábíthatja az intézményeket, hogy kényszerből nyúljanak a selejtezés eszközához. A hálózatot gyengítheti a főhivatású könyvtárosok számának csökkenése (118-ról 115-re), amelyet a szakszerűség vonatkozásában nem ellensúlyozhat a részfoglalkozásúak számának 10-ről 16-ra történt növelése sem. – Nem mezőgazdasági, hanem műszaki könyvtáros, az 1984 őszén elhunyt Héberger Károly a szerzője a folyóiratszám munkavédelmi cikkének. Mivel a könyvtári balesetek száma a megvizsgált könyvtárakban 1981 és 1983 között mind az olvasók, mind a könyvtárosok körét tekintve nőtt (különösen a könyvtárosok soraiban!), és a leggyakoribb balesetek oka – elcsúszás, létráról való leesés – nem szűnt meg, az összefoglalást érdemes elolvasnia minden könyvtárosnak (de legalább a könyvtárvezetőknek és a munkavédelmi felelősöknek), annál is inkább, mert a cikk javaslatokat, továbbá munkavédelmi intézkedésiterv-mintát is közöl.

Az Orvosi Könyvtáros 1985/3-as számának újítása: a hírek kivételével minden közleményhez kétnyelvű, angol és orosz tartalmi összefoglalás tartozik, az első két cikk még éppenséggel három nyelven olvasható, mégpedig teljes terjedelmében. A magyar, angol és orosz szöveg párhuzamos közléséből még nem derül ki, hogy a többnyelvű szövegek közlést gyakorlattá kívánja-e tenni a folyóirat – az első két cikk ugyanis külföldi szerzőktől származik, akik minden bizonnyal nem magyar nyelvű

kéziratot adtak a szerkesztőségeknek: az első írás a japán orvosi könyvtárak szövetségének működéséről szól, írója *Masaaki Tonosaki*, a második pedig szovjet szerzők, *G. A. Szerova* és *V. V. Jarnov* munkája – ők a szocialista országokban működő információs hálózatok helyzetét tekintik át, és várható fejlesztésüket körvonalazzák. Akár rendszerré válik a nagyobb cikkek háromnyelvű közlése, akár csupán a minden cikkhez készítendő kétnyelvű rezümék mellett dönt Az Orvosi Könyvtáros szerkesztősége, mindenképpen fellendíti a folyóirat iránti külföldi érdeklődést, és segítheti a magyar orvosi könyvtárosokat is a nyelvtanulásban, elsősorban az angol és az orosz szaknyelv megismerésében. A magyar könyvtárügy szempontjából azonban az a legfontosabb, hogy a szaklapban megjelent publikációk elsősorban *magyarul* legyenek jók: tartalmasak, színvonalasak, kellőképpen megszerkesztettek, s így szolgálják a hazai szakmai fejlődést.

A mostani szám magyar szerzői közül *Kálóczy Lajos* az ESZTIK (az Egészségügyi Minisztérium Szervezési, Tervezési és Információs Központja) által kéthavonként, 300–350 példányban kiadott *Egészségügyi Vezetői Gyorsinformáció* kapcsán a vezetői információellátás és -felhasználás általánosabb kérdéseivel is foglalkozik; a szegedi *De Rivo Márta* a tudományos kutatók olvasási és tájékoztatói szokásainak új irányzatait vizsgálja – főként külföldi példák alapján –; a debreceni *F. Bodnár Judit* a Hajdú-Bihar Megyei Kórház és Rendelőintézet orvosi könyvtárát mutatja be; az orvosi szakkönyvtári és információs terület központi intézményének, az OIK-nak ún. referáló üléseiről beszámoló rovat pedig ez alkalommal az amerikai OCLC (Ohio College Library Center) híres számítógépes információs hálózatához kapcsolódó orvostudományi könyvtárak – általában nagyon kedvező – tapasztalatait ismerteti. (Jellemző adat: az igen gyors könyvtárközi kölcsönzés során az OCLC kérezenként másfél dollárt számít fel a kérő könyvtárnak, míg az USA-ban egy átkölcsönzés hagyományos lebonyolítása 15 dollárba került 1983-ban.) A folyóirat érdekes és értékes orvostörténeti sorozatában *Horváth Attiláné* a kecskeméti megyei kórház-rendelőintézet

névadójáról, a város szülöttéről, *Hollós József*-ről emlékezik meg, aki a század első évtizedétől kezdve 1919-ig nemcsak a népbetegségek elleni küzdelmével írta be nevét a hazai egészségügy történetébe, hanem Szeged haladó mozgalmában és a Tanácsköztársaság egészségügyi kormányzatában játszott szerepével is. *Batári Gyula* folytatja a magyar orvosi folyóiratok történetével foglalkozó sorozatát, s e számban az első világháború előtti katonarvos periodikumokat ismerteti, nevezetesen az 1870-ben alapított, német nyelvű *Honvédorvos* és az 1880-ban indult *Honvédorvos* című folyóiratot. Az utóbbinak egyik, 1891-ben megjelent referátumából megdöbbentő és sokat mondó adatot idéz Batári Gyula: már 1875 és 1877 körül is az osztrák–magyar hadsereg vezetett az európai hadseregekben elkövetett öngyilkosságok számát illetően, mivel százezer emberre 122 öngyilkosság jutott a monarchia katonaságának soraiban; a második helyet pedig a porosz dresszúra alatt álló német hadsereg foglalta el 67 öngyilkossággal, viszont a spanyol katonák között az arány csupán 14 a százezerhez volt...

A **Könyvtári Híradónak**, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár tájékoztatójának októberi számában *Biróné Tóth Irén* folytatja a Dagály utcai, XIII. kerületi főkönyvtár néprajzi szakrészlegének bemutatását, s ehhez először magába a néprajztudományba vezeti be az olvasót. Írása kiter a gyűjtemény beszerzési, feltárási és olvasószolgálati kérdéseire is. A híradó három folytatásban ismertetni kívánja a hálózatnak a kazetták kölcsönzéséről szerzett tapasztalatait; ebben a számban az V. kerületi főkönyvtár ilyen munkájáról számol be *Benjámin Judit* és *Tamási Júlia*. Érdekes az az adatuk, amely szerint a könyvtár 350 nyelvleckéjéből az elmúlt tizenkét év alatt mindössze öt példány rongálódott meg, és az 500 műsoros kazetta rongálási aránya sem túl nagy. – A központi könyvtár ritkaságait bemutató rovatban *Indali György* a Budapest-gyűjteményben található, 1798 és 1870 között kiállított kilenc olyan céhlevelet, illetve segédavatólevelet ismertet, amelyeken Pest-Buda ábrázolások láthatók.

A Könyvtáros egyes számai – tizenkét hónapra visszamenőleg – kaphatók a Lapkiadó Vállalat Közönségszolgálatánál (1076 Budapest, Thököly út 21. Tel.: 424-543); a régebbi számok pedig szerkesztőségünkől kérhetők.

A leghosszabb délután címmel gyermekkönyvtári foglalkozás szöveggönyvét adta ki a kaposvári Palmiro Togliatti Megyei Könyvtár. A Weöres Sándor, Kosztolányi Dezső, Nemes Nagy Ágnes és Szabó Lőrinc verseinek felhasználásával, *Bakó Ágnes* által írt szöveget illusztrációk is élénkítik. A kiadvány a *Somogyi gyermekkönyvtárosok útmutatója* c. sorozat 14. füzeteként 500, sokszorosított példányban jelent meg. (1985. 31 l.)

Kísérletek és tapasztalatok az általános művelődési központok funkcióinak meghatározásához (Debrecen, Földes) a címe annak a füzetnek, amelyet *Az általános művelődési központ munkájának szervezeti és tartalmi kérdései. Módszertani füzetek* nevet viselő sorozat 6. kiadványaként, a Művelődési Minisztérium tárcaközi munkabizottságának megbízásából jelentetett meg az Országos Széchényi Könyvtár, Könyvtártudományi és Módszertani Központ. A 320 példányban sokszorosított füzet szerzője, *Pintye Ferenc*, négy intézmény közművelődési feladatmeghatározását egybevetve alkotja meg a típusra vonatkozó saját definícióját, majd az így megállapított, a tanulóifjúság, illetve a felnőttek körében végzendő teendőket külön-külön kijelölő feladategyüttes érvényesülését vizsgálja meg a debreceni újkerti, valamint a földesi – tehát szintén Hajdú-Bihar megyei – általános művelődési központ munkájában. Az ekként szerzett tapasztalatok általában kedvezőek, beleértve a szerző által kiemelt helyen szerepeltetett könyvtárak tapasztalatait is. (1985. 34 l.)

Plakátok címmel, *Kiállítás a Miskolci Városi Könyvtár kiadványaiból* alcímmel a miskolci városi könyvtárhálózati központ az Országos Széchényi Könyvtárral összefogva 500 példányban közzétette annak a kiállításnak a katalógusát, amelyet egyik hálózati egységének, a József Attila Könyvtárnak kiállítótermében rendeztek 1985. nov. 14-től dec. 28-ig, és amelyet az Országos Széchényi Könyvtárban, a Budavári Palota F-épületében is bemutattak 1986. jan. 20. és febr. 28. között. (A katalógusban szereplő 1985-ös évszám sajtóhiba.) A miskolci József Attila Könyvtár kiállítóterme az elmúlt másfél évtizedben könyvtári és művészeti szempontból egyaránt országos hírre tett szert: az eddig rendezett 88, többnyire grafikai és könyvművészeti alkotásokat, valamint fényképeket, továbbá múzeumi és levéltári dokumentumokat bemutató kiállításának plakátjai önmagukban is értékek, ezért összegyűjtésük és a nagyközönség elé tárásuk minden bizonnyal hozzájárul a miskolci intézmény és az egész szakma társadalmi megbecsülésének növeléséhez. A 22 plakát reprodukcióját bemutató katalógust *Fejér Ernő* tervezte, és a fényképeket is ő készítette. (1985. 12 t. Sztl.)

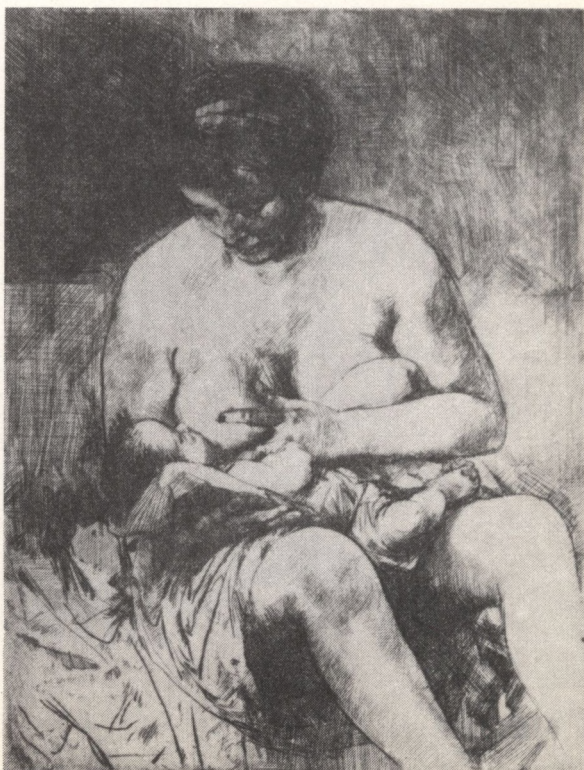
Vas István 75 éves címmel ajánló bibliográfiát adott ki 200 példányban, sokszorosításban a Debreceni Városi Könyvtár. *Kis Istvánné* összeállításának gerincét a

pályavázlatnak nevezett, 30 oldalas életrajz alkotja, majd a költő műveinek, köteteinek felsorolása következik. A Vas Istvánról szóló irodalom élén a róla szóló két monográfia leírása található; a tanulmánykötetekben, illetve a folyóiratokban megjelent írások adatai pedig külön csoportot alkotnak: mindkettő a szerzők betűrendjében közli anyagát, mégpedig 44, illetve 29 tételben. (1985. 44 l.)

Folyóiratjegyzéket adott ki a székesfehérvári Velinszky László Városi Könyvtár a saját, valamint a hálózatába tartozó tíz fiókkönyvtár periodika-állományáról. A 221 tétel, betűrendes jegyzék rövidített leírásait a lelőhelyek betűjelei és az őrzési évszámok egészítik ki. (1985. 22 l.)

Zenei ismeretterjesztő előadások a Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtárban 1985/86. címmel a nyíregyházi könyvtár 300 példányban sokszorosított műsorfüzetet adott ki, amelyhez az összeállító, *Rába Tamásné* hanglemmez- és olvasmányajánlatot készített, és hivatkozik a zeneszerzőkről, valamint az előadókrol olvasható irodalomra, lexikoncikkekre is. (1985. 18 l.)

Ismertető a Baranya Megyei Könyvtárról címmel leprellő alakú kalauzt jelentetett meg az új könyvtári szárny felavatása alkalmából a pécsi könyvtár. Az intézmény történetéről, állományáról, szolgáltatásairól tájékoztató kiadvány 15 ezer példányban készült. (1985.)

VESZPRÉMI ENDRE
grafikáiból
(Cikkünket lásd a 175. oldalon)

